

גליון מורחב לרגל החג

שמעתא עמיקתא

גליון תרפ"ו | הג הפסח | תשפ"ו | קהילת הניכי הישבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הלכות מצויות לפסח

* הכשר כלים * הכשרת המטבח * כשרות המוצרים לפסח * בדיקת חמץ * מכירת חמץ * כיעור חמץ * אכילת קטניות * חמץ וקטניות לצורך חולים וקטנים * תענית בכורות * קביעות מעודה ערב פסח * מלאכה ערב פסח * ליל הסדר * דיני השיעורים * מצה עשירה / שרויה * מוצאי פסח

הכשר כלים

כלים חדשים

א. הכשרת כלים חדשים טרם שימושם

כלים חדשים אף שיש חשש שמשוחים אותם בשעת יצורם בדבר איסור, י"א שאינם צריכים הכשר כי האיסור הוא פגום לגמרי ואינו ראוי אף לאכילת כלב. ועיי' בצ"א ח"ב סי' (ה). ובפרט בזמנינו שמשתמשים בעיקר בחומרים סינטטיים. [עיי' מומחי כשרות]. וי"א שיש להגעילם לחומרא, שמא לא נפגם האיסור. (הגר"ש ואזנר זצ"ל מבית לוי חודש ניסן). ומי"מ גם למחמירים יש להקל להגעילם רק מבפנים עיי' מילוי הכלי במים ולהרתיחם. [הבד"ץ העד"ח (מדרך הכשרות)]. ועיי' משי"כ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ס"ב.

ב. כללי טפולין/קרמי, או כלים בצפיפו אמאיי, הדרשים

מחבתות, סיריים, תבניות אפיה וכדומה בצפיפו טפולין/קרמי, או בצפיפו אמאיי, אינם צריכים הגעלה אף לדעת המחמירים לעיל. [הבד"ץ העדה החרדית (מדרך הכשרות)].

ג. להגעיל כלים חדשים כיורה נפרדת

המכשיר כלים חדשים בתוך כלי אחר, כגון בהגעלה הכללית, ראוי לעשות כן כיורה שלא הגעילו בה כלים בלועים בחמץ. [שאל"כ הכלי יבלע בלעות של חמץ, ואע"פ שאין הכלי נאסר משום דהוי נייט בר נייט, מ"מ הכי עדיף טפולין].

הכשרת כלים לפני הטבלתם

א. קדימת הכשרת הכלי להטבלתו

כלים הצריכים הכשר (שנטרפו), וטעונים גם טבילה, מגעילים ואחר כך מטבילים. ואם הטבילים ואחר כך הגעילים י"א שמוותרים בשימוש. [שו"ע סי' קכ"א סעי' ב]. וי"א שצריכים לחזור ולהטבילים. [שי"ד סי' קכ"א]. ולמעשה יש להחמיר לחזור ולהטבילים לאחר ההכשר ללא ברכה. [חכ"א (כלל ע"י סוף אות א) ובן איש חי (שנה שניה מטות אות יח)].

ב. כשהכלי אינו בן יומיו

י"א שאם הכלים הצריכים הכשר אינם בני יומם, אינו צריך להכשירם לפני הטבילה. [דגמ"ר (שם) והביאו הפת"ש סי' קכ"א]. ויש מחמירים אף באופן זה. וכן עיקר. [בית שלמה (יו"ד מ"ת סי' קמ"ח) הובא בדעת תורה (סי' קכ"א ד"ה ועיי' בדג"מ) וכן משמע מהחכ"א (כלל ע"י סוף אות א) ומהבן איש חי (שנה ב' מטות אות יח). וכן בדרכ"ת סי' קכ"א (הביא חולקים על הדגמ"ר)].

ג. טבילת כלים הדרש לפני הכשר

אף לדעת המחמירים שיש להכשיר כלים חדשים טרם שימושם, אפשר להקל להטבילים לפני הכשרתם. [הגר"ש זצ"ל (ולאט שנת תשע"א) משום שחובת הכשרת אינו אלא מחומרא. ועיי' משי"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ט].

דין הכשר כלים

פתחה

כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, צריך להכשירן עיי' הגעלה בכלי ראשון. אם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני. כלי משתמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון, צריך לערות עליו מ"כר. [שו"ע סי' תנ"ג סעי' ע]. כמו כן ניתן להכשירם עיי' ליבון קל שהוא לחמם הכלי עיי' האש עד שיתחמם כל כך עד שקש נשרף עליו מבחוץ. [הגהמ"י (מ"א פ"ו אות ה) והרמ"א (סעי' ד)]. ודבר שתשמישו עיי' האש ללא משקה, הכשרו בליבון חמור. שהוא חימום הכלי עד שיהיה ניצוצות ניתזין מהכלי. [שו"ע סי' ד]. כלים המצוים בזמנינו אין נתזין מהם ניצוצות. [ע"י בית אבי (נפטר סי' כ) ובספר הגעלת כלים (עמ' המנה) הטעם לזה]. ומי"מ אם הגיע הכלי ל- 375 דרגות צלזיוס נחשב ליבון חמור. [בעל האג"מ (ספר הגעלת כלים עמ' מ"ח)]. וזה אם הכלי בלע איסור, כגון נבלה. אבל אם בלע טעם היתר, כגון כלי שבלע בשר או חלב ורוצים להכשירו להשתמש במין השני, דל זמן הגעלה. [מ"ב סי' ט]. וחמץ מעיקר הדין נחשב כבלועת אפי' שנבלע לפני הגעת זמן האיסור. [שו"ע רמ"א (סעי' ה). ופנימיו שבצירוף עד צדדים מקילים חזיתי התירה בלע כמיש המי"ב (שם סי' כח)].

א. כלי בן יומיו

כלי הבלוע באיסור כגון חמץ יחייבים להכשירו מהתורה אם הוא בן יומיו (כלומר אם לא עבר כ"ד שעות מבלועת האיסור). [שו"ע סי' קכ"א סעי' ז]. ומשי"כ שהוא בתנאי שלא עבר מעליע, כן מבואר בשו"ע (יו"ד סי' קג סעי' ה). ועיי' ברמ"א (שם סעי' ז) שמי"מ מצרפים להתירה דעת ר"ת הסובר שאם עבר הלילה הטעם נפגם. ועיי' בחכ"א (כלל נה אות ה) ורע"א (שם על סעי' ז) וסי' קג אות ד) שמצרפים צד זה אפי' לסי"ס.

ב. כלי שאינו בן יומיו / נותן טעם לפגם בפסח

כלי שאינו בן יומיו, אע"פ שטעמו נפגם ואינו אוסר, מ"מ גזרו רבנן אינו בן יומיו אטו בן יומיו, שמא יטעה ויחשוב שהקדרה אינה בת יומא, ועל כן חייב להכשירה. ובדיעבד אם ביטל בה אין המאכל נאסר משום שנותן טעם לפגם בדיעבד אינו אוסר. [שו"ע סי' קכ"ב סעי' ג]. וכל זה לענין שאר איסורים, אבל לענין חמץ בפסח נחלקו הפוסקים אם נותן טעם לפגם אסור או מותר. דעת השו"ע (סי' תמ"ז סעי' ט) שדינו כשאר איסורים שבדיעבד אינו אוסר. **א. קניית כלים חדשים לפסח**

יש נוהגים משום חומרא נפסח לייחד כלים מיוחדים ולא להכשיר את כלי החמץ. [נכוי"ב מצינו במי"ב (סי' תנ"ג סי' ק) לענין סנינים מחמת שהיה קשה להכשירם. ועיי' ירושת פליטה (בריסק סי' כ)].

סוגי כלים שמועיל להם הכשר

א. כלי חרס

כלי חרס שהשתמש בהם באיסור או חמץ חס, אין מועיל להם הכשר. [שו"ע (סי' תנ"ג). והנה דעת בעל העיטור (הובא בטור י"ב סי' קכ"א) שכלי חרס שבלוע בהם איסור דרבנן מועיל להם הגעלה ג' פעמים (כל פעם על שם אחרים). והשו"ע (סי' ק"ג) פסק כדבריו באיסורים דרבנן שאין להם עיקר מה"ח. דעת הפוסקים לצרף דעת בעל העיטור לעוד צדדים. ועיין עוד בחזו"א (או"ח סי' קכ"ב סעי' ג) שכתב שבעל העיטור מודה שבאיסור חמץ לא מהני הגעלת ג' פעם כי חמץ אוסר בשפחה, והרי אחר הגעלת ג' פעם משהו נשאר, עיי'. וכסברא זו כתבו המהר"ם שיק (יו"ד סי' קמ"ד וכן מוכרח) והדברי מלכאל (ח"ג סי' נו ד"ה והנה). אולם בפני משה (ירושלמי תרומות פ"יא הי"ד ד"ה א"ל מבואר בעיי' הגעלה זו יוצא הכל].

ב. כלי חרס שהוא כלי שני
אם השתמשו בהם בחמץ בכלי שני או צונן לגמרי, דעת השו"ע שמוטר להשתמש בהם בפסח אחרי הגעלה (כשהשתמשו בן בצונן בין בחמין). [סי' תני"א (סעי' א ו-כא)]. אבל לדעת הרמ"א אסור אם השתמש בהם בכלי שני. [שם (סעי' א). ובענין בדיעבד עיי'ש במ"ב]. ואף הספרדים נהגו להחמיר כהרמ"א ואף נהגו שלא להשתמש אף אם השתמש בהם לדברים צוננים בלבד. [אור"ח (ח"ג רפ"י)].

ג. גדר כלי חרס

כלי חרס הוא כלי הנעשה מאדמה וחול ונצרך בכבשן. אבל אם נצרך בחמה מועיל לו הגעלה. [מ"א (שם סי' ד), מ"ב (סי' יח) ואור לציון (ח"ג פ"י הגה א)]. ועיי' בסמוך לענין כלי אדמה].

ד. כלי פורצלן (לא מצופים)

כלי פורצלן דינו ככלי חרס ולא ככלי זכוכית, ועל כן אין להם הכשר. [פמ"ג (סי' קג ש"ד סי' ק), מ"ב (סי' תנ"ג סי' קט) ואור לציון (פ"י אות א)]. דלא כהע"פ המבואר ביד אפרים (ר"ס קס) דסי"ל שלא בולעים. ועיי' באג"מ (יו"ד ח"ב סי' מו) שצירף דעת המקילים. ועיי' בספר הלכות פסח (פ"י הגה טו) שכתב שבעל האג"מ דלענין פסח יש להחמיר בכל אופן].

ה. כלים שעשויים מאדמה

כלים העשויים מאדמה שנתיבשו בחמה, אין דינם ככלי חרס ועל כן מועיל להם הגעלה. [מ"א (סי' תנ"ג סי' ד), מ"ב (סי' תנ"ג), גר"ו (אות כה), מ"ב (סי' יח) ואור לציון (ח"ג פ"י הגה א)]. ויש מ"ל שאומר שדינם ככלי חרס ולא מועיל להם הכשר. [חזו"א (סי' קכ"ב סעי' ב) שכלי אדמה דינם ככלי חרס]. והמנהג כסברא הראשונה. [הגר"ש זצ"ל (הליכ"ש פסח פ"ג אות ד). ועיי' בחשב האפוד (ח"א סי' צט)].

ו. כלי זכוכית

דעת השו"ע (סי' תנ"ג סעי' כ) שכלי זכוכית שהשתמשו בהם אפילו בחמץ חס במשך השנה, ואפילו שימושם בכלי ראשון על גבי האש (כגון כלי פיירקס, ועיי' בערכו לקמן), מותרים לפסח אחר ניקוי יסודי (ולא צריכים הכשר בחמים). [אור לציון (ח"ג פ"י אות יב בהגה ד"ה ואף)]. אולם אין הרמ"א (שם) שדינם ככלי חרס ואין להם הכשר. וכן נוהגים בני אשכנז אם לא בדיעבד אחר מעליע במקום הפסד מרובה. [מ"ב (סי' קנ"ה). ועיי"ש שאם רוב תשמישו צונן בדיעבד שרי אף בלא הפסד. ואם הכשירו בדיעבד שרי. וכתב במנח"י (ח"א סי' פ) דגם בספר הדחק שרי וכדביעבד דמי]. ויש אף מ"ב שפירש שמחמירים בזה. [אור לציון (שם)]. ויש מ"ב שפירש שצ"ל להכשירם על ידי עירוי במילוי שלש פעמים (דהיינו שממלאים אותם במים מעליע ושוב מחליפים את המים ונותנים אחרים מעליע וכן שלש פעמים). [נ"ב פל"ס (או"ח ח"ב סי' כט)]. ועיי' במ"ב (שם) סי' קנ"ה שכתב עיי"פ החי"א שבמקום שאין בהישג ידו כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, יכול לסמוך להקל לנקותו יפה ופיה ולהכשירם עיי' עירוי ג' ימים. [עיי"כ].

ז. הכשר לכלי זכוכית לשאר ימות השנה

י"א שכוונת הרמ"א הנ"ל להחמיר דוקא לענין פסח, אבל בשאר איסורים אין צריך הכשר ודי לנקותם כראוי. [פמ"ג (סעי' תנ"ג סי' ד"ה איתקין, ויו"ד סי' קה מ"ז סי' א ד"ה ואם)]. וי"א שיש להכשירם על ידי הגעלה. [מנח"י (ח"א סי' פו אות ד). ועיי' בירושת פליטה (למהר"ם בריסק סי' כ) שמוטר לתת לכתחלה שומן בשרי חס בכוס זכוכית לאחר ששהה בה חלב מעליע. דעת הגר"ש זצ"ל (הליכ"ש פ"ג הגה ז) שמוטר להשתמש לסעודה בשירת בכוסות שהשתמשו בהם לחלב חס באותו היום].

ח. כלי דורלקס ופיירקס

כלי דורלקס ופיירקס, הם כלים מזכוכית שעוברים תהליך סינון וזיכוך המוציא חלק מחומר המוכתה סי' זה הזכוכית המונע שישברו ומשפיע שלא יפקעו מחום האש. [עיי' בדברי השואל בצ"א (ח"א סי' כח), באור לציון (ח"ג פ"י אות יב ד"ה ואף) ובסדר פסח כהלכות (פ"ט הגה 22)]. ואף כלים אלו אם נאסרו מותרים על ידי הגעלה. [מנח"י (ח"א סי' פו אות ד). ועיי' בירושת פליטה (למהר"ם בריסק סי' כ) שמוטר ר"ל (ע"י עמ' ג)]. ולצורך פסח יש אומרים שיש להגעילם שלש פעמים (כי דינם קל מכלי זכוכית שר"ל). [בעל ההר צב"י (צ"א ח"א סי' כו ד"ה מיהו)]. ויש אומרים שאין להקל להגעילם לפסח אלא בשעת הדחוק. [מנח"י (שם)].

ט. כלי מצופה חרס או זכוכית (כלי אמאיי)

כלי מתכת המצופה חרס, נהנו להחמיר שלא מועיל לו הכשר עיי' הגעלה, וכ"ז לענין להכשירו לפסח, אבל בכל השנה הקילו להגעילו אחר מעת לעת. [מ"ב (סי' תנ"ג על סעי' כג בהוספה במדורהוה שהיה) ובמבית לוי (יו"ד ב"ח ע"מ מב כ"ד בהגה א). הפוסקים כתבו שכלי מצופה אמאיי דינו ככלי כזבונם היה חשש שהכלי מצופה חרס. אולם בזמננו חומר זה הוא מורכב מזכוכית המוכתה בחום גבוה שמעריבים בה פסח חרס (בין המשא לעשרה אחרו), עיי' באורחות הבית (שטרנבוך פ"י ה"ה)]. מיהו ליבון קל מועיל אף לפסח (אם החמץ לא נבלע עיי' האור, אבל אם נבלע עיי' האור צריך ליבון חמור). [חת"ס (יו"ד סי' ק"ג). עיי"ש שכתב שעי"י שימלא הכלי בחמץ די להכשירו אפילו אם החומר שבפנים אינו נכשר אלא על ידי חום של ליבון קל. ועיי' בש"ח (מע' חו"מ סי' ז), בדעת תורה (סי' תנ"ג על סעי' ו) ובדרכ"ת (סי' קכ"א סי' כ). ועיי' עוד באור לציון (ח"ג פ"י אות יד) שיש להמנע מלהשתמש בכלי אמאיי בפסח]. ולפי המחמירים שזכוכית דינה כחרס (עיי' לעיל), ל"ה"ה אם הכלי מצופה בזכוכית.

י. כלי חרסיה המצויים בזמנינו

כלי חרסיה המצויים בזמנינו עשויים מאדמת חרסית (ומעריבים בהם חומרים שונים, וביניהם זכוכית, ומי"מ הרוב הוא מאדמה, ודינה כחרס), וברוב הפעם לאחר גמר עשיית הכלי מצפים אותם בזכוכית דקה מאוד הנקראת גלזורה (ומטרתה לסתום את החומר לגמרי שלא יבלע, ולנו). ויש מיעוט שצובעים אותם בצבע סינטטי. ועל כן, אם הוא מצופה זכוכית, לדעת הסוברים (לעיל) שזכוכית אינה בולעת עיי' מקום לומר שהוא הדין בכלים אלו. (אלא שלפעמים הבסיס שלהם אינו מצופה, ומכל מקום בדרך כלל אינו בולע דרך שם). [אין דומה למה שמוזכר בשו"ע (סי' תנ"ג סעי' ג) שכלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס, שהרי כבר ביאר המ"ב (סי' ק"ג) שם שאע"פ דלדעת השו"ע כלי זכוכית אינו בולע כלל, הכא כיון דמחופה על החרס ונצרך עמו בכבשן בלע טפי, עיי"כ. ובמ"ד אינו כן שהרי צובעים אותם אחר שצנפרו בתורו. ועיי"ש בבית הלכה בשם ביאור הגר"א, ומי"מ מבואר במ"ב הנ"ל שלא נקט כדבריו. ועיי' משי"כ בצ"א (ח"ח סי' ז) סי' קא]. אולם לפי הסוברים שזכוכית דינה כחרס, אין להם הכשר לפסח. ואלו שמצופים בצבע סינטטי דינם ככלי חרס לכל הדעות.

יא. כלי מצופה בפורצלן

כלים של מתכות המצופים בפורצלן אין מועיל להם הגעלה. [אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ז) דהא פורצלן דינו כחרס, וכן פסקו רוב האחרונים דלא כהחכ"כ, והמוצפין פארצלעין שהיו רק ציפוי דק י"ל שגם החכ"כ יודה, עיי"כ].

יב. ליבון לכלי פורצלן

כלים המצופים פורצלן אין יכולין גם ללבנם, כי עיי' אור מתקלקל הציפוי, ויש לחוש שלא לבלע הטב. [אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ז)].

יז. כלי פלסטיק

כלי פלסטיק יי"א שמועילה להם הגעלה. [מנח"י (חי"ג סי' סז), צי"א (חי"ט סי' כז) ואור לציון (חי"ג פ"י אות ג)]. ועיין בהורות נתן (חי"ו סי' טט). ויקפיד להגעילם כשאינם בני יומם. [אג"מ (אה"ע חי"ד סס"י ז) וחלקת יעקב אות י"ג]. וי"א שמאחר שלא ברור לנו אם הגעלה שמועילה להוציא כל הטעם הבלוע בהם, לכן אין להתירם בהגעלה מבליעת איסור כגון נבלה או מחמץ לפסח. אבל אם נאסר על ידי בליעות של בשר ואח"כ של חלב, כיון שהתירא בלע (כגון שהחלב נבלע אחר מעת לעת), אפשר להגדילם כשאינם בני יומם, במים רותחים שעל האש ויגעילם ג' פעמים.

[הגר"שי"א זצ"ל (שבת יעקב חי"ו פ"ה עמ' גז). דעת הגר"נין זצ"ל (הבית בכשרותו עמ' קצ) שדינם ככלי חרס].

יז. הגעלה לכלי טפולין

כלי טפולין, שהוא כלי ממתכת מצופה חומר פלסטי, אין להגעילו מחמץ לפסח. [מבית לוי (חי"ו ע"ב כג אות ב). ועיי בסידור פסח כהלכתו (פ"ט חו"ג 49 ופ"ח הגה ס"ז 53) בשם הגר"שי"א זצ"ל. ועיי עוד בזה בהגבלת כלי פלסטיק לעיל אות י"ג]. מיהו מבשר לחלב או להיפך מועיל לו הגעלה ברותחין אחר מעת לעת. [אג"מ (אה"ע חי"ד סס"י ז). וכן נראה לפי המבואר ב"מ"ב (סס"י תנא בהגה) בשם החת"ס].

טז. ליבון חמור לבדלי טפולין

כלי טפולין החייבו ליבון חמור, לא ניתן להכשירו, כי מתקלקל על ידי יד כך. [מבית לוי (חי"ו עמ' כג אות ב), יסודי ישרון (חי"ו עמ' קנב) ורבבות אפרים (אור"ח ח"ב סי' קעב אות ז)].

טז. כלי מגומי

כלי העשוי מגומי, יש אומרים שאם הוא עשוי מחומר כימי שהוא חומר חדש שמועיל הבלוע בדברי הקדמונים, אין היתר להגעילו, אך אם עשוי מגומי טבעי (מעץ), מועיל להכשירו על ידי הגעלה. ואם יש ספק שמא מעורב בו חומר כימי, אפשר להגעילו. [אג"מ (אור"ח ח"ב סי' צב)]. וי"א שבכל אופן ניתן להכשירו. [אור לציון (חי"ג פ"י אות ג)] משום שאף שלא מצוינו חומרים אלו בדברי חז"ל, מ"מ לא מצוינו שלא מועיל הגעלה רק כלל חרס שהתורה העידה שאין לו תקנה].

זמן הכשרת כלים

א. זמן הגעלת כלים

יש לזהר להגעיל הכלים הבלועים בחמץ קודם שעה חמישית. ואם לא הגעיל קודם זמן זה יכול להגעיל עד הפסח. אלא צריך לזהר בכל הדברים הנזכרים להלן, שאין צריך לזהר בהן קודם שעה חמישית. [שו"ע (רס"י תנב)]. וי"א שמה שמצרכינן שלא יהיו הכלים בני יומן או שיהיה במים שמים לבטלן הוא מדינא אפי' קודם זמן איסור חמץ. [מ"ב (ס"ג א)].

ב. מגעיל אחר זמן האיסור

כשמגעיל אחר זמן האיסור צריך להקפיד : [א'] שלא יהיה הכלי שמגעיל וגם היורה הגדולה שמגעיל בתוכה בני יומן. [ב'] אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיה במים ששים נגד כל אותה הכלי לבטלן ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה במים ס' נגד כולם דהאיסור של חמץ בעת בתוך הפליטה חוזר וניעור ומצטרף יחד], אבל אם היורה הגדולה בת יומא אין שום תקנה להגעיל בה א"י"כ יכשירה מקודם כד"ן. [מ"ב (ס"ק א)]. [ג'] אסור להשתות הכלים לאחר שיניחו המים מרתיתתן דאז חוזרין ויובלעין ממי הגעלה. [ד'] לא יכניס הכלים עד שירתחו המים. [ה'] צריך להגעיל היורה הגדולה שמגעילים בה, תחלה (שלט איסור כלים שמכשיר בה) וסוף (אם רוצה להתמש בה לאחר מכן). [עיי שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ב)]. ועיי' באות הקודמת שיש סוברים שיש להחמיר בשתי התנאים הראשונים אף לפני זמן איסור.

ג. אין נוהגים

כל הני"ל הוא לפי הד"ן, אבל כבר נהגו לכתחלה להחמיר בכל החומרות הני"ל באות הקודמת, ואפילו אם מגעיל בשעה ד' או קודם. [מ"ב (ס"ק ג)].

הכשרת כלים בפסח

אין להגעיל כלים תוך הפסח, שאז חמץ אוסר במשורו ואין מועילה הגעלה משום שחוזר ויובלע. [מ"ב (סי' תנב סעי' א)]. ואף שהכלי חמץ אינו בן יומו מעת שנישתמשו בו בחמץ, וגם הכלי שמכשירים בו אינו בן יומו, אסור. [מ"ב (ס"ק יב)]. וכל זה לענין חוה"מ, אבל ביו"ט בלאו הכי אסור להגעיל כמבואר בס'תנן הקט"ס סעי' ט"ז]. ומ"מ מותר ללבן כלי בליבון חמור תוך הפסח. [נמ"י (סי' תנב סעי' א)]. אבל ליבון קל אסור. [כן צידד הפמ"ג (סי' תנב מ"ז ס"ק ד) כי ליבון קל מפליט ואינו שורף הבלוע כמו ליבון חמור].

ה כ ש ר ת ה מ ט ב ה

א. הכשרת השיש

א' [מנהג בני אשכנז : להכשיר השיש שבמטבח על יד עירוי רותחין על אבן מלובנת. וינגב השיש תחלה כדי שלא יטטנו המים הרותחין ששורף. [מ"ב (סי' תנא ס"ק ב)]. וי"א שעירוי מקומקום חשמלי שבזמננו מועיל לענין זה כעירוי על אבן מלובנת, כי הברזל המלובן מונח בתוכו, וממילא נחשב כעירוי מכלל ראשון שעל בני האש. [הגר"שי"א זצ"ל (שם הגה יח ד"יה ומ"מ)]. וזה מועיל אף כשהוא מנותק מהחשמל. כל זמן שגוף החימום רותח. [וכן שמענו מהגר"י גנ"ס פליט"א. ועיי בזה בשעתא עמיקתא גליון רבי"ט]. ונהגו לכסותו לאחר ההכשר. [הגר"שי"א זצ"ל (הלכ"ש פ"ג אות ט והגה יח)]. ובמקום שלא ניתן להכשיר השיש על ידי מים רותחים (עיי' בסמוך בסוגי השיש), יש להמתין מעת לעת משימוש האחרון בחמים, ולאחר מכן יש לנקותו היטב ולכסותו כיסוי עבה. [ועיי' להם האם מותר לערות מכלי פסח לכלי חמץ ע"מ להכשירם]. **ב' [מנהג בני ספרד : מעיקר הדין די לשיש בנקיין יסודי בלבד. ואם נוהגים להכשיר השיש על ידי עירוי מים רותחים מכלי ראשון. ואם חושש שהשיש יתקלקל יש להמתין מעת לעת משימוש האחרון בחמים, ולאחר מכן יש לנקותו היטב ולכסותו כיסוי עבה.** [אור לציון (חי"ג פ"י אות א)]. והארכנו בזה בסיד' בשמעתא עמיקתא גליון רבי"ט].

ב. סוגי השיש

גרניט (עשוי מאבן גרניט): ועי"פ המשווקים סובל עד כ-300 מעלות חום. ועל כן שיש זה ניתן להגעילו עי"י עירוי רותחים. והמכשיר עי"י אבן מלובנת עליו להיזהר שחומה לא יהיה גבוה יותר מהחום הני"ל. והחתם הני"ל חמה בחום גבוה יותר מחום המים (דהיינו קצת יותר ממאה מעלות). וכ"כ בספר הגעלת כלים (פ"י"א הנה ל עמ' רס"ט)].

אקריט (עשוי מקוורץ ונקרא אבן קיסר): אע"פ שצריך כלל היצרנים אינם מקבלים איסור על עירוי חמים, מ"מ לפי ניסיונות שנעשו עי"י יצרנים, השיש עומד בעירוי של מים רותחים. ולפי"ז ניתן להכשירו עי"י עירוי מכ"י (ויש לכסותו לאחר מכן כני"ל). ומי"מ יש לערות מים פושרים על כל השיש לפני עירוי הרותחים למנוע כל חשש נזק (וינגב השיש לפני עירוי הרותחים כדי שלא יטטנו המים הרותחין ששורף). ואין להכשירו עי"י אבן מלובנת כי עלול להתקלקל. ואם חושש מבקיעת השיש, יש לנקות את השיש ולאחר מכן לכסותו בכיסוי עבה. [וכן פסק הרד"ש זצ"ל (שם פ"ג אות ד) שמועיל להם הכשר עי"י עירון].

פורצלן – קיסר פורצלן וכדו': עמיד לטמפרטורות גבוהות. ועל כן ניתן להכשיר אותו על ידי עירוי רותחין מכלי ראשון.

בדון: עשוי מאבן חררון, והוא אבן חלשה בהרבה מהגרניט, ועלולים להיווצר בה סדקים בקלות עי"י מים רותחים או סיר חם. ועיי' יש לנקותו היטב ולאחר מכן כסנו בכיסוי עבה.

ג. כיוור

א' [בני אשכנז : יש לנקותו היטב, ולאחר המתנת מעת לעת מחמישו האחרון בחמים (יש להכשירו עי"י עירוי מכלי ראשון, כי מצוי שהמשיש בו חמץ בחמוץ, כגון עי"י שפכת תבשיל אטריות שעמד ע"יג האש וכדו'). ואם הוא עשוי מחומר שלא מועיל לו הכשר (כגון חרסיהנ), יש לכסותו. ולמעשה אף בכיוור שמועיל לו הכשר נוהגים להחמיר לכסותו.

[הגר"חפ"ש זצ"ל (ליקוט ה"ל לפסח להר"מ פינקלשטיין) והגר"ש ואג"ו זצ"ל (ספר הגעלת כלים אות כקכ)].

ב' [בני ספרד : די לוטטפו ולנקותו היטב. ויש נוהגים לערות עליו מים רותחים (ואם הוא מחסיהנה יערה עליו ג פעמים) ולכסותו בפלסטיק. [אור לציון (חי"ג פ"י אות א)].

ד. ברזים

הברזים יש לנקותם היטב. [הגר"חפ"ש זצ"ל (שם עמ' ב)]. וי"א שראוי לערות עליהם ועל הידיות רותחין, ובעת שבא לערות הרותחין יפתח תחילה את בוז המים החמים שיצאו ממנו מים רותחים כדי להגעילו מבפנים ומבחוץ יחד. [מדרך הכשרות (שם עמ' 148 אות ח)]. ויש נוהגין להניח בד נקי לסניני המים בפסח.

ה. אריחי החרסיהנה

אריחי החרסיהנה מעל השיש לפעמים נבלע בהם חמץ מחמת שנשפך עליהם רוטב חמץ מקדרות רותחות המונחות על השיש, או מזיעת אדים העולה אליהם מקדרות חמץ רותחות הסמוכות להם, לכן צרוי להגעילם על ידי ניקוי ועירוי רותחים מכלי ראשון.

[מדרך הכשרות (שם אות ט)].

ז. מקום יציאת מי הכיוור

ראוי לשפוך חומרי נקוי במקום יציאת מי הכיוור, כי לפעמים נשאר שם חמץ ויש להפסידו מאכילה, לחשוש לדעת הסוברים שבעת שיערה שם בפסח תבשיל רותח יאסר התבשיל על די י"נ"צוק ח"כבוד". [מדרך הכשרות (שם עמ' 149 אות ז). ועיי' בספר הגעלת כלים (אות קכ) בשם הגר"ש ואג"ו זצ"ל].

ז. תנור (אף מצופה אמאיל)

התנור ניתן להכשירו על ידי ניקוי יסודי, ולאחר המתנת כ"ד שעות ללא שימוש, יש לעשות ליבון קל על ידי חימום התנור בחום הכי גבוה. (ואם ניתן להדליק גם הגריל עדיף, כי גוף החימום של מוגולה. וכן בתנורים המגניעים ל- 375 דרגות צלזיוס שהוא ליבון חמור (כמבואר לעיל), יש להכשירם בדרגת חום זו). [עיי' מנח"י (חי"ג סי' סו אות ג וח"ד סי' יב אות א), מנח"ש (מ"ת י"ו טא), הגר"ניק זצ"ל (רוח שני פ"י ס"ק ב), קשו"ע (פפ"פר ב"יה ביאורים סי' ה) ועוד]. ואף אם הדלת עשויה מזכוכית יש מצדדים שמועיל הכשר זה. [הגר"ניק זצ"יל (שם ס"ק ב)]. וי"א שראוי לכסות הזכוכית בנייר אלומיניום. [הגר"חפ"ש זצ"ל (שם עמ' 2 אות 9)]. ומי"מ אף אחר ההכשר, לכתחלה יש לכסות התנור או המאלץ המתבשל בתוכו. [הגר"שי"א והגר"ניק זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פ"ח הגה 2). דעת האור לציון (שם אות ב ובהגה ד"יה והנה כל זה) דכך יש לעשות מעיקר הד"ן, כי לדעתו אין מועיל הכשר לתנור לצורך פסח]. אלא שיש צדדים שלא לסמוך על ההכשר לענין פסח, ועל כן מי שיכול לייחד תנור אפייה עבור פסח תבא עליו ברכה. [הגר"שי"א (שם פ"ג הגה 8) והגר"ש ואג"ו זצ"ל (מבית לוי חי"א עמ' ט)].

ח. רשתות ותבניות התנור

תבניות ורשתות שהשתמשו בהם לצורך חמץ צריכות ליבון ועור. [שו"ע (סי' תנא סעי' ד)]. והמציאות בזמננו לרוב אי אפשר ללבנם מחשש שיתקלקלו, ועל כן יש לרכוש אותה הפסח. [ומי"מ לפעמים ניתן ללבנם בתוך זמן המגיע ל-375 דרגות צלזיוס שבאופן זה נחשב ליבון חמור כמבואר לקמן]. ואם לא השתמשו בהם ישירות בחמץ אלא על ידי הפסק כלי אחר (או נייר אלומיניום), בשעת הדחק ניתן להכשירם כשאר התנור ולהשתמש בהם ע"י הפסק כלי. [ועיי' בדברי הגר"חפ"ש זצ"ל בליקוט ה"ל לפסח (להר"מ פינקלשטיין עמ' 2 אות 9)].

ט. תנור פירוליטי (תנור מתחנה בעקומ)

ניתן להכשיר תנור פירוליטי לפסח עי"י חימום התנור במידת הטמפרטורה המקסימלית, משום שבאופן זה נחשב לליבון חמור כי התנור מגיע לטמפרטורה של 400 ועד כ- 500 מעלות צלזיוס. [בעל האג"מ (ספר הלכות פסח פט"ז הגה קט)]. ומי"מ לפני הכשרתו במדת האפשר יש להסיר את מסגרת הגומי (או מסגרת מחוטי ברזל) שסביב דלת התנור, אלא שבאופן זה חום בעוצמה רבה יוצא מחוץ לתנור דבר העלול להרוס כל מטבח שבקרבתו, וכמו כן הדבר מחייב זהירות יתירא מנזקי גוף לעומד בקרבתו וכדומה, ועל כן עצה זו אינה מומלצת. [טעם העדפה להסרת הגומי הוא משום שבבדיקות שנערכו עיי' מומחים התגלה שבפניוּת של צדי דלת התנור ושל חלקי המתכת של התנור רסיביות דלת, מניעה הטמפרטורה רק לכ- 250 מעלות צלזיוס, בשל מסגרת גומי שתונקת סביב הדלת לשם בידוד התנור מסיביותו החיצונית. ורמת חום זו בכלל ליבון קל בלבד ולא ליבון חמור). ומי"מ במדת האפשר יש לרכוש גומי חדש לפסח, או עכ"פ להגעיל את הגומי הישן גי"פ (כיון שגומי אין פשוט כ"כ שמועיל לו הכשר כמבואר לעיל). ולענין הרשתות כיון שבדרך כלל א"א ללבנם ליבון חמור דינם כמבואר בסמוך. והתבניות, אם אפשר להכניסם לתוך התנור בחום המקסמלי ניתן להכשירם באופן זה, ומי"מ ראוי להדר לקנות תבניות חדשות לפסח. [עיי' לעיל לענין כלי אמאיל. ועיי' בסמוך].

י. נינ'נה גריל (NINJA GRILL)

נינ'נה גריל הוא גריל שאופה, צולה, מטגן ומייבש מזון עם פיזור חום אחיד בעוצמה של 40 עד 260 מעלות. צורתו כמיין קופסה עליו מסכה הנפתח וסגור, ככלי יש גופי חימום, והחלל מולבשים כלים שונים שישם את המאכלים, כגון סלסלת טיגון. סירי עולה המתאים לצלייה. הכלים בעלי ציפוי קרמי. על המכסה מנגני יש מגן התזה השומר על חלקי גוף החימום משומן, הנשלף לצורך שטיפה. **הלכה : יש לנקות את הכלי באופן יסודי, לא להשתמש בו מעת לעת ואף עלתה חמץ אין להשתמש בהם בפסח כי צריכים ליבון חומר, וכיון הנשלפים שצלו או אפו עליהן ואין להשתמש בהם בפסח כי צריכים ליבון חומר, וכיון שא"א ללבנן יש לקנות חדשים (וכן הדין אם השתמשו בשאר איסורים). המגן התזה יש לנקותו היטב ולהגעילו, ומי"מ מחמת שיש בו חורים קטנים וקשות לנקותו היטב לכתחלה יש להשתמש במיוחד לפסח. וכל זה מעיקר הדין אבל לכתחלה יש להמנע מלהכשיר גריל זה לפסח. [הטעם שמועיל הכשר לכלי זה כי החמץ או שאר איסור לא נוגעים בכלי עצמו אלא בכלי המתלבש עליו, והמכשיר בורל עיי' האדים כי אע"פ שצלייה אפניה מחייבים ליבון חמור, מ"מ כאב שדפנות הגריל בולעים עי"י זיעה סגי בליבון קל ידועיי בטור (סי' תנא) שפסק דכסיוו של ברזל שמשמיים אותו על החררה כשנאפית על הכירה צריך ליבון. וכתב שם שני טעמים משום שברוב פעמים נוגעת החררה בכיסוי. ועוד שהוא מניע מחלב החררה שתחתיו. ועיי' בשו"ע (רס"ו טו) שהביא ד"ן זה להלכה. והמ"א (ס"ק ל) הביא ב' העינים הי"ל. והמ"ב (ס"ק פה) העתיק את הטעם הראשון בלבד. ומבואר שהזיעה לא מחייבת ליבון חמור. וא"כ היא דסגי מעיקר הדין בליבון קל או הגעלה. והכלים שנוגעים בחמץ או האיסור עצמו ודאי צריך דיווח כ"י"א ללבנן. ומי"מ לכתחלה יש להימנע מלהשתמש בגריל זה בפסח לחוש לדעת המחמירים בענין זיעה. ומשי"כ שבלכתחלה יש להמנע משימוש המגן התזה היינו כי יש לו חורים קטנים ועלול להישאר בהם ממשות חמץ ועי"כ ראוי להחליפו לפסח, אבל מעיקר הדין סגי ליה בהגעלה כי בולע מהזיעה וכני"ל].**

יא. כיורים (החצובות העומדות על הגז)

החצובות יש לנקותם (כולל משטח הגז, וצדדיו והכפתורים), ולאחר מעת לעת מהשימוש האחרון יש ללבנן ליבון קור, על ידי הדלקת האש כ- 30 דקות. [כיון שהחצובות שלנו יש חשש שיתקלקלו אינם ילכו אותם ליבון חמור עד שיהיו ניצוצות ניתזין, וסומכים על ליבון קל בצירוי דעת הפוסקים שחש היו היתירא בלע, ועוד שמשתמשים בהם על ידי הפסק כלל, ועוד דאף כשתחמץ נשפ עליו מיד שרף. עיי' מ"ב (סי' תנא ס"ק לד), אג"מ (וי"ד ח"א סי' נט) ואור לציון (חי"ג פ"י אות ג). וכן פסק הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (שם אות 9). ועיי' עוד משי"כ בשעתא עמיקתא גליון קל"ג]. ונוהגים גם לכסותם בפח או ברידי אלומיניום. [הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (שם) ואור לציון (שם)]. והמבערים א"צ הכשר ודי להם בנקיין, ומי"מ משום חומרה יש לספר רש"א לעוטפם באלומיניום. [שאין רגילות כ"כ שישפך עליהם חמץ, ועוד דאמ"ש שלטת בהם יותר, כני"ל]. ולשימוש של בשר וחלב א"צ הכשר כלל. [מ"ב (שם), אג"מ (שם) ואור לציון (שם)].

יב. כירה השמלית (קרמית)

כירה שמלית שזוכיכת קבועה עליה, י"א שאין היסק מועיל להכשירה לפסח, והואיל כירה חמה הוא שנשפך מהתבשילין על גבי הזכוכית ולבגי אשכנז דינם בליבון גמור (ולבגי ספרד די להם בנקיין יסודי), והיסק כזה מסתבר שאינו כליבון גמור. [הגר"שי"א זצ"ל (שם אות א)]. ועל כן יש לנקותה היטב ולהדליקם כמשך חצי שעה, וישים עליה רשת ממתכת שיפסיק בינה לבין הסירים. [ויש להזהר שלא לכסותם לגמרי על ידי נייר אלומיניום כי הזכוכית עלולה להתפוצץ]. ולשימוש של בשר וחלב יש מקום להקל ולהשתמש בה ללא הכשר. [כי אינו דומה לאינדוקציה דלהלן כי בכירה זו המשתט מתחמם ובד"כ שורף הבעיץ].

יז. אינדוקציה

כירה חשמלית הנקראת "אינדוקציה" דומה בחזותה לכירה חשמליות רגילה, אלא שפולת ע"י שדה מגנטי אלקטרוני המפעיל סליל המייצר שדה מגנטי בתדירות גבוהה, השדה החשמלי חודר לתוכת של סירי הבישול ויוצר ררם חשמלי היוצר חום, החום מעובר לתכולת הסיר בלבד, שטח שמחוץ לסיר לא מושפע מהשדה המגנטי ועל כן אינו מתחמם, [מדריך כשרות בלאט (חכ"ז שנת תשע"ג עמ' 94)] המגנטט שעליו מניחים הסירים עשוי מזכוכית או קרמיקה (שגם היא עשויה ביסודה ממרכיבי זכוכית). [הגרל"ח הלפרין זצ"ל (מוריה ניסן ע"ט)]. ויש להחמיר מהשתמש בה בפסח, וכן יש להשתמש בכירה מיוחדת לבשר ולחלב בנייד.

[דהנה במ"ב (סי' תנא ס"ק לד) מבואר ב' טעמים להתיר בכל השנה השימוש בכירים לבשר וחלב, א' מיד מה שנופך נשרף, ב' בהלבע בהם לא יוצא כי היו מכלי לכלי ללא רוטב. ובחצובות אלו טעם הראשון פגמים שאינו קיים כי כשנפך מהקים לחוץ המקום קר (ופעמים חסיר קטן ואח"כ משמש בסיר גדול יותר וכדו' וכן יש לחוש שיניח סיר חם על מקום המלוכלך ויתכן חתיכות בעין וכדו'). ובמ"ב המשמש עשוי מזכוכית או של קרמיקה כנייל, ולבני אשכנז לא מועיל לו הכשר לפסח (פרט לבעה"ט דס"ל שיש הכשר לחרס ע"י הגעלה ג"פ, וי"א שדלעתו הדין כן אף לפסח, המחמירים אותה משום חש"ש "משנה", ע"י ביה ליער ב"ל חרס). וכן א"ל הגרמ"ש קליין שליט"א].
אלא אם כן מנקה אותה באופן יסודי ומניח דבר החוצץ בין הכיר למשטח האינדוקציה כגון מדבקות מגנטיות המיוחדות לתאם הכלים לאינדוקציה או משטח סיליקון דק (המאפשר חיבור מנגטי). [דהיו מכלי לכלי שלא עובר בלא רוטב, ואע"פ שהחמ"א (סי' צ"ב ע"ה) משמע שיש לחוש לכת"ש שעובר בלא רוטב, מ"מ מבואר במ"ב (סי' תנא ס"ק קלו) דבכה"ג אין חש"ש].
ובכל אופן אם נפל אוכל ישירות על האינדוקציה, אם הוא מבני אשכנז (המחמירים לענין זכוכית ונטל"פ בפסח), לא יאכלנו. [וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קל"ג].
ולבני ספרד הנוהגים להקל (לענין זכוכית שא"צ הכשר) מותר להשתמש בהם אחר ניקוי יסודי בלבד.

יז. פלטה חשמלית

פלטה חשמלית יש לנקותה היטב, ולאחר מעת לעת מהשימוש האחרון יש להדליקה כחצי שעה, ויכסנה עם נייר אלומיניום. [ע"י בספר סדור פסח כהלכתו (פ"ח אות ה), ועיי"ש שאם לא מגיעה לחום הנצרך לליבון קק, דליקנה וישפוך עליה מים חמים (ויש להזהר שלא גירום לקצר חשמלי). וכ"כ במבית לוי (ח"א עמ' ט). והאור לציון (ח"ג פ"י אות ד) כתב שיש לנקותה ולכסותה עם נייר אלומיניום].

טז. מיקרוגל

יש סוברים שניתן להכשיר מיקרוגל אחר ניקוי יסודי והמתנה מעת לעת מהשימוש האחרון, על ידי שיתחמם בו מים (ועד"ף שיהיו מעורבים עם חומר פוגם - אקונומיקה וכדומה שאינם מעביב את המים) עד שהוא מתמלא באדים. אלא שהכשר זה אינו מוסכם לכל השיטות, ועל כן יש להמנע מלהכשירו לפסח. וצלחת הזכוכית, לבני אשכנז לא מועיל לה הכשר (כי דינה ככלי חרס) וצריך צלחת מיוחדת לפסח. וכן הגלגלים המעמדים את הצלחת כיוון שהם מפלסטיק יש להחמיר שלא לסמוך על הגלגלים הכהירים לפסח. ומ"מ בשעת הדחק הוסימו להכשיר תנור זה, וכסה המאכל על ידי שני כיסויים. [ע"י ביה בתשובות והנהגות (ח"ב ס"י ר"ב), בחשב האפד (ח"ג ס"י פ"ח), בסידור פסח כהלכתו (שם אות 8) ובשמעתא עמיקתא גליון קמ"ב].

טז. מיהם מים שלא מניחים עליו המץ

מיחם המשמש לחימום מים, אם לא מניחים עליו כלל חמץ, צריך רק ניקוי יסודי. [אור לציון (ח"ג פ"י אות ה). ועיי"ש שאף אם יש בו באגנית אי"צ להסירה. וכ"כ הגרשו"א והגר"ש ואגור זצ"ל (הגלגל כלים פ"ג הגה שפ"ח)].
ובאופן שמניח חמץ על ידי הפסק כלי, לכתחלה ראוי להגעילו. ומ"מ אם אפשר עדיף לקנות מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"ג פ"י אות ה)]. ומ"מ אם

יז. מניחים עליו המץ

מיחם המשמש לחימום מים יש לנקותו היטב. ואם שמים על גבי המכסה (ללא הפסק כלי וכדו') חמץ, יש להגעילו לפסח, על ידי שירתיה בתוכו מים עד דותוה, אחר מעת לעת שימוש האחרון. והמכסה עצמו יגעילנו תוך כלי אחר. [אור לציון (ח"ג פ"י אות ה)]. ומ"מ אם אפשר עדיף לקנות מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"א עמ' לה)].

יח. שופכים ממנו מים על דייסא (או על שאר מיני המץ)

מיחם המשמש לחימום מים, אם אם שופכים ממנו מים חמים על דייסא ושאר מיני חמץ, יש להגעילו כמבואר לעיל, אף אם לא מניחים עליו חמץ כלל. [משום דניצוק חיבור ע"י ברמ"א (שי קה טע' ט). וענין ביד יהודה (סי' קה פ"ח ס"ק ק"ב) שבאסירי שמהו יש לחוש בניצוק אוסר אפילו בדעיבד. וע"י עד בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ט שהבאנו מגדולי הפוסקים דיש להחמיר בניצוק אף בתתאה קר אפ"י בערב פסח]. ויערע על הברז רותחין, ולפני העירוי יתחז על הברז על מנת שיצאו המים החמים מהמיחם. [יש להכשיר את הברז משום שפעמים עולה זיעה מחמץ. ואע"פ שבדרך כלל אין הזיעה חמה בשיעור של ד' סולדת, מ"מ מבי עדיף פ"ל לצאת ידי ד"ל ספק. ובניד"ש של סלמוד ע"ז אע"פ שהברז הוא מפלסטיק]. ומ"מ אם אפשר עדיף לקנות מיחם מיוחד לפסח. [מבית לוי (ח"א עמ' לה)].

יט. מיני ברים

מיני בר שלא משתמשים בו בחמץ כלל די לא בשטיפה. ואם משתמשים בו אין ינקים חמץ כגון דייסא או מנה חמה שיש בו אטריות, יש לנקות אותו ניקוי יסודי סביב הברזים והפיות, ואת כל האזור החיצוני של המכשיר כולל בסיס העמדת הכוס והקערית וסביב כל הלחצנים . יש לרוקן כל המים של המכשיר ולא להשתמש בה במים חמים כ"ד שעות (במכשירי מיני בר המאושרים לשימוש שבבת, יש להעביר את המכשיר תחילה למבצ "שבת" ולאחר מכן לרוקן אותו), לאחר מכן יש להכניס מים חדשים תוך המיכל ולהרתיח המים (במכשירים המאושרים לשימוש שבבת יש להחזיר את המכשיר למבצ חול ע"מ שיתמלא המיכל מחדש). ושוב לרוקן את כל המיכל (במכשירים המנייל יש להעביר שוב למבצ "שבת"). ועדיף לעשות כן שלש פעמים. [משום חלקי פלסטיק שבו דיי"א שדינם ככלי חרס, וע"י ג"פ לדעת בעל העיטור ניתן להכשיר אף ככלי חרס, ובניד"ש יש מקום להקל כדבריו, כי חובת הכשרת המיני בר הוא כי לפעמים יש משום ניצוק חיבור ע"י קילוח המים החמים שעירו אותם לתוך כלי חמץ או חמץ גמור (כגון דייסא) כמו כן האדים החמים עולים מכלי החמץ ועולים להלבלע בפיות המכשיר. אולם אם זה אלא חומרא כי בד"כ האדים העולים אינם מגיעים לסיכ"ש כמבואר לעיל. וכמו כן משום ניצוק מצינו לט"ז דס"ל שאין ניצוק בחמץ כי התירא הוא (בערב פסח) וכמו כן יש לדון דאין משום ניצוק בנייד אלא עד מקום הפיות ולא במקום הצניורות מים שבתוך המכשיר, כי ניצוק אוסר מחמת הזיעה העולה עמו והזיעה אינה נכנסת לתוך המכשיר. ע"י ביה בשמעתא עמיקתא גליון קע"ו. ועל כן נראה דאע"פ שיש בזה חלקים של פלסטיק ניתן להקל ולהכשירו לפסח].

כ. מדיח כלים

מדיח כלים העשוי מאלומיניום (ולא מפרוצ'לן), ניתן להכשירו על ידי נקיין יסודי ואחר המתנת כ"ד שעות שימוש האחרון יש להדליק על חום הכי גבוה (כדי שהמים יהיו חמים יותר מכפי הרגילות להשתמש לדחת הכלים), ולפי המנהג (שלא מגעילים כלים שאינם רותחים) צריך שיהיו המים רותחים בחום של כ – 100 מעלות. ואם המים לא מגיעים קרוב למאה מעלות יש לחמם המים ולתת בפנים אבן מלובנת. [אג"מ (או"ח ח"ג סי' נח, יו"ד ח"ג סי' נח, ח"א סי' כח – טו וח"ז סי' יג) וספר הגעלת כלים (פ"יג אות רכ"ח)]. ומ"מ יש להמנע מלהכשירים לפסח, כי יש בהם חלק פלסטיק (ויש סוברים שלא מועיל להל הכשר), והרצעים שקשה לנקותם. [מבית לוי (ח"א עמ' ל) ובהגה אות ו].

כא. מפות

מפות ומגבות שמשתמשים בהם בחמץ, ניתן להכשירם על ידי כיבוס במים חמים (מעל 40 מעלות) עם חומרי ניקוי. [עניין ברמ"א (סי' תנא טע' יח). וכן פסק הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פ"ג אות י"ח)].
מפות "יטרליון" שאי אפשר להרתיחם שיתמש בהם על ידי הפסק של כיסוי. ומ"מ נוהגים ליחד מגבות מיוחדות עבור כלים של פסח. [הגרנפ"ש זצ"ל (שם עמ' ט)].

כב. ארניות אובל

יש לרוחצם במטלית ספוגה בחומר ניקוי. ונוהגים לצפותם בנייר עטיפה. [הגרנפ"ש זצ"ל (שם)].

כג. מקרר ומקפיא

המקרר יש לרוקנו ולנקותו עם מטלית ספוגה בחומר נקי. ויש נוהגים לכסות המדפים (כדאי להשאיר חורים לאוורור). [הגרנפ"ש זצ"ל (שם)]. ויש לנקות היטב בקפלי הגומי, ואם ישארו לכלוכים שקשה להוציאם כיון שהם מטונפים אין חיוב להוציאם. וא"צ לפרק את המקרר על מנת להגיע למקומות שעלול להיות שם חמץ. [הגרניק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמ' שטז)].

כד. שולחנות שמניחים עליהם המץ רותח

שולחן שמשתמשים בו ללא מפה, כיון שלפעמים נשפו או מניחים עליו חמץ חם, דעת השו"ע (סי' תנא טע' ט) שאחר ניקוי יסודי יש לשפוך רותחים. והכרעת המ"ב (ס"ק קיד) שבאופן זה צריך לשפוך מים רותחים על אבן מלובנת. ועל כן במקום שאין חשש שהשולחן יתקלקל ע"י עירוי רותחים יש לעשות כן (ולדעת המ"ב שמחמיר שצריכים אבן מלובנת, ישפוך רותחים מקומקום חשמלי, כמבואר לעיל אות א'). ויגבג השולחן תחלה כדי שלא יצטננו המים הרותחים ששופך. [מ"ב (סי' תנא ס"ק יג)].
והמנהג להחמיר ולכסותו אע"פ שעירה עליו רותחים. ואם יש חשש לקלוק ע"י עירוי רותחים, יש לנקותו היטב ולאחר מכן לכסותו.

כה. שולחנות שבדרך כלל אוכלים עליהם על ידי הפסק מפה

שולחנות שבדרך כלל אין מניחים עליהם חמץ בלי הפסק מפה או כלי, די לנקותם על ידי ניקוי יסודי ואין צריך להגיעילם. ונהגו לכסות השולחנות על ידי מפה או נייר אלומיניום. [הגרנפ"ש זצ"ל (שם אות 6) והוראת הדברי"ח הע"ח (שם עמ' 149 אות יא). וכן הוא בבחי"ח (אות רלג) שא"צ הכשר].

כו. גביע קידוש

גביע שמשתמשים לקידוש כל השנה צריכה ניקוי יסודי, ומעיקר הדין אינה צריכה הגעלה. [שו"ע (סי' תנא טע' כ)]. ואף לרמ"א שם שמצריך לכתחלה הגעלה או מילוי ועירוי לכסותו, היינו כי חושש למיעוט תשמיש (כמבואר בדבריו שם). וגביה הדין שאין דרך להשתמש בו בחמין כלל (ולא לכבוש בה חמץ) א"צ הגעלה לדלמינוטא דמיעוטא לא חי"י במש"ח חות"ס (בהנהגותיו על סי' תנא על טע"ג, ויו"ד תשובה קיד). וכן מבואר בב"ח (יו"ד סי' קבא סוף אות טו). ומ"מ יש לציין שמי שדרכו לנקות כלי כזה או אחר במדיח כלים עם שאר כלי חמץ יש להגעילו, מחמת החמץ של שאר הכלים הנבלע בו ע"י המים רותחים].

כז. רצפות

בזמנינו אין לנו רצפות עפר (אדמה) בעלי סדקים עמוקים. ולכן די לטאטא ולנקות בחומר ניקוי את רצפת הבית המרוצפת. ואין צורך לבדוק הסדקים הקטנים. [הגרנפ"ש זצ"ל (ליקוט הלכות לפסח להר"מ פינקלשטיין עמ' 2 אות 1)].

כח. כלי האשפה

פח האשפה וכן כ"ף האשפה יש לנקותם היטב, וישפוך עליהם חומר פוגם את החמץ הדבוק. והמטאטא יש לנקותו היטב מחמץ, ועדיף לנקותו בחומר ניקוי הפוגם פיזורי חמץ שעליו. ויש נוהגים להשתמש במטאטא חדש לפסח.

כט. צעצועים

צעצועים שדבוק בהם חמץ הראוי לאכילה, צריך לנקותם ע"מ להסיר החמץ, ואם לא ניתן לעשות כן יש לפסול אותו מלחיות ראוי לאכילה (להיינו שאדם נמנע לאכול) ואין צורך לקרצף הצעצועים. [הגרנפ"ש זצ"ל (שם עמ' 6)].

ל. שיניים תותבות מושתלות או מכסים שעל השניים

מי שיש בשיניו חותמות (בלומבעס), או מכסים של זהב וכסף שמכסים בהם את השיניים (כתר), ואי אפשר להסירם ולהגעילם, אם לא אכל חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, אפשר שיותר באכילת דברים חמים או חריפים בפסח כמו חריין (מלבד קורטל על חלתית וצנון), וכוכן שישתה קודם הפסח מעט מים שהוחמו בחום שהוא רגיל בכל ימות השנה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ג אות ט)].

לא. שיניים תותבות

שיניים תותבות מעיקר הדין אינן צריכים הגעלה אלא ינקם היטב ודי בכך. [אור לציון (ח"ג פ"י אות טו). והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ג אות ו) הנה לנקותן היטב ולהענין בערב פסח בבלי ראשון וע"מ שלא יהיה צורך להמתין מעת לעת פגם תחלה את המים (בנפט, סבון או אקונומיקה) לפני החימום].

לב. תבניות

טבעות שעל ידי הנשים שמתעסקות בהן כל ימות השנה בתבשילין וכדומה, יש שנהגו לשרותן זמן קצר בדבר הפוסל מאכילת כלב (אקונומיקה וכדו'). [נכן נהגו בביתו של הגרשו"א זצ"ל (פ"ג הגה ט)]. וי"א שאין בהם חשש, ואין צריך לחטט בחריצין במחט או להגעילם, ואפשר להשתמש בהם בפסח. [אור לציון (ח"ג פ"י אות ט)].

לג. עירוי מכלי פסח בל"ח המץ (הכשרת השיש עם קומקום של פסח)

אין לערות מכלי ראשון (עירוי שהיח סולדת בו) מכלי המיועד לפסח על גבי כלי חמץ (כגון על השיש) כדי להכשירו. [שער העיין (סי' תמד ס"ק ד) בשם הפמ"ג (סי' תמד א"א ס"ק ד) משום ניצוק. דלא כסי"ז (ססי' תנב) שתמה על נוהגים כן. וע"י בפמ"ג (שם א"א ס"ק ד) שדוקא מכלי ראשון שהיסי"ב חי"י. וכן הביא הכה"ח (שם אות כ"ח)].
ובכל זה בעירוי שלא נפקס חלקו. [גר"ח (סי' תנא אות טט)].
ואם עבר והשתמש בפסח בקדירה שעירו ממנה על כלי חמץ, התבשיל מותר אפילו באכילה. [גר"ח (שם) והמפמ"ג (שם) משמע שאף אם כבר עירה מהחלי אין הקלי נאסר ומותר לשימוש אף לכתחלה].

לד. עירוי מכלי של פסח על כלי המץ שאינן בו יומן

דין הנייל שאין לערות מכלי כשר לפסח על כלי חמץ, אפשר שנאמר דוקא במקום שהכלי חמץ הוא בו יומן, וצריך עיון. [הגרניק זצ"ל (חוט שני פסח פ"י ס"ק כד)].

לה. הצנעת כלי המץ

קדרות שמבשלים בהם חמץ, ואפילו קערות שמשתמשים בהם חמץ על ידי עירוי או כלי שני, משפפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשתות לאחר הפסח, להשתמש בהם. [ע"פ רס"י (תנא) ומ"ב (שם)].
ומצניעין בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסוגרם בחדר ולהצניעו המפתח. [שם].
וכלי חמץ שנתנס לקישוט בארון זכוכית שבביתו, צריך לשנות מקומם בפסח ולהצניעם. [אור לציון (ח"ג פ"י אות א) והגה ד"ה ואמנם].

לו. ברכונים וזמירות שבת

אין להשתמש בברכונים וזמירות שבת של ימול השנה, כיון שמצוי בהם פיזורי חמץ, ועל כן יש להצניעם בפסח. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש פ"ח אות ג)].

ל. מוצרי המוצרים לפסח

מוצרי מזון

הרשימה היא של מוצרי מזון בסיסים (בעיקר לאלו שמוצרים בא"י) אם יש בהם חמץ או חשש חמץ, ע"כ לברר באיזה מהם ניתן לסמוך על המכירה אף למחמירים על עצמם.

א. עוף שאין לו כשרות מיוחדת לפסח

עופות טריים ללא כשרות לפסח, מותרים באכילה אף בפסח, אף על פי שבעבר מצאו בזפק העופות חיטה גם לאחר שהעופות עברו שטיפה. כיום ההוראה (מההכשרים המהודרים) למגדלי העופות היא שחדש לפני פסח מאכילים אותם בתערובת שאין בו חמץ. [ע"פ מומחי כשרות].

ב. אלכוהול

האלכוהול שמוצאו מגרעיני דגנים אינו חמץ גמור. ומ"מ האלכוהול המשוק בעיקר בארץ ישראל אינו חמץ. [ע"פ מומחי כשרות. וע"י באג"מ (או"ח ח"ג סי' סב ד"ה אבל) שכתב דאלכוהול כשהוא בעין לא נחשב נפסל מאכילה, שיש נכרים ששותין אותו ע"י תערובות ותיקון קצת].

ג. ביצים

הביצים עלול להיות דבוק עליהן חשש חמץ, שלפעמים המקום שמטילות הביצים אינו נקי, ולכן נהגו המדקדקים לשטוף הביצים מערב פסח ולרוקן התבניות מחשש פיזורים. כמו כן יש חשש תערובת חמץ בחותמות של הביצים, ועל כן ראוי לנקות ביצים שיש כשרות מיוחדת לפסח. [מדריך הכשרות (העדה חרדית עמ' 163)].

ד. מוצרים שיש בהם עמילן

עמילן חיטה - גלוטן, הוא חמץ גמור. אם יש במוצר קמח חיטה, עמילן חיטה או חלבון חיטה, מוטל על היצרן לציין שהמוצר מכיל גלוטן. ועל כן אם כתוב על גב האריזה שיש בו "עמילן" ולא כתוב שיש בו גלוטן אינו חמץ (אלא הוא עמילן תירס). ואם כתוב "עולול" להכיל גלוטן החשש הוא רחוק. ומ"מ אין לאכול אלא אלו שיש להם הכשר מיוחד לפסח.

ה. גלוקוז

חומר הגלוקוז, יש שמויצר מקטניות, ויש שמויצר מחיטה. כל מוצר שיש בו מרכיב זה יש להיזהר מחשש חמץ. [מדריך הכשרות (הע"ח עמ' 130)].

ו. מאכלי תינוקות

מאכלי תינוקות יש לחוש להם משום חמץ ומשום קטניות, ואם הרופא מורה שצריך לקחתם, יבואר הדין לקמן לענין האכלת תינוק חמץ בפסח. [ע"פ מומחי כשרות].

ז. **קמח**

קמח המצוי בזמנינו (בין קמח גריל בין קמח מלא) אינו חמץ, ועל כן אם עבר עליו הפסח מותר באכילה (מגילת מקום אין להשתמש בו בפסח). נעמי במי"ב (סי' תג ס"ק כז). וכן פסקו החזו"א, הגר"יי"ק זצ"ל (א"ר פסח אות יט) והגר"שי"א זצ"ל (גלאט תשנ"ט עמ' 87). ושמענו ממומחי כשרות שבלתינה שעובר הקמח בזמנינו אין חשש חימוץ. וכן הביא הגר"מ ויא שליט"א (גלאט עמ' 73) בשם הבד"ץ העדה החרדית]. וכל זה בקמח ממפעלים שתחת השגחות המהודרות, אבל קמח ממפעלים שאינן תחת השגחות אלו, יש לחוש בהם משום חמץ. ג"עפ מומחי כשרות. והטעם לזה כי בלתינה שעוברים יש חשש חימוץ].

ה. **בורגול / גרנולה**

בורגול הוא חמץ גמור. [מדריך הכשרות (שם)]. וכן גרנולה היא חמץ גמור. [שם].

ט. **בירה**

בירה היא חמץ גמור. [שם (עמ' 131)].

י. **גלוקין**

חומר הגלוקין, יש שמיוצר מקטניות, ויש שמיוצר מחיטה. משמש מרכיב חשוב בהרבה מוצרי מזון, וכל מוצר שיש בו מרכיב זה יש להיזהר מחשש חמץ. [שם (עמ' 130)].

יא. **גריסים**
הגריסים הם מיני דגן ועלולים להיות במוגע במים ועל ידי זה להגיע לידי חימוץ. ומכל מקום גריסים ודקה"ש הבד"ץ העדה חרדית אין עוברים רחיצה במים. [שם (עמ' 130)].

יב. **זודקה / ויסקי**

וודקה יש בה חשש חמץ (אלו שבהשגחת הבד"ץ העד"ח אינם מכילים חמץ). [שם (עמ' 131)]. ויסקי הוא חמץ גמור. [שם (עמ' 131)].

יג. **היטה תפוחה – שלדה / קווקאר**

חיטה תפוחה הוא חמץ. [שם (עמ' 131)]. וכן קווקאר הוא חמץ. [שם (עמ' 133)].

הכוסמת המוכרת היא קטניות, ואין זה "כוסמין" מחמשת מיני דגן. [שם]. וע"י לקמן בהלכות קטניות שאין איסור להשהותם בפסח.

טז. **ליקר**

ליקר מכיל בדרך כלל גם תמצית שיש בה חשש אלקוהול חמץ ועוד חששות. [שם].

טז. **לתת ונבט היטה**

לתת הוא חמץ גמור. [שם (עמ' 132)]. ונבבט חיטה יש בו חשש חמץ. [שם].

יז. **עמילן**

עמילן חיטה - גלוטן, הוא חמץ גמור. אם יש במוצר קמח חיטה, עמילן חיטה או חלבון חיטה, מוטל על היצרן לציין שהמוצר מכיל גלוטן. ועל כן אם כתוב על גב האריזה שיש בו "עמילן" ולא כתוב שיש בו גלוטן אינו חמץ (אלא הוא עמילן תירס). ואם כתוב "עלולי" להכיל גלוטן החשש הוא רחוק. ומי"מ אין לאכול אלא אלו שיש להם הכשר מיוחד לפסח. **יח. שמרים**

שמרים לחים (טריים) המיוצרים בארץ ישראל אין בהם חשש חמץ, שמרים היבשים מחו"ל קיים בהם חשש תערובת חמץ. [שם (עמ' 134)].

יט. **חמץ שמות'ר להשהות בפסח**

[א] חמץ גמור שעל ידי שנתערב אינו ראוי למאכל אדם (אבל ראוי לאכילת כלב), מותר לקיימו ולהנות ממנו כיון שאינו ראוי לאכילה, אבל אסור לאוכלו. [שו"ע (סי' תמב סעי' ד) ומי"ב (שם)]. ולדעת השו"ע ידן זה הוא אף שנתערב לפני פסח. עינייש במי"ב (סי' כב). וע"י עוד ברמ"א (שם וסי' תמו ס"ג ד), במי"ב (סי' תמב ס"ד כג) ובחזו"א (א"ח סי' קיז ס"ק ה ד"ה ואמנם)]. [ב'] חמץ שנפסל מאכילת כלב מותר לקיימו בפסח. [שו"ע (סי' תמב סעי' ט)]. והוא הדין שמותר בהנאה, אבל באכילה אסור מדרבנן עד אחר הפסח. [מי"ב (סי' קמג)]. וע"י בשו"ת לבושי מרדכי (א"ח סי' פה) לענין גדר אינו ראוי לכלב].

שאר מוצרים

א. **השש עמילן במוצרים שאינם מאכל**

מוצרים שאינם מאכל, אם רשום שיש בהם עמילן יש לחוש שיש בהם גלוטן, כי אפשר שהוא מעמילן חיטה.

ב. **השתמש במוצר שיש בו השש עמילן**

העמילן המצוי במוצרים הנ"ל בלוע בתוכם (ולא מרוח עליהם) [ע"פ מומחי כשרות], וכיון שעבר כ"ד שעות משוע ששנבל הוא נותן טעם לפגם. ועל כן בדיעבד אם השתמש בהם עם אוכל חם, לדעת השו"ע (סי' תמו ס"ג ע"ה הסובר שנותן טעם לפגם מותר (בדיעבד) אף בפסח המאכל אינו נאסר. אולם לדעת הרמ"א (שם) החולק על השו"ע אין לאכול המאכל. אולם באופן שאין ידוע שיש בו עמילן אין לאסור המאכל לכל הדעות, כי אין כאן חשש בעלמא, והוא רק נותן טעם לפגם.

ג. **כלי פלסטיק חד פעמיים (סכו"ם), שקיות אוכל, מפות שולחן וכדו')**

כלי פלסטיק חד פעמיים אין בהם חמץ או איסור אחר. ועל כן אין צריכים אישור מיוחד. [ע"פ מומחי כשרות. וכן הוא במדריך הכשרות (שם עמ' 50)].

ד. **מוצרי קרטון ונייר (כופות, תבניות לאפייה עם ציפוי פנימי וכדו')**

מוצרי קרטון ונייר (שמשתמשים בהם במוגע באוכל), יש לחוש בהם משום עמילן חיטה, וע"י צריכים אישור לפסח. [הגר"י זצ"ל (חוט שני ח"ב ע"ב שיח אות יז). וכ"כ הבד"ץ העי"ח (שם)].

ה. **אלומיניום (רידדים ותבניות)**

תבניות ורדדי אלומיניום חד פעמיים, ראוי להשתמש באלו שיש להם אישור (לשאר ימות השנה ולפסח) משום חשש מריחת שומן מן החי. [מדריך הכשרות (שם עמ' 50)]. ולענין מכסה קרטון של התבנית ע"י לעיל לענין מוצרי קרטון].

ו. **כלים חד – פעמיים העשויים מחומר קלקר (פולי סטירין)**

כלים חד - פעמיים העשויים מחומר קלקר (פולי סטירין), ראוי לקנות עם אישור. [שם].

ז. **כפפות ניילון, לטקס / כפפות רב פעמיות**

כפפות ניילון ולטקס, רובם עם עמילן ויש לחשוש על עמילן שאינו כשר לפסח. ואם רואים בבירור שאין בהם עמילן אין חשש להשתמש בפסח. וכפפות רב פעמיות ללא ציפוי פנימי (מגורבה וכדומה), ניתן לשטוף את הצד הפנימי ולהשתמש בהם ללא חשש. [שם (עמ' 51)].

ט. **אלומיניום לחים**

מגבונים לחים, יש בהם מרכיבי חמץ (אמולסיפיירים - טייך), ועל כן יש להזהר לא להשתמש בהם בפסח בדברים הבאים במוגע במזון או כלי אוכל, אא"כ יש להם אישור לפסח. [שם].

י. **פוליג'ל (PVC)**

פוליג'ל (PVC) אין בו חששות חמץ. [שם].

יא. **מפות**

המהדרין נוהגים לכתוב לפני הפסח אף מפות חדשות. [שם].

יב. **טלק / אציטון**

טלק נקי ללא תוספות וללא ריח, אין בו חשש חמץ. וחומרי אציטון נקי ואציטון 90%, אין בהם חשש חמץ. [שם].

יז. **שפתון (המיועד ליושב בשפתים)**

שפתונים שיש בהם טעם ערב, פעמים שמים חומר האסור הנקרא "גליצרין", וחומר זה בחלק מהחברות מיוצר עם תערובת של איסור ובחלק מהחברות מיוצר ללא תערובת איסור. [נע"י בדרכי"ת (סי' קק ס"ג ע"ט). וכן דעת המנח"י (ח"א סי' טב אות יט) לאסור. ובצי"א (ח"יו ססי' טז) מתירו, עינייש באיזה הוגאט. והיום יש מיצרים אותו ללא תערובת איסור]. אלא שמצוי שהגליצרין נפסל מאכילת כלב. וכיון שיש כמה צדדים בזה, והחשש העיקרי הוא טעימת לשון בלבד האסורה מדרבנן, יש מקום להיתר בשעת הצורך, להשתמש בהם אף ללא הכשר. [כ"ז שאינו מכוון לחלק להיות מהטעם. והארכנו בזה בס"ד בש. עמיקתא גליון קל"א]. ובפסח יש להממיר יותר (מפום חשש רחוק של חמץ), ומי"מ מעיקר הדין מותר. [כ"י אף על הצד שיש בו תערובת חמץ ואף נפסל מאכילה. ע"פ מומחי כשרות].

טז. משהת שיניים

משחות שיניים מעיקר הדין מותרות אף ללא אישור מיוחד לפסח, כיון שברך כלל אין בהם תערובת איסור ואף אם יהיה מעורב בהם איסור מ"מ הוא נפגם ואין כאן אלא טעימת פה ללא בליעה. [הר צבי (יו"ד סי' צה ד"ה האנימ) ובלע האנימ (א"ח ח"ג סי' סג), וכ"כ הקהה בשם (ח"א סי' כה אות ב) והאר"י לציין (ח"ג פי"ח אות ו)]. ומי"מ במקום שאפשר ראוי לקנות עם אישור מיוחד, בפרט לימני פסח. [נע"י בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קכו אות יא)]. וע"י משי"כ לעיל לענין שפתון].

טז. **תמרוקים (קרמוב, בושם וכדומה)**

מעיקר הדין מותר להשהות ואף להשתמש בקרמים, סבונים, בושם וכדו', כי לא מצוי בהם אלקוהול שהוא חמץ, ואף באופן שעורב בהם אלקוהול שהוא חמץ מותר, כיון שהוא נפסל מאכילה לגמרי. ומי"מ משום חומרא של פסח יש מקום להמנע מלהשתמש בהם (משום חשש סיכה כשתיה), ויש מורים אף למוכרם לגוי. [נע"י בחזון נחום (סי' מו), באשרי האיש (פסח פסי"ב אות ה) בשם הגר"שי"א זצ"ל. ובקובץ תשובות (ח"א סי' מט ד"ה עכ"ש)], דלא כהדברי מלכיאל (ח"ד סי' כב ס"ק ו). וכן פסק הגר"י ובר שליט"א (גלאט גליון כז עמ' 68)].

לצורך תענוג שרי ללא חשש. [נע"י בשמעתא עמיקתא גליון קע"ט].

יז. **איפור (מיוקאפ, רימל, תרומים וכדו')**

איפור, אין בהם חשש חמץ. [ע"פ מומחי כשרות. ואף אם ניוחש לחמץ הרי הם פגומים מאכילת כלב, ושמענו מגדולי הוראה שבאיפור אין משום סיכה כשתיה ועל כן מותרים אף לכתחלה].

יח. **שפתונים (ליפסטיק)**

מעיקר הדין מותר להשתמש בשפתונים בפסח מכל החברות (גיז, לוריאל, קרליין, וולף, רבלון וכו'). [שמענו ממומחי כשרות שלאחר בדיקה על ידי כימאי התקבלה תשובה כי מתוך מאה ועשרים הרכיבים של כל מוצר כזה יש 5-6 רכיבים שהם ספק חמץ או ספק קטניות. האחרו שהופיע היה בפרומילים. כשכל רכיב בעייתו היה בין 3-6 פרומיל. וכמו כן הוא חומר שפגם. והורה הגר"ש ואזנר זצ"ל שמותר להשתמש בהם לכתחלה].

יט. **סבון**

סבון עשוי מתערובת חמץ (או איסור אחר) שנפסל מאכילת כלב, י"א שמותר להשהות ולהשתמש בו בפסח. [הגרשו"א זצ"ל (הלפ"ש פסח פי"ד אות יא), אור לציין (ח"ג פי"ח אות ו)]. ויש מחמירים משום חומרא דפסח שאין ראוי להשתמש בו. [הגר"שי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פני"ח אות טז)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא - גליונות קל"א וקע"ט]. ומי"מ בזמנינו לא מצוי בהם תערובת חמץ. [ע"פ מומחי כשרות].

כ. **סיגריות רגילות / רנגילה / סיגריות אלקטרוניות**

סיגריות רגילות בימות השנה אינם צריכות הכשר, אלא שלפסח אע"פ שמדינא יש צדדים להיתר, משום חומרא דפסח יש להיזהר לכתחלה מלהשתמש בהם בפסח. וכן הדין בעישון רנגילה. וסיגריות אלקטרוניות יש צדדים להיתרם ללא הכשר, ומי"מ יש להיזהר לקנות עם הכשר לפסח. [נע"פ מומחי כשרות. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תקנ"ח]. וע"י גליון ש"ה בענין איסור עישון ביו"ט ושאר ימות השנה מחמת שהוא מזיק לגוף].

כא. **אוכל לבעלי חיים**

המטפל בדגי נוי או שאר בעלי חיים, מותר לאכילם מזון שיש בו תערובת חמץ, אם הוא אינו חמץ בעין וגם נפסל מאכילת אדם. [נע"י בשו"ע (סי' תמב סעי' ד) ובמי"ב (שם וסי' תמב ס"ק כב) שחמץ שאינו ראוי לאדם בתערובת מותר בהנאה. ולפי"ז הי"ח בני"ד. וכ"כ באור לציין (ח"ג פי"ח אות ה)].

תרופות וויטמינים

א. **תרופות שאינן מופיעות במדריכי הכשרות**

תרופות, אף אלו שאינם מופיעות במדריכי הכשרות, מותר לקחתם, כי בזמנינו לא שיכח בהם חמץ. ועוד אין להם מעורב בהם חמץ אינו ראוי אף לאכילת כלב, ועל כן יש לסמוך להקל במקום הצורך (כגון חולי וכדו'). [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי חודש ניסן עמ' ח וחודש סיון עמ' כז אות א)]. וע"י בנשמת אברהם (ח"א סי' תסז עמ' רסה ד"ה ובזמנינו). וכן שמענו מגדולי המורים וממומחי כשרות. וע"י בסמוך. וע"י עוד בזה באורך בשמעתא עמיקתא גליון ק"פ].

ב. **יש בהם טעם ערב**

אף תרופות שיש בהם טעם ערב שאינם מופיעות במדריכי הכשרות, מותר לקחתם, כי אף אם נחוש שיש בהם חמץ ברוב הפעמים החמץ שבהם פסול מאכילה והטעם הערב אינו מהחמץ. ועל כן יש לסמוך להקל במקום הצורך (כגון חולי וכדו'). [נע"פ מומחי כשרות מהכשרים המהודרים. וכן פסק הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי חודש ניסן עמ' ח' וחודש ניסן, אייר, סיון עמ' כז אות א) אלא שהשו"ע שכדאי לערבם עם דברים מותרים כדי שיהיה ודאי ששים. וע"י בנשמת אברהם (ח"א סי' תסז עמ' רסה ד"ה ובזמנינו)]. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון ק"פ].

ג. **ויטמינים**

ויטמינים ועולים להכיל מיני דגן וקטניות, ועל כן יש לרכוש עם הכשר לפסח. [ע"פ מומחי כשרות. וכן הוא במדריך הכשרות של הע"ח (שם עמ' 99)]. וכ"כ באור לציין (ח"ג פי"ח אות ג בהגה ד"ה ויש)]. ומי"מ אלו שיש בהם תערובת קטניות באופן שבטלות ברוב, אם יש בהם צורך מותרים בפסח אף לגדולים, אבל ללא צורך יש להימנע. [נע"י ברמ"א (סי' תג סעי' א) ובחק יעקב (אות ו)]. וע"י עוד בכל זה בשמעתא עמיקתא גליונות י' ותס"ט].

ד. **ויטמינים למעקבות**

לדעת הרופאים גם מעוברות הנוטלות פרנטל, ברזל ותחליפי ברזל, מסיבת חוסר דם, בדרך כלל יכולות בפסח לדלג על תוספי הברזל, משום שבחג מרובות הסעודות הבשריות והעשירות, ולא ייגרם נזק אם בימות הפסח לא ייקחו ויטמינים וברזל. אלא שיש מקרים יוצאים מן הכלל בהם הרופא מחייב לקחתם. ויש להתייעץ עם הרופא בטרם מועד.

ה. **תרופות שאינן דרך הפה**

משאפים, טיפות עינים ואזניים, פתילות, זריקות ומשחות רבואיות לשימוש חיכוני על העור, מותר להשתמש בהם בפסח ובכל השנה בכל אופן. [הוראת הפד"ץ העי"ח (מדריך הכשרות

פסח שנת עמ' 125)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"פ].

ו. **שימוש בתרופות שנמכרו במכירת חמץ**

מעיקר הדין אין חובה למכור תרופות הנמצאות ברשותו. ומי"מ המנהג החמיר למוכרם במכירת החמץ, וביה הדין המוכר החמץ לעכו"ם מתנה עם העכו"ם שאם יהיה צורך לקחת מהם שלא יקפיד על כך. [הטעם שאין חובה למוכרם, כי בדרך כלל אפי' תרופה שיש בה חמץ, התמץ נפסל מאכילה, ובכ"ה אין משום בל יראה ובל ימצא כמבאר במי"ב (סי' שמב ס"ק מד). ועוד שאף אם יש בהם חמץ מי"מ אין בו אלא פחות מכשיעור, דעת החכם צבי (ססי' פח), הדגמ"ר (סי' תמב על המי"א ס"ק ה) ועוד, דליכא איסור ח"ש מהי"ת בב"י ובי"י. ויש עוד טעמים כמבואר לעיל אות א)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"פ].

בדיקת חמץ

א. **הובתה בליל י"ד**

תקנו הז"ל שבתחלת ליל י"ד בניסן בודקים החמץ לאור הנו, בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. [שו"ע (סי' תלא סעי' א)].

ב. **זמן הבדיקה**

ראוי להתחיל לבדוק וזאת בתחילת הלילה (שיש עדיין קצת אור מאור היום), כדי שלא יתרשל או שלא ישכח. ואם לא בדק בצאת הכוכבים הולך ובודק כל הלילה. [שו"ע (סי' תלא סעי' א) ומי"ב (סי' ק"א)]. וע"י עוד במי"ב (סי' תלב ס"ק יא) שכתב בדעת הרמ"א שצריך לבדוק מיד, כי עיקר המצוה לכתחלה קבעו חכמים בתחלת הלילה].

ג. **לא בדק בלילה**

אם לא בדק בלילה בודק ביום י"ד ברכה. ואם לא בדק ביום י"ד בודק בתוך הפסח בברכה. [שו"ע (סי' תלה סעי' א) ומי"ב (סי' ק"ה)]. ואם לא בדק אף תוך הפסח יבדוק לאחר הפסח ללא ברכה. [שו"ע (שם) ומי"ב (שם)].

ד. **בדיקה לפני יידי**

אם בא להקדים לבדוק ביום י"ג לאור הנה, אינו רשאי. ואם עבר ובדק צריך לחזור ולבדוק. [שו"ע(סי תלג)]. אם בדק ב"לילי י"ג, י"יא שלא יצא ידי חובתו. [ב"ח (שם), ט"ז (סי"ק א) ותיישב בפמ"ג]. וי"יא שיצא. [חך יעקב (סי תלג), פרי"ח (שם סי"ק יא) וגר"א (שם)]. והעיקר כדעה השניה, אלא שיש להמנע מלעשות כן, כי אינו רשאי לברך על בדיקה זו ונמצא מקיים מצוה ללא ברכה. [חך יוסף (שם סי"ק כו) הובא במי"ב (סי תלג סי"ק א ושעה"צ אות ה) וסיים דמי"מ הורצה לחתמ"ר ע"ע לחזור לבדוק עכ"פ לא בידך אז]. ואם וואו חדר אחד ללא בדיקה מותר לעשות כן לכתמ"ר. ושחי יברך על בדיקת אור חדר. [חך יוסף (שם המובא במי"ב (שם) וגר"ז (אות ז)]. ועיין לקמן הדינים השייכים למי שעוזב ביתו לפני זמן הבדיקה.

ה. **מקומות שניקו לצורך פסח**

עיי משי"כ בזה להלן בדיני מקומות החייבים בדיקה.

מנהג להניח פתיתים

א. **מנהג הנחת פתיתים לפני הבדיקה**

נוהגים להניח פתיתי חמץ שימצאם הבודק, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ומיהו אם לא הניח, רשאי לברך על הבדיקה אף אם יש חשש שלא ימצא שום חמץ, כי עיקר החיוב הוא לבדוק אחר חמץ, כדי שאם ימצא יבערנו. [רמ"א (סי תלב סעי ב)]. ודעת הגר"ש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פי"ב הגה' 7 ושבות יצחק פי"ו) שבזמנינו שנוהגים לנקות כל הבית לפני זמן הבדיקה, הנחת הפתיתים הוי חיוב מדינא. ועיי בשעה"צ (סי תלב אות יב)]. ולדעת האר"י ז"ל יש להניח עשרה פתיתים. [מ"ב (ססי"ק יג)].

ב. **גודל הפתיתים**

יש להזהר הרבה שלא יאבד אחד מן הפתיתים. [מ"ב (ססי"ק יג)]. ועל כן נכון לדקדק שיהיו קטנים מכזית שאם יאבד א' לא יצטרך לחזור ולבדוק את הבית. [שע"ת (אות ז) וצ"ח לדבריו המ"ב (שם)]. עלא דעיי לקמן שיש שוברים שיש חיוב לבדוק אפילו על פחות מכזית]. ועד"ף שהמנות אותם ירשום ולמנו המלכות ששם הם הפתיתים שמא ישכח.

עשויות מלאכה ואכילה לפני הבדיקה

א. **עשויות מלאכה לפני הבדיקה**

יזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה עד שיבדוק. [שו"ע(סי תלג סעי ב)]. ויזהר אפילו בחצי שעה שלפני זמן הבדיקה. [מ"ב (סי"ק ה)]. ואם התחיל במלאכה מבעוד יום, דעת השו"ע שאין צריך להפסיק. אולם דעת הרמ"א שצריך להפסיק. [מ"ב (סי"ק ט)].

ב. **ללמוד לפני הבדיקה**

אפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמד עד שיבדוק. [שו"ע(שם)]. ויש אוסרין ללמוד אף בחצי שעה שלפני זמן הבדיקה, אם לא שביקש מאחר שיוזכרנו כשיבוא הזמן. ויש מתירין לענין לימוד אף בחצי שעה שקודם זמן הבדיקה, ורק בהגיע זמן הבדיקה דהיינו צאת הכוכבים אוסרים. [מ"ב (סי"ק ז)]. ואם כבר התחיל ללמוד מבעוד יום בהיתר, דעת השו"ע (סי תלג סעי ב) שאין צריך להפסיק. אולם דעת הרמ"א (שם) שצריך להפסיק.

ג. **לומר בבית הכנסת**

אף להאוסרין ללמוד חצי שעה לפני הבדיקה, אינו אלא בלומד בביתו, אבל הלומדים שיעור בביהמ"ד אחר התפלה מותר, דהלא היא מוכרח בודאי לבא לביתו. ומי"מ אף זה אינו מותר אלא בלומד בלא פלפול, אבל הלומד בפלפול חוששים בכל אופן דלמא אתי אלו משורכי. [מ"ב (סי"ק ז)]. וכן הדין ללומדים בבית המדרש (כגון בין מנחה למערב), שבדאי יפסיקו ותפילת ערבית.

ד. **אכילה לפני הבדיקה**

יזהר שלא יאכל עד שיבדוק. [שו"ע(שם)]. וטעימה בעלמא מותרת, והיינו פת כביצה ולא יותר, ואז פירות ומשקים (שאינם משכרים) אפי' הרבה. [מ"ב (סי"ק ו וסי רלב סי"ק לה)]. ומי"מ פירות ושתיה הרבה אינם מותרים רק בחצי שעה שקודם הבדיקה, אבל משהגיע זמן הבדיקה אין נכון לשהות הרבה אף באכילת פירות. [מ"ב (סי תלג סי"ק ו)].

ה. **לא בדק בלילה**

מי ששכח לבדוק בלילה, אסור ביום בכל הדברים הנ"ל עד שיבדוק. [מ"ב (סי"ק ה)].

ו. **מעריב לפני בדיקת חמץ**

אדם המתפלל מעריב בזמן בצבור, יתפללו קודם הבדיקה דטורח לקבלם אחר כך. והמתפלל בביתו יתן לאחר לבדוק והוא יתפלל, שעל ידי זה יקיים שניה בזמנם, ואי ליכא אחר יתפלל תחלה. אכן אם הוא רגיל להתפלל לעולם ביחודי, יבדוק תחלה, דכיון שרגיל בכך לא חוששים כל כך שישכח. וי"א שלעולם יתפלל תחלה, תדיר ושאינו תדיר יזד. ר"ח (סי"ק ח)].

ז. **דרכו להתפלל מעריב מאוחר**

אם דרכו להתפלל מעריב בשעה מאוחרת, לכולי עלמא אין צריך להתפלל בצאת הכוכבים לפני בדיקת חמץ (אם בידו להתפלל בצבור לאחר מכן). [הגרשז"א (שלמי מועד). ותשו"ה (ח"ה סי' רט)]. ועיי משי"כ בזה שם. עמיקתא גליון ל"ח].

ח. **נמילת ידים לפני הבדיקה**

י"א שטוב שיטול ידיו קודם הבדיקה, והוא רק משום נקיות. [מ"ב (סי"ק ב)]. ועיי בפמ"ג (א"א סי"ק א) וגר"ז (אות יב) משי"כ לתת טעם לנטי"ז ז]. וי"א שאם נטל ידים קודם תפלת ערבית אינו צריך לחזור ולטול. [ערוה"ש (אות א)]. ודעת הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פי"ה אות כט) שבבדיקה שאין מברכים עליה אי"צ לטול].

דיני הברכה

א. **ברכה על הבדיקה**

קודם שיתחיל לבדוק יברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ". [שו"ע (סי תלב סעי א)]. ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו. [נמ"א (שם)]. ואם לא בירך עד שסיים בדיקתו, אם רצונו לברך בשעת שריפת חמץ אין מוחין בידו. [מ"ב (סי"ק ד)].

ב. **הבודק כמה בתים**

ברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים. [כגון ביתו, משרדו, רכבו וכו']. [שו"ע (סי תלב סעי ב) ומ"ב (סי"ק ז)]. ויזהר שלא להפסיק בדבור כמבואר לקמן.

ג. **אחרים עוזרים לו לבדוק**

אם בעל הבית רוצה שיעזרו לו אחרים לבדוק, יכול להעמידם אצלו בשעה שהוא מברך כדי שיצאו בברכתו ויענו אמן על ברכתו, ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך הברכה שבידך. [שו"ע(שם) ומ"ב (סי"ק ז וסי"ק ט)]. ואם לא שמעו ברכתו, לכתחלה אין לשלחם לבדוק, ומי"א אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו יכול לבקש לאחר שסייענו, ואותו אחר אין צריך לברך שכל הבדיקה מצוה אחת היא וכבר בירך הבעה"ב עליה. [מ"ב (סי"ק יא)].

ד. **מי מנחה שליח**

אם בעל הבית אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק בשליחותו, אותו אחר מברך, דהוי כשלוחו גם לענין הברכה. [מ"ב (סי"ק ז)]. ומי"מ משום מצוה בו יותר מבשלוחו על כל פנים על בעל הבית לסייע קצת בבדיקה (ובאופן זה יברך בעל הבית). [מ"ב (סי"ק ח)].

ה. **דיבור בשעת הבדיקה**

יזהר שלא ידבר בי תהלת התלחת הבדיקה. וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה. [שו"ע (סי תלב סעי א) ומ"ב (סי"ק ה)]. ומי"מ אחר שהתחיל לבדוק רשאי לברך ברכת "אשר יצר", ולענות אמן ובודק הוא ברוך שמו על ברכת של אחרים, וכן יכול לברך על רעמים וברקים. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"א עמי כב)].

אופן הבדיקה

א. **כחורים וסדקים ולאור הנה**

בודקים את החמץ בחורין ובסדקין ולאור הנה. [שו"ע(רס"י תל"א)].

ב. **אור החשמל דולק / בדיקה עם פנס חשמלי**

אם אור החשמל דולק בבית בשעת הבדיקה אין צריך לכבותו. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה יט) ואור לציון (ח"ב פי"ז אות ז)]. ומי"מ מנהגו לבדוק לאור הנה ולא להדליק את אור החשמל, ואם יש צורך לדלוקנו. [נבמת לוי (ח"א עמי כא)]. ואם אי אפשר לבדוק בנר יבדוק על ידי פנס חשמלי. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פי"ה אות א ואות יב)]. והאור לציון (שם אות ח) כתב דאם אין לו נר ישתמש בפנס ולא יברך על הבדיקה].

מקומות החייבים בדיקה

א. **מקומות החייבים**

כל מקום שמכניסים בו חמץ חייב בבדיקה. ואף מקומות שאין רגילים להכניס בהם חמץ אלא שיש לחוש שמא הכניס לשם חמץ באקראי, צריכים בדיקה. [שו"ע(סי תלג סעי ג), מ"ב (סי"ק יז) וכה"ח (סי תלג אות ז)].

ב. **ארונות בגדים**

ארונות בגדים שמכניסים לשם רק בגדים מכובסים מחמץ, אינם צריכים בדיקה, שאין הדרך להתלבש באמצע סעודה. [הגר"נ"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שני אות ד)].

ג. **ארונות של בגדי תינוקות**

ארונות של בגדי תינוקות נחשבים מקום שמכניסים בו חמץ, כיון שהדרך שגם באמצע הסעודה מחליפים בגדי התינוקות כשיש צורך בכך. [הגר"נ"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שני אות ד)]. והכל לפי הענין.

ד. **פירוק מכשירים**

אין חיוב לפרק מכשירים, כגון מקרר, תנור, מיקסור וכדומה כדי לברר אם יש חמץ. [הגר"נ"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שטז אות ג)]. ואף אם ידוע שיש שם חמץ, אם אין יכול להגיע אליו רק על ידי פירוק הכלי, מספיק לבטלו ואין צריך להוציאו. [עיי שו"ע(סי תלג סעי ה) ומ"ב (סי"ק יד וטו)].

ה. **מחמץ**

מחמץ שלפעמים מכניסים לתוכו חמץ, חייב בדיקה, אפילו אם אינו יודע אם יש בו עתה חמץ. [מ"ב (סי תלו סי"ק יא)]. ואם אף אין רגילים להשתמש בו בחמץ אלא שפעמים כנסו לתוכו באמצע סעודתו כדי לקחת דבר מה, חייב בדיקה. [שו"ע(סי תלג סעי ג) ומ"ב (סי"ק יד וטו)].

ו. **בדיקת כיסי הבגדים**

כיסו הבגדים שלפעמים רותנים בהם חמץ (או שפעמים נופל בהם חמץ, כגון כיס של החולצה (כדוי), צריכים בדיקה. [נמ"א (סי תלג סעי יא) ומ"ב (סי"ק מח)]. ואם אין לו בית, אפי"ש שחיוב לבדוק בכיסים מי"מ אינו מברך על בדיקה זו, כמבואר בחק יעקב (סי תלו סי"ק יז) וכן פסק הבה"ח (סי תלג אות צא)]. ומי"מ מספיק לבדקם על ידי מישוש. [הגר"ש"א זצ"ל (ספר הערות פסחים ח-ה) ושבת הלוי (ח"א סי' קלו)]. ואם כבסו הבגדים עם חומרים שפוגמים החמץ מאכילת כלב, אי"צ בדיקה. [הגר"נ"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב עמי שני אות ז)]. והכל לפי הענין שחיי פעמיים על ידי כביסה רגילה אין החמץ נפגם.

ז. **הצר פתוחה**

מקום שמוסף אם יש בו חמץ, אם מצויים במקום זה ציפורים או שאר בעלי חיים שאוכלים חמץ, כגון בחצרות פתוחות, אינו צריך לבדוק, כי תולים שאכלוהו. אולם במקום שיודע בוודאי שהיה בו חמץ, אף אם מצויים שם בעלי חיים חייב לבדוק, לפי שאין ספק מוציא מידי ודאי. [שו"ע(סי תלג סעי ו) ומ"ב (סי"ק כו)]. ועיי בבה"ח (אות ב) שאם כבדו אותו מקום הוי סי"ס, ספק אכלוהו ספק הלך עייי כבידו ואי"צ בדיקה]. וי"א שאם בתוך ל' יום קודם החג ודאי היה שם חמץ, אף שעתה הוא ספק הרי הוא חייב בבדיקה. [מ"ב (סי"ק כז) בשם הגמ"א]. וי"א שדוקא אם יודע שהיה שם חמץ בליל י"ד, אז אינו יכול לסמוך על אכילת בעלי החיים, אבל אם יודע שהיה חמץ קודם לכן אין צריך לבדוק. [מ"ב (סי"ק כז) בשם מקור חיים]].

ח. **מרפסת שאינה מקורה**

דין מרפסת שאינה מקורה כדן חצר הנ"ל. [הגרשז"א זצ"ל (הלכות והנהגות על הלכות פסח)].

ט. **מכניזת**

לכתחלה יש לבדוק המכניזת שברשותו אור לי"ד על ידי פנס. ומספק אין מברכים על בדיקתה כדן בדיקת כיסים הנ"ל. (ויכוון לפטור בדיקתה בברכת הבדיקה שבבית).

ובדיעבד נבדקת ביום י"ד לאור היום. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה אות ה)].

י. **משדרים ומקומות עבודה**

משדרים ומקומות עבודה, יש להזהר לבודקם בלילה לאור הנה, כדן בדיקת הבית. אלא אם כן כוללם במכירה לנכר. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה אות ד)]. ואם המשרד הוא מקום משותף חל על כולם חובה לבדוקו כמבואר בסמוך, ויש לדאוג שעכ"פ א' יבדוק עבור כולם. **מקום מישורף**

רשות המשותפת לכמה אנשים (כגון חדרי מדרגות, מקלטים וכו'), חל על כולם חובה לבדוקה. [ט"ז (סי תמה ססי"ק ה) ומ"ב (סי תלג סי"ק ח)].

יב. **כחורי ושיבה בבדיקת חדרם**

בחורים הדרים בישיבה חייבים בבדיקת חדרם, ואם בודקים אור לי"ד יברכו על הבדיקה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה אות ז)]. ואם אינם נמצאים שם בלילה זה, יבדקו בלילה האחרון טרם שובם לבתיהם לקראת חג הפסח ללא ברכה. [שם (גהה כט)]. ואם שריהם תוך העיר (שנמצא בה הישיבה) לכתחלה צריכים לבדוק בליל י"ד ניסח לאור הנה בברכה (ולא לפני כן ללא ברכה). ומי"מ אם מוכרים חמצם במכירת חמץ אינם חייבים לבדוק (ועיי התנאים בזה לקמן). ובאופן זה עדיף להתחייב בבדיקה במקום אחר (כגון בביתו).

יג. **בתי כנסיות**

בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שמכניסים בהם חמץ. [שו"ע(סי תלג סעי ז) ומ"ב (שם סי"ק ח)]. ומברכים על בדיקה זו. אלא שמחמת שיש חולקים בזה, הממונה לבדוק שם יכוון לכתחלה כשבודק ביתו לפטור גם בדיקה זו. [עיי במי"ב (סי תלב סי"ק ז)]. וכן קטנו הדעת תורה (סי תלג סעי ז) והאור לציון (ח"ג פי"ז אות יד)]. ויזהר שלא להפסיק בדבור כמבואר לעיל.

יד. **מקומות שניקו לצורך פסח**

מקומות החייבים בדיקה שניקו היטב לפני זמן בדיקת חמץ, מנהג העולם לבדוק בשעת הבדיקה דרך העברה בלי חיפוש. [מחז"ב (שם אות ה) הובא בשערי תשובה (שם) והמ"ב הזכיר סבא"ר זו כסי' תל"ב (שעה"צ אות יב) בשם הפתי"ש בשם עמק מלכה (להג"י זכ"ב וואלף אב"ד זעטל או"ח סי' קכח)]. ובזמנינו שלא שכיחים חורים וסדקים ניתן לסמוך על מנהג זה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פסח פי"ה אות א ואות יב), והגר"ח"ם שייבנר זצ"ל (חוקת הפסח אות א בהגה עמי ג)]. וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פי"ב הגה' 7 שבות יצחק פי"ו), ועיי"כ נקט דהנחת הפתיתים הוי חיוב מדינא (עיי בזה לעיל). ובאור לציון (ח"ב פי"ז אות טו) מחמיר בזה. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רט"ו]].

טו. **הנה עם שכנים העלולים לזרוק חמץ במקומות המשותפים**

הדר בבנין שיש בו שכנים העלולים לזרוק חמץ במקומות המשותפים (חדר מדרגות, חצר וכדו'), לכתחלה ימכור וכותנו במקומות אלו לעכוי"ם (אם אין דרכו להשתמש בהם, או יתנה במכירה שיהיה רשאי להשתמש בהם בשעת הצורך). [נכמו"כ ניתן להפקיר מקומות אלו לפני ג' כמי"ש בתשובות והנהגות (ח"א סי' רפ"ו וח"ב סי' ר"א אות יא)].

חמץ שאין צריך לבדוק אחריו

א. **פירורים שאין בהם כזית (בדיקת כפרים)**

י"א שאין חובת הבדיקה אלא לחפש פירורים שיש בהם כזית, אבל פירורים שאין בהם כזית אינם חשובים וממילא בטלים. [פרי"ח (סי תמד סי"ק ד וסי' תמב סי"ק ז-ח)]. וכן מבואר במי"א (סי תס סי"ק ב וסי' תמד סי"ק ו וסי"ק יח)]. ויש מחמירים בזה. [חיי"א (כלל קיט אות ו), מחנה ישראל (פ"ד אות ה) וחזו"א (סי קטו סי"ק יח)]. ולפי דעה זו יש לבדוק הסדרים משום חשש פירורין (או למכרם לעכוי"ם). והעיקר כדעה הראשונה. [כן נראה מהמ"ב (סי תלג שעה"צ לג)]. וכן דקדק מדבריו הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ה הגה' ז). ועיי לקמן לענין ביעור פירורי חמץ שגם מוכי כו. ועיי עוד באור לציון (ח"א סי' לב) שהמנהג דלא כחזו"א. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רט"ז].

ב. פירוורים הנמצאים בסדקי הרצפה (למחמירים לעיל)

אף לדעת המחמירים שיש חובת בדיקה על פירוורים פחות מכזית, מ"מ אם יש פירוויך בסדקי הרצפה, כל שאין בחמץ כזית שלם אינו חייב לבערם, דהרי עשויים להדרס. [נהו"א (סי' קכב ס"ק ח)].

דינים השייכים לאחר הבדיקה

א. מצא המין לאחר הבדיקה

מצא חמץ בביתו לאחר הבדיקה, אף על פי שידוע בבירור שלא היה חמץ זה בביתו בשעת הבדיקה, אינו חייב לבדוק שנית את כל הבית, ואין לחוש שמא נכנס חמץ נוסף. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות כב)].

ב. נכנס תינוק עם המין במקום כדוק

אם תינוק נכנס לבית בדוק ולחם בידו, אם מצא אחריו פירוורים, חזקתו שאכלו, ואלו פירוורים שנפלו ממנו בשעת אכילה. [שו"ע (סי' תלז סעי' א) ומי"ב (סי' ק"א)]. ודוקא אם מצא פירוורים אינו צריך לחזור ולבדוק, אבל אם לא מצא פירוורים צריך לחזור ולבדוק, שאין הספק שאפשר שאכלו מוציא מחובת ודאי בבדיקה. [מ"ב (סי' ז)].

ג. נכנס עם לחם פחות מכזית

לדעת הסוברים שאין חובת בדיקה על פחות מכזית (עיי' לעיל שכן דעת רוב הפוסקים), אם ראה את התינוק נכנס עם לחם פחות מכזית א"צ לחזור ולבדוק בכל אופן.

ד. לא ראה שהתינוק נכנס עם המין

אם לא ראה שהתינוק נכנס עם חמץ, א"י צ לחשוש שמא נכנס עם חמץ. [עיי' בשו"ע שם ובני"כ].

ה. ילד שנכנס עם המין במקום כדוק

דין הנ"ל הוא דוקא בתינוק שאין בו דעת, אבל אם יש בו דעת, נאמן לומר שאכלו כולו ואין צריך לחזור ולבדוק. [מ"ב (סי'ק"ז)]. ותינוק שיש בו דעת הוא כבן תשע שנים, ואם הוא חריף אפילו הוא בן שש. [עיי' בתורת חטאת (ככל פה אות ח), בש"ד (סי' קטו ס"ק יב) ובחכ"א (ככל סז אות ז)]. והכל לפי אחריותו של הקטן.

ו. לא מצא כל החמץ ששמר בצד

הניח תשע חתיכות לחם ומצא שמונה וכדומה, אינו צריך לחזור ולבדוק (אלא אם כן היו קשורים יחד), ובתנאי שביטל או יבטל החמץ. [מ"ב (סי' תלט ס"ק טז - יז)].

היוצא מביתו לימי הפסח

א. יוצא מביתו יותר משלשים יום לפני הפסח

העוזב ביתו יותר מ'לו יום קודם הפסח למקום רחוק, אינו צריך לבדוק את הבית שיוצא ממנו, ובערב פסח יבטל החמץ. [שו"ע (סי' תלו סעי' א) ומי"ב (סי' ה). ומש"כ למקום רחוק, כ"כ במי"ב (סי' ק)]. ועיי' באור לציון (חי'ג פ"ו אות יח) שבהו"ז דוקא אם יוצא לחו"ל חשיב רחוק. עיי' עוד במי"ב (סי' ה) שבאופן שידוע שבדאי יש לו חמץ, י"א שצריך לבערו ויש מקילים].

ב. דעתו לחזור

אם דעתו לחזור לביתו קודם או תוך ימי הפסח, צריך לבדוק לפני שעוזב. [שו"ע (שם) ומי"ב (סי' ח)].

ג. יוצא מביתו תוך ל' יום לפני הפסח

העוזב ביתו קודם לל' י"ד ניסן תוך ל' יום קודם הפסח, אף אם אין דעתו לחזור לביתו עד לאחר הפסח, חלה עליו חובת בדיקת חמץ. ועליו לבדוק בלילה שלפני יציאתו לאור הנר ללא ברכה, ואם יא אפשר לו לבדוק בלילה שלפני יציאתו יבדוק קודם לכן. [שו"ע (סי' תלו סעי' א) וכה"ח (אות ו). ועיי' באבני' (סי' שכב) שפירש דהיינו ל' יום קודם ליל י"ד ניסן שהוא זמן בדיקת חמץ. ועיי' בביאור הלכה (שם ד"ה ולא) שהביא מח' לענין הברכה. ועיי' בכה"ח (אות לט) שכתב דספק ברכות להקל. וכן נראה מהשטת הלוי (ח"ט סי' קיח)]. ועיי' בסמוך לענין היוצא לפני פסח ומשכיר ביתו לעכו"ם.

ד. למנות שלוח

היוצא לפני פסח יכול למנות שלוח שיבדוק ויבטל החמץ במקומו בליל י"ד ניסן. וכן בני ביתו הגדולים יכולים לעשות כן עברו (ובשעת הדחק יכול לסמוך על בדיקת קטנים). [מ"ב (סי' תלו ס"ק א). ועיי"ש שתי' בשבעת הדחק סומכין גם על נשים. ובזמננו מנהג העולם לסמוך על הניקיון שנשים עשויות. ואפשר דמחמת ריבוי המקומות חשיב כשעת הדחק].

ה. הבית שייך לעכו"ם

ישראל היוצא מבית האש"ך לעכו"ם תוך ל' יום, דעת השו"ע (סי' תלו סעי' א) שצריך לבדוק אחר חמץ כדי לבערו. ואף על פי שעתיד להכנס עכו"ם במקומו מ"מ הדין כן, כי חלה המצוה עליו לבער חמצו. אולם אם עתיד להכנס עד הפסח לבית אחר, בודק שם ש אין צריך לבדוק במקום הראשון (וכן אם עתיד ישראל אחר להכנס במקומו החיוב חל על השני). אמנם דעת הרמ"א (שם) להקל שכל שעתיד להכנס שם עכו"ם אין צריך לבדוק. ודעת החק יעקב (שם) להקל אפילו אם עדיין העכו"ם לא נכנס בבית כון שהישראל הפקיר חמצו. ועשיות. ואפשר דמ"ב (סי' ק) שאם נכנס בו הנכרי יש להקל.

ו. המשכיר ביתו לעכו"ם (מכירת המין)

המשכיר ביתו לעכו"ם ומוכר לו גם חמצו לימי הפסח, תוך ל' יום לפסח, לדעת הרמ"א הנ"ל נפטר מבדיקה. [ובי"כ החת"ס (או"ח סי' קלא)]. ולדעת השו"ע עליו לבדוק אלא אם כן מתחייב בבדיקה במקום אחר. ולענין אם צריך למוכרו או להשכירו ביום י"ג או י"ד לעמן.

ז. המתארח בבית של אחרים ויהדו לו הדר

המתארח עם משפחתו בבית הוריו וכדו' לקראת ימי החג, ויחדו לו חדר מיוחד שהוא דר בו עם משפחתו (אפי' ללא קבלת קנין), ודקו אור ל"י"ד בברכה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות יח)].

ח. המשכיר בית הלבדוק

המשכיר בית לחבירו לפני י"ד ניסן לצורך יום י"ד ואילך, וקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנת בו (בכסף, בשטר, בחזקה או בקנין סודר), אם מסר לו המתחם לפני ליל י"ד, על השוכר לבדוק, ואם לא מסר לו המפתח עד ליל י"ד על המשכיר לבדוק. [שו"ע (סי' תלו סעי' א)]. ויש סוברים דבסמירת מפתח לבד קודם ליל י"ד חלה חובת הבדיקה על השוכר (משום דאין המשכיר יכול להכנס בו שאין המפתח בידו) ונכון להחמיר כשתי השיטות ועל כן יבדוק א' מהם והשני ימנהו להיות שלוח שלו. [מ"ב (שם ס"ק ב) ולענין מכירה עיי"ש במי"ב (סי' א). **ט. נוסע לפסח לבית ארחה**

הנוסע לפסח להתארח במקום שידוע שלא בדקו שם החמץ כדין, חייב מן הדין לבדוק שם את החמץ. ולכן הנוסע לבתי מלון ובתי ארחה וכדומה, וידוע לו שלא בדקו שם החמץ, צריך לבדוק שם החמץ. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני חי'ב ע"ז אות ט)].

ביטול חמץ

א. ביטול המין

אף על פי שבדק אחר החמץ שנכשרו וביערו, מ"מ חייבו חכמים לבטל החמץ. [מ"ב (סי' תלד ס"ק ו)]. ואם מי שמכר חמצו לעכו"ם, עליו לבטל החמץ. [כך המנהג. והטעם כי על הגז שמכירה על תחול כדין מאיזה טעם, ע"כ"פ החמץ בוטל. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליין קל"ז]. ויש לבטל החמץ מיד אחר הבדיקה. [שו"ע (סי' תלד סעי' ב)]. אלא שבביטול זה מבטל כל החמץ חוץ מהחמץ שמשירך למחר. [שו"ע (שם) ומי"ב (שם ס"ק ז)]. ויש לחזור ולבטל כל החמץ לאחר שריפת החמץ (לפני שעה השיטת שהוא סוף זמן שריפת החמץ). [שם. ומי"ב (סי' תלד ס"ק יא)].

ב. לשון הביטול

נוסח הביטול נתקן לכתחלה בלשון ארמי. [עיי' בבאר היטב (סי' תלד ס"ק ה) הטעם בזה. ועיי' עוד ברי"ז (שם קו"ח אות ז). וכתב כה"ח (אות לו) שאם מבין הלשון לכתחלה יאמר בלשון זה]. ומי"מ מו שאינו מבין לשון זה עליו לאומרו בלשון שמינין. [ומ"מ (שם סעי' ב)]. ואם אמר נוסח הביטול בלשון שאינו מבין, אם ידע לפחות ענין הביטול שמינין, יצא בדיעבד. אבל אם אינו מבין וסובר שאומר איזו תניינה, לא יצא. [מ"ב (סי' ט)].

ה. ביטל החמץ בלבו

יש לבטל החמץ בדבור. ואם ביטלו בלבו בלבד, בדיעבד (שעבר זמן הביטול ואינו יכול לחזור ולבטלו) ביטולו ביטול. [עיי' בשו"ע סימן תל"ד (סעי' ב) שמבואר שצריך לומר נוסח הביטול. ומי"מ עיי' בסי' תל"ז (סעי' ב) שכתב שדי' בביטול בלב. ועיי"ש בביאור הלכה (ד"ה ומבטלו בלב) שהביא שכן עיקר ההלכה].

מכירת חמץ

א. מכירת המין לעכו"ם

ישראל רשאי למכור או לתת במתנה גמורה חמצו לאינו יהודי, אפילו שידוע שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו. [שו"ע (סי' תמח סעי' א)].

ב. על מנת להפטר מהבדיקה

במקום שיש טרחא מרובה מחמת הבדיקה, יש להקל למכור או להשכיר מקום מהמקומות החייבים בבדיקה עם החמץ שיש שם, על מנת להפטר מהבדיקה. [מ"ב בסי' תלי"ג (סי' כב). ועיי"ש בסי' תל"ו (סי' ק)]. ומי"מ אינו ראוי להיפטר מהצוה, דהרי מצינו דבעידן דריתחא ענשינן על עשה, וכן הוא באשמת אדם (סי' קטז אות ח) ועיי' כ"פ להשאיר עכ"פ כזית חמץ (ולא למכור לעכו"ם) כדי לקיים מצות "תשבייתו", וכן מבואר במי"ב (סי' תמה ס"ק ז)]. ועיי' לקמן בדיני מילוי השטר אות ג', האם יש למכור (או להשכיר) במכירת י"ג או במכירת י"ד.

ג. בעלי מניות

בעלי מניות בחברות שברשותם חמץ, עליהם להחמיר ולמכור לנכרי המניות קודם פסח. [מנח"י (חי'ג סי' א אות כו), הגריש"א זצ"ל (תניבות שלום סי' קעג סעי' ט אות לג) והגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ניסן ע"ב סי' כו)]. ועיי' בחשב האפוד (ח"א סי' פב) שמקל בהו].

ד. חברות ביטוח

בעל חברת ביטוח המקבל אחריות על נכסים וביניהם חמץ, אינו צריך למכור חמץ זה לעכו"ם. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ו אות א), כיון שאינו מקבל עליו שמירת החמץ בפועל אלא לשלם על הפסד].

מילוי השטר

א. מכירה על ידי שטר הרשאה

בזמנינו נהגו למכור החמץ על ידי שליח, והיינו שהקהל נותן לרב שטר הרשאה לבית הדין למכור החמץ עברור, והקהל ממנה את הרב להיות שליח למוסרו לבית הדין, ובית הדין מוכר החמץ לעכו"ם.

ב. מכירת י"ג או י"ד

מי שמחמת טרחא צריך להפטר מבדיקת חמץ בחלק מהחדרים וכדומה, על ידי השכרת המקום ומכירת החמץ לעכו"ם, י"א שצריך לעשות כן ביום י"ג ניסן. [נהי"א (ככל קיט אות יח) ומקור חיים (סי' תלו ס"ק ד)]. ויש חולקים וסוברים שאף אם מוכר החמץ ביום י"ד בניסן נפטר מהבדיקה. [בנין עולם (סי' ב)]. ואין למחות ביד המקילים, ומי"מ המוכר ביום י"ג שפיר עדיין טפ"י. [מ"ב (סי' תלו ס"ק לב)]. והמנהג להקל. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה הגה ו). וכן פסקו החו"א (ע"ז שני פסח עמ' קז) והאר"ו לציון (חי'ג פ"ו אות יט)].

ג. איזה המין נמכר במכירת י"ג (למחמירים לעיל)

במכירת יום י"ד משכירים לעכו"ם את המקומות שרוצים להפטר מלבדוק. גם מוכרים החמץ שאינו ידוע המונח בהם. אבל שאר החמץ שיתכן שירצה עדיין ואוכלו מוכרים לנכר רק ביום י"ד. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני פסח עמ' רגט)].

ד. הדר בדירה שכורה

הדר בדירה שכורה רשאי להשכירה לעכו"ם על ידי המכירה המקובלת, על מנת להפטר מבדיקת חמץ. [עיי' מי"ב (תמח ס"ק יט), דברי מלאכי (ח"ד סי' כב), בצל החכמה (ח"ו סי' לה) ותו"ח (ח"ב סי' ריט) ואכמ"ל].

ה. קנין סודר

הממנה שליח אע"פ שמעיקר הדין לא צריך קנין, מ"מ לענין מכירת חמץ נהגו לכתחלה לעשות קנין חליפין להראות שגומר בלבו למכור. [עיי' רמב"ם (מכירה פ"ה הי"א - ג). ועיי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליין ש"ח].

ו. מכירה על ידי שליח או דרך הטלפון

מי שאין בידו למסור השטר הרשאה בעצמו, יכול למנות שליח במקומו, ויכול לעשות כן אף ע"י הטלפון. [הגרשו"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פ"א אות ד)].

ז. החמץ נמצא במקום אחר והבעלים בארץ אחרת

כשהחמץ נמצא במקום אחד והבעלים במקום אחר, ובמקום שהבעלים נמצאים הוא עדיין קודם התחלת שש שעות, והחמץ מונח במקום אשר לפי ערך שעות היום הוא אחר שש שעות או לפני וכדומה, י"א שהחולכים לפי המקום שחמץ מונח שם. [וענין יו"ט (סי' לו) וכה"ח (סי' תמג אות יז)]. ודעת רוב הפוסקים שהחולכים לפי המקום בו בליל החמץ נמצאים. [לבושי מרדכי (תני סי' מז) ואר"י (ח"א סי' פג)]. ומי"מ לכתחלה יש לחוש לדעה ראשונה. ועל כן אם החמץ נמצא במקום שלפי ערך שעות היום, יגיע זמן ביעור חמץ קודם שיגיע זמנו במקום שנמצא בעל החמץ ישתדל למכור את החמץ קודם שיגיע זמן זה. [נא"י"מ (ח"ד ססי' צה) ומנחת יצחק (ח"ו סי' כה ד"ה ומי"מ למעשה)].

ח. שימוש במקומות שנמכרו במכירת י"ג

המוכר חמצו במכירת י"ג ומשכיר גם מקומות להפטר מבדיקה, רשאי להשתמש בהם רק בצורה עראית כמבואר לקמן לענין השימשות בפסח במקומות שהושכרו לעכו"ם. ועל כן מקומות שצרכים להשתמש בהם עד זמן איסור חמץ, ישכירם במכירת י"ד, או עכ"פ יתנה שיהיה לו רשות להכנס שם עד פסח.

ט. מכירת המין שיש בו קדושת שביעית

מותר למכור לעכו"ם במכירת חמץ, חמץ שיש בו קדושת שביעית. [להורות נתן (ח"ב סי" כו). ועיי' עוד פירות שביעית (פכ"ב ס"ק כבג)]. ומי"מ עדיף לשורפו מאשר למכורו לעכו"ם. [נחשו"ק חמד (פסחים עמ' שטז) ושיעורו שביעית (עמ' קוט)]. ועיי' בספר מכירת חמץ כהלכתו (שטרן פ"ד הגה ח)].

חמץ הנמכר לנכרי בימי הפסח

א. להכנס בחדר הנמכר לעכו"ם בימי הפסח

אין להכנס לחדר המושכר לעכו"ם. אולם אם שכח משהו הנצרך לפסח מותר להכנס בו (אף בפסח). [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני חי'ב עמ' שח). והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ו אות ח) נקט להקל במקום צורך גדול].

ב. שימוש בתרופות שנמכרו במכירת המין

אף על פי שנוהגים לכלול התרופות במכירת חמץ שמי"מ חשש תערובת חמץ. מ"מ לצורך חולה וכדומה מותר להשתמש בהם, כי בית הדין מתנה מראש עם הנכרי שירשה לישראל להשתמש בהם במידת הצורך. [כן נוהגים בתי דינים מהכשרים המהודרים במכירת חמץ]. ועיין בסמוך לענין לקיחת תרופות בפסח.

ג. מצא חמץ בביתו בימי הפסח

אם מצא חמץ בפסח חייב להוציאו מרשותו ולבערו. [שו"ע (סי' תמו סעי' א) ומי"ב (שם)]. ואם מצאו ששבת או יו"ט שאסור ליטלו משום מוקצה, וכמו כן אסור לשורפו, עליו לכסותו בכלי, ובמוצאי שבת או מוצאי יו"ט יבערנו. [שו"ע (שם) ובמי"ב (שם)]. ובזמנינו שמוכרים החמץ לעכו"ם, אם מצא חמץ אפילו מהחמץ שלא פירט בשטר מכירה אינו חייב לשורפו, ויעשה מחיצה. [נשכב הלוי (ח"ט סי' שח אות ב)]. ואם אינו יכול לעשות מחיצה ורוצה להוליכו למקום שהחמץ שלו הגוי נמצא שם יעשה כן על ידי עכו"ם, ואם אין עכו"ם יכול לסלקו בעצמו ויגלה דעתו במוצאי (נפה מלא) שלא רוצה לזכות בו. [נשכב הלוי (ח"ו סי' ג)]. ועיי"ש איך שביאר דברי הריב"ש המובא בב"ה (שם ד"ה ד"ה בביתו)].

דין החמץ במוצאי החג

א. לחזור לקנות החמץ מהגוי במוצאי החג

כיון שמכירת החמץ לעכו"ם צריכה להיות מכירה גמורה בלי הערמה, אחר הפסח כשיחזיר הנכרי החמץ לישראל צריך לקנותו באחד מדרכי הקנאה ולא לקבל ממנו החמץ בחזרה סתם. [בה"ש (סי' תמח סעי ג' ד"ה מכירה גמורה), ועיי"ש אופן ההקנאה]. ומ"מ הרבה נוהגים להנות מהחמץ במוצאי החג אף על פי שעדיין הבית דין לא קנה החמץ בחזרה מהעכו"ם, כי העכו"ם אינו מקפיד בכך. ועוד שיש כותבים בשטר שהעכו"ם נותן רשות להשתמש. [נ"י במנח"י (ח"ו סי' מ"ה ד"ה הנה גס)].

ב. המין השייך לבני הוי"ל (שאצלב הוא יו"ט שני)

במוצאי החג חוזרים וקונים החמץ בחזרה מעכו"ם, אף על פי שיש אנשים מחו"ל שאצלב עדיין יו"ט, מ"ימ אין עליהם לחוש שיקנו החמץ בפסח, דכיון שאין רצונם לקנותו עכשיו כלל אינם קונים בעל כרחם (ולרוחא דמילתא יש ב"ד שמתנים עם העכו"ם שחמץ של בני חו"ל קנויים לו עד אחר יו"ט שני). [מנח"י (ח"ו סי' מה) כי למאן דלא ניחא ליה בודאי לא יוכל להקנות להם בע"כ דיחור, ולא קנו החמץ בהקנאה דידיה. ועי' מקראי קדש (ח"א סי' עז) ויו"ט שני כהלכתו (פ"ז הנה ח)].

ביעור חמץ

א. ביעור המין

צטויינו בתורה לבער או לאבד החמץ מרשותנו. [ש"ועי' (סי' תמג) ומ"ב (סי"ק א)]. וניתן לאבדו על ידי שריפה, או על ידי שמפורד החמץ לפירוים דקים וזורה אותם לרוח, או ורקו לים או לנהר. ומ"מ המנהג לשורפו. [ש"ועי' ורמ"א (סי' תמה סעי א) ומ"ב (שם)].

ב. זמן ביעור החמץ

מהתורה חיוב ביעור חמץ אינו אלא מתחלת שעה שביעית [דהיינו חצות] של יום י"ד ניסן. אלא שחכמים חיבו לבער החמץ שעה זמנית קודם לכן והיינו בתחילת שעה ששית. [נ"י בפסחים (א')]. וכיון שיש לבטל החמץ לאחר ביעורו, יש לשרוף את החמץ קודם שעה הששית ואחר כך יבטלנו קודם שיתחל שעה ששית. [מ"ב (סי' תלד ס"ק יב)].

ג. להשאיר כזית חמץ על מנת לקיים מצות ביעור

נכון שלא למכור לעכו"ם כל החמץ הנשאר ברשותו, על מנת לקיים מצות השבתה בשעה ששית בחמץ שלו. ולכל הפחות ישאיר כזית חמץ. [מ"ב (סי' תמה ס"ק יוס"י תלו)]. [ובתי הדינים מההכשרים המהודרים מתנים עם עכו"ם במכירת החמץ, שיקנה החמץ רק בסוף השעה הששית, על מנת שיוכלו בעליהם לקיים מצות שריפה בחמץ שלהם].

ד. פירושים שאין בהם ביטוי

י"א שאין חובה לבער פירוים שאין בהם כזית, משום שממילא בטלים. [נ"י בריא"ז הובא בשלטי"ג (פסחים יד. ברי"ף) ובמרה"ם חלאהו (פסחים ו'). וכן פסק הפרי"ח (סי' תמד ס"ק ד' וסי' תמב ס"ק ז'-ח). וכן מובא במ"א (סי' תס ס"ב ב' וסי' תמד ס"ק ו' וס"ק יח)]. וי"א שחיוב לבער פירוים פחות מכזית. [נח"י"א (קל קט אות ו'). וחזו"א (סי' קטז ס"ק יח)]. ולמעשה אם מצא פירויר לחם טוב לבערם (ואם הם קצת מטונפין אינם צריכים ביעור). אולם אם מצא פירויר בצק צריך להחמיר לבערם. [נ"י במ"ב (סי' תמב ס"ק לג) לענין חובת ביעור שמעמד להחמיר דחייבים לבער פירוים (שאינם מטונפים כלל) אפי' הם פחות מכזית ואפי' הם תוך כלי שבכה"ג ודאי מעטרפם אפי' הם דבוקים אליו כד לחזקו]. ועיי"ש (סי' תס ס"ק ט) שזה הפירוש שעי"י כבוד הבית יתקבצו יחד לשעוור כזית, אבל פרויר לחם דכל פירוור הוא בפני"ע, מתבטלים מאליהם. אלא דעי' עוד שם (סי' תמד ס"ק טו) דמ"מ טוב לבער גם פירויר לחם].

אכילת קטניות

א. אכילת קטניות בפסח

מנהג אשכנז להחמיר שלא לאכול קטניות בפסח. [רמ"א (סי' תג סעי א)]. ונאמרו ב' טעמים בחומרא זו: [א'] כי לפעמים התבואה מעורבת במיני קטניות ואי אפשר לברר יפה ויבא לידי חמץ שגופם או ישבלם. [ב'] כמה פעמים טוחנים האורז ושאר מיני קטניות לקמח, ופעמים שאופנין גם כן מהם לחם, ויש עמה הארץ שלא יבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגן ובין פת לפת של מיני דגן, ואתי לאקולי גם בפת וקמח של מיני דגן, לפיכך החמירו עליהם לאסור כל פת וכל תבשיל. ואפילו לבשל אורז וקטניות שלמות גם כן אסרו משום לא פלוג, ועוד דדילמא נמצא פסח גרעינין גם כן מיני דגן. [מ"ב (סי"ק ו'). ועי' בביאור הלכה (ד"ה ויש)].

ב. אכילת קטניות ערב פסח

י"א שאסור לאכול קטניות ערב פסח אחר חצות. [ח'ק יעקב (סי' תעא סי' ב), מהרש"ם (ח"י"א סי' קפג ד"ה הנה) ושבט הלוי (ח"ג סי' לא)]. וי"א שמצד הדין מותר אלא שנהגו שלא לאכול, ועל כן בשעת הצורך אפשר להתיר. [הגרש"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פט"ו הנה 42)].

ג. להשהותם בבית

מותר להשהות מיני קטניות בבית בפסח. [רמ"א (שם סעי א)]. והיינו אפילו נפלו עליהן מים מבשאר תבואה כה"ג אסור להשהות בהא לא גזרינן דלא קבלו עליהו רק לאסור אכילתן. והוא הדין שמותר ליהנות מהן. [מ"ב ס"ק יב].

ד. הנאה מקטניות

קטניות אינם אסורים בהנאה ועל כן מותר למכור ולקנות קטניות. וכן מותר להדליק שמן קטניות או להאכילם לבהמתו. [רמ"א (סי' תגנ סעי א) ומ"ב (סי"ק ז)].

ה. נפלו תוך האכילת

אם נפלו תוך התבשיל אין אוסרים בדיעבד. [רמ"א (שם)]. ומ"מ אותם גרגרין שמוצאים צריך לזרקם אלא אם כן אינם ניכרים. [מ"ב (סי"ק ח)]. וכל זה כשיש על כל פנים רוב בהיתר שאם לא כן לא מקרי תערובת. [מ"ב (סי"ק ט)].

ו. ביטול בכלים הכוללים קטניות

כלים שנתבשלו בהם מיני קטניות או הם בני יומם אסור לבשל בתוכם, רק במקרה שכבר בישל בתוכם יש להתיר. [קובץ תשובות (ח"ג סי' פ' אות ו)]. וכן בשעת הדחק כשמתארח אצל אנשים שלא יבינו ועלולים להפגע מכך, ניתן להקל באינו בן יומו. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ט אות ד)]. ועי' עוד בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון ש"ו].

ז. כלי אינו בן יומו בלוע בקטניות

כלי שבשולו בו קטניות ואינו בן יומו י"א שמותר לבשל בו לכתחלה. [כה"ח (סי' תג אות כז)]. ויש מחמירים. [הגרש"א (הליכ"ש פ"ד הנה 102)]. ובשעת הדחק יש להקל. [הגרש"א זצ"ל (שם)].

ח. ספרדיה הנשואה לאשכנזי

אשה ספרדיה הנשואה לאשכנזי נוהגת כבעלה ואסורה בקטניות, ואם אין בעלה מקפיד אינה צריכה לנהוג איסור. [הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד אות כ). ועי' בתשב"ץ (ח"ג סי' קטט) ובפנים מאירות (ח"ב סי' קה). באג"מ (אוי"ח סי' קנח) ובהליכ"ש (פ"ד אות כ) ועי' עוד באררות רבינו (ח"ב עמ' פ) בשם החזו"א שדעתו שמי"מ א"א לכופה על כך]. וי"א שלא צריכה התרה. [אג"מ (שם) ועי' במנח"י (שם)].

י. טלטול קטניות בשבת ויו"ט (לנהוגם בהם איסור)

אף מי שנוהג איסור בקטניות, רשאי לטלטלם בפסח, ואין בהם משום מוקצה, מחמת שהן מותרות למי שאינו נוהג בהן איסור. [חזו"א (סי' מט ס"ק טו - טז). וכ"כ השש"כ (פ"ב הנה קיב אות לד)].

יא. לבשלב בחול המועד לצורך מי שנוהג בהם היתר

י"א שמי שנוהג איסור בקטניות לא יבשל אותם לצורך מי שנוהג בהם היתר משום חשש מראית העין. אבל אם עושה איזה היכר שאינו מבשל לעצמו מותר. [רב פעלים (ח"ג סי' ט) וכה"ח (סי' תג אות יז)]. ויש מקילים בזה. [כן מוכח מהרע"א והחת"ס (הובאו בחת"ס או"ח סי' עט ד"ה זה) דלא חששו לזה]. וכן ע"ק. [כן יוצא מהש"ד (יו"ד סי' פו ס"ק ז) דכל שניתן לתלות שהוא לצורך חולה אין חשש מרה"ע וכן הוא בני"ד כמבואר להלן שחולה רשאי לאכול קטניות בפסח. והכא עדיף מהא דהש"ד דהרי שכ"חי מבני עדות המזרח האוכלים קטניות בפסח. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רס"א].

יב. לבשל ביו"ט קטניות לצורך מי שנוהג בהם היתר

י"א שמי שנוהג איסור בקטניות, אסור לו לבשלב ביו"ט לצורך אחרים הנוהגים בהם היתר או לצורך שבת החל במוצאי החג כיון דלא חזי ליה. [הלכות קטנות (ח"א סי' קיא) וכנה"ג (אוי"ח סי' סג)]. ויש סוברים שמותר לו לבשלב (ואם עשה עירוב תבשילין, רשאי לעשות כן לצורך שבת החל במוצאי החג). [נרע"א (הובאו בחת"ס או"ח סי' עט ד"ה זה) ולוח ארי"י (לגרימ"ט סוף חודש ניסן). והבה"ח (סי' תג אות טז) כתב שבעת הצורך יש להקל. ועי' במנח"י (ח"ז סי' לג ד"ה ובה) ובש"כ (פ"ב הנה ג)]. ועל המיקל בזה להזהיר ליחד כלים מיוחדים לצורך בישולם. [נ"י במרה"ם שיק (סי' רמא). וכן פסקו הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"א עמ' מד) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני פסח פ"ב ס"ק יב)].

מה בכלל קטניות

פתיהה

כל דבר שהנאכל והנורע אחד, הוא קטניות. [נ"י ברמב"ם (כלאים פ"א ה"ח) ובהזו"א (שביעית סי' כז ס"ק ו' סדי"ה או"ח)]. ומנהג אשכנז להחמיר שלא לאכול בפסח. [רמ"א (סי' תג סעי א)]. והארכנו לעל ב' טעם הדבר. ומבואר בפרוסקים שיש כמה מינים שאינם גבדר קטניות אלא שהם גדלים כדרך חמשת מיני דגן וקטניות, או שעושין מהן תבשילים כעין קטניות וגם עליהם החמירו. [נ"י ברמ"א (סי' תסד) ומ"ב (ס"ק ח)].

א. בוטנים

י"א שבוטנים אינן בכלל קטניות לענין זה. [אג"מ (ח"ג סי' טג), שרידי אש (ח"א סי' ג) ושו"ת חבלים בנעמים (ח"א סי' ז)]. וי"א שהמנהג (כגון בירושלים) לאסור. [שו"ת תלמד להועיל (אוי"ח סי' פח) וחלקת יעקב (סי' יז)]. ובמקום שאין מנהג ידוע אין להקל. [אג"מ (שם)].

ב. שטני בוטנים

שמן בוטנים מותר אם ברברו הבוטנים היטב מחשש דגן, והשמן הופק לפני פסח. ובמקום שנהגו בו איסור אין להקל. [בעל הר צבי (מקראי קדש פסח ח"ב סי' ט) וחלקת יעקב (שם)].

ג. שמן כותנה

שמן כותנה י"א שאם נעשה בהכשר מותר. [בעל הר צבי (מקראי קדש פסח ח"ב סי' ט) ושכן שמע מהר"י"א (לבו"ב צ"ק). וכן דעת בעל האג"מ (סידור פסח כהלכתו פט"ו הנה 26)]. וי"א שאין להשתמש בו לפסח. [מנח"י (ח"ג סי' קלח), קובץ תשובות (ח"ג סי' פא) והגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד א"ז יז)].

ד. תפוח אדמה

תפוח אדמה אינו בכלל קטניות. [הגרש"א זצ"ל (פ"ד אות כח והגה 109) ואג"מ (ח"ג סי' טג) דלא כהנשמת אדם (פסח סי' כ)].

ה. קמח תפוח אדמה

יש מקומות שנהגו שלא לאכול קמח תפוח אדמה. אולם המנהג הפשוט להקל בזה. [דברי מלאיכל (ח"ב סס"י קיב), אג"מ (ח"ג סי' טג) ועוד].

ו. קפה

פולי קפה אינם בכלל קטניות. ויש שנוהגים להחמיר. [נ"י בשע"ת (סי' תג ס"ק א)].

ז. גרעינים שבתוך הפרי

האוכל פרי ובתוכו גרעינים (כגון אבטיח או דלעת) אין בבלעת הגרעין משום איסור קטניות. [הגרש"א זצ"ל (פ"ד אות כז) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני עמ' קסא)].

ח. קטניות חיים ללא מוגע במים

יש מתירים לאכול קטניות חיים שלא באו עליהם מים. [גר"ז (סי' תמד אות ה)]. ואף אם באו עליהם מים אם שמרו אותם מחמום וכלן שאפו מהם מצות י"א שמותר. [נח"י"א (כלל קבו אות א) ודעת תורה (סי' תמד)]. ויש אוסרים בכל זה. [שואל ומשיב (ק' ח"א סי' קעה) וכה"ח (אות יח). ובמנח"י (סדור פסח כהלכתו פט"ו הנה 29) כתב שמנהג ירושלים כהחמיריים]. והכל לפי המנהג.

ט. יו"ש הנעשה מקטניות

י"א שייש"ש שמעורב טעם הבא מקטניות אסור. [נשמת אדם (הל' פסח סי' לב)]. וי"א שמותר. [באר יצחק (אוי"ח סי' יא)].

חמץ וקטניות לצורך חולים

א. הולה באכילת המין לצורך רפואתו

איסור חמץ הותר לצורך חולה שיש בו סכנה הצריך לכך. [מ"ב (סי' תסו ס"ק"א) וכה"ח (אות ז)].

ב. המין שלא בדרך אכילה לחולה שאין בו סכנה

חולה שאבב ין בו סכנה אסור לו לאכול חמץ, מיהו אם צריך חמץ להתרפאות, כגון תרופה שיש בה חמץ ראוי לאכילה (ואין לו לתקוף), רשאי לאכולה שלא כדרך הנאתה [רמב"ם (יסה"ת פ"ה ה"ח), ש"ד (סי' קנה ס"ק יד) ומ"ב (סי' תסו ס"ס"ק א)], ושלא כדרך הנאתה, היינו כגון שיערבב בה דבר כז'. [רמב"ם (ססה"ת פ"ה ה"ח), חזו"א (אוי"ח סי' קטז סס"ק ז' ד"ה שם ה"י"ב) ועוד]. או שיכרכנה בנייר וכדומה. [ש"ועי' (סי' תעא סעי ג) ובשמה למלך (מא"י פ"ד ה"י-יא)]. וכן מועיל לעטוף בקפסולה נקיה המעורב בזמנינו בבתי מרקחות. [הבד"ץ העדה החרדית (מדרין השערות עמ' 77) לענין תרופות בפסח שיש בהם משום איסור חמץ. אלא דשו"מ דדעת הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות יח) להסתפק אדבר חדשיב בליעה דכרכה ולא ככרוך עיי' סיב כיון דנעשה מפני שעיי' כן הוא יותר בלבול].

ג. גדר חולה שאין בו סכנה שהותר לו אכילה שלא כדרךכה

גדר חולה שאין בו סכנה להיתר אכילה שלא כדרךכה, הוא כמו שצוינו בהלכות שבת (ש"ועי' סי' שכח סעי יז) והוא שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אע"פ שהולך כבריא, בכלל חולה שאב"ס ינחה. [נאר לציון (ח"ג פ"ה בהגה אות ב) ד"ה ובגדר], ועי' מה שהסתפק במנח"ש (ק' י"ז י"ז אות ג). ולמעשה מסתימת הפרוסקים משמע כהאוי"ט].

ד. קמן באכילת המין לצורך רפואתו
תינוק באכילת חולה קצת הזקוק לתרופה שהיא חמץ גמור, ניתן לתת לו על ידי עכו"ם שיאכלנו מחמץ שלו (של העכו"ם) מחוץ הבית של ישראל. [מ"ב (סי' שמג ס"ק ח)]. ואם אין אפשר למצוא נכרי על כל פעם ופעם, יש להקל שישאיר העכו"ם חמץ בביתו של ישראל כדי שסיפקי לתינוק לכמה פעמים, ואמר בפרוש שאינו רוצה לקנות את החמץ, ויצוה לקטן שיאכיל לתינוק, אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו, וכל זה אם אין התינוק מסוכן לזה. דביש סכנה אין צריך לדקדק בכל זה. [מ"ב (סי' תג סס"ק יח)].

ה. אכילת קטניות לצורך רפואה

כשיש צורך באכילת קטניות לצורך רפואה, כגון בעמילן קטניות וכדו', אף לבני אשכנז המחמירים על עצמם שלא לאכול קטניות בפסח, מ"מ לחולה שאין בו סכנה (אם אין תחליף) צריך אלא שאפשר לתתם לפני (כלומר לתת אותם בשעה שהם רותחים) צורך ליתיה. [מ"ב (סי' תג ס"ק ז)]. ובתרופות כאלו אין אפשר לעשות כן כי התרופה עלולה להתקלקל. [ובלא"ה אם הקטניות שבתרופה נפרדו מאכילת כלב ליכא איסור כלל כמ"ש בשבות יעקב (ח"ב סי' ה). ועי' בנשמת אברהם (ח"א סי' תסו עמ' רסה ד"ה ובזמנינו) שברוב נפסל].

ו. קמן באכילת קטניות לצורך רפואתו

קטניות מותרים לצורך קטנים שיש להם מיחושים (אפילו אינם חולים) ולא צריכים לתיתתן. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ט אות ח - ט)]. ומותר לתת לו אף תוך פיו ואין בזה משום איסור ספיה לקטן. [שד"ח (חמץ ומצה סי' ו אות ו)].

ז. אופן הכנת קטניות לצורך חולה או לצורך קטן

כשמבשל קטניות לצורך חולה או לצורך קטן (עיי לעיל אופנים המותרים) צריך לייחד כלים מיוחדים לצורך הקטניות. [מהר"ם שיק (סי רמא). וכן פסקו הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"יא עמ' מד) והגר"מ זצ"ל (חוט שני פסח פ"יב ס"ק יב)]. ומ"מ יכול לבשלים על כירה שמבשל בה גם לפסח ויקפיד לנקותה לאחר השימוש ויזהר שלא יתזו מהתבשיל מקטניות על מאכלים אחרים [ומ"מ בדיעבד אם ניתז, אם יש רוב, התבשיל מותר כנ"ל]. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (סם)].

ח. השש המזן וקטניות בתרופות

עיי מש"כ בזה לעיל לענין כשרות המוצרים לפסח.

תעניות בכורות

א. חיוב

הבכורות מתענין בערב פסח, והטעם זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. [ש"י"ע (סי תע סעי א)]. ואף מי שאינו בכור אם יש לו בן בכור, האב מתענה בעד בנו עד שיגדל. [הרמ"א (סם)].

ב. חיוב הנשים

נשים פטורות מתענית זו. [רמ"א (סם)]. וכן הוא לעדות המזרח כמ"ש במחז"ב (שם ס"ב), הבן איש חי (פ"ו צו) והאור לציון (חי"ג פ"י"ב אות ב)].

ג. בכור הבא אחר נפלים

בכור הבא אחר נפלים חייב להתענות. [מ"ב (שם ס"ק ב)].

ד. יוצא דופן

י"א שבכור יוצא דופן (נולד על ידי ניתוח קיסרי) פטור מלהתענות. [כה"ח (שם אות ג)]. וי"א שחייב להתענות. [הגרשו"א זצ"ל (נשמח אברהם סי ש' ש"ק ה) ותשובות והנהגות (חי"ג סי קיג)]. ועל כן ישתדל להשתתף בסיום מסכת כדי להיפטר מהתענית לכולי עלמא.

ה. קשה עליו התענית

אדם שהתענית קשה לו ואחר התענית אין יכול לאכול רק דברים קלים ובשיעור מועט מאד וקרוב הדבר שעל ידי זה לא יוכל לקיים אכילת מצה ומרור ושתיית ד' כוסות כתיקונם מוטב שלא להתענות כדי שיקיים מצות הלילה כתיקונם ומי"מ בזה טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא. [מ"ב (שם סס"ב א)]. וישתדל להשתתף בסיום מסכת כדי להיפטר מהתענית. [מבית לוי (חי"א עמי לט)].

ו. חיוב תענית למסיום מסכת

נוהגים כהיום להקל ולאכול בסעודת סיום מסכת, ואף שהבכורים עצמם לא למדו את מסכת מ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצה ומצטרפים לסעודתו, והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים ומסיים לפנייהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואחר כך עושין סעודה. [מ"ב (שם סס"ז ז). ועיי במנח"י (חי"ב סי צג אות ד) שביאר הטעם שנהגו להקל בזה].

ז. סיום משניות

י"א שאין סומכים אלא על סיום מסכת גמרא ולא על סיום מסכת מהמשניות. ובשעת הדחק יש מקום להקל בזה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ח הגה ט)].

ח. סיום מקרא הנלמד בעיון

מי שלמד כל החומש בעיון ב פי פירושים של הקדמונים, וכן חבורה שלומדים מקרא בעיון והרב דורש לפנייהם מדרשות הז"ל על הפסוקים, כשמסיימים, סעודתם סעודת מצוה ופוסרת מתענית בכורות. [אג"מ (חי"א סי קנז)].

ט. לא מבין דברי המסיום

י"א שעל מנת להפטר על ידי הסיום צריך שיבין מה שלומדים בעת הסיום. [הגר"ח פלאגי (סי חיים לראש דף ד ע"ג) ובסו איש חי (פ"ו צג אות כה)]. והמנהג להקל בזה.

י. לא משתתף בקסעודה רק בסעודה

אם לא משתתף בסיום מסכת אלא רק אוכל ושותה עמהם בדיעבד נפטר מהצום. [בעל הקהלות יעקב (הובא בתשובות והנהגות חי"א סי' ש' וח"ג סי' קיד). ועיי במנחת יצחק (חי"ט סס"י מה) אם לא היה בשעת הסיום אם מסייע לעשות הסעודה סגי. ועיי במ"ב ביאר (סי תקנא)].

יא. אכילת שיעור כזית במטרת הסיום

לכתחלה יש לאכול שיעור כזית מזונות או עכ"פ תמרים, ולא יסמוך על שתיית יי"ש וכיוצא. ואף על פי שהמנהג להקל אף בזה מ"מ יש להקפיד בדבר. [עיי במנח"י (חי"ט סס"י מה) ובתשובות והנהגות (חי"ג סי קיד). וכן קטל האור לציון (שם אות א)].

יב. אכל משאריות הסיום בביתו

אם שלחו לו מהסעודת מצוה לביתו אינו נפטר מהתענית. [עיי ברמ"א (סי תקסח ע"ג א) ובא"ר (סי תקנא ס"ק כח)].

יג. עשה סיום יום לפני, ועושה הסעודה ערב פסח

י"א שאפשר לעשות סיום אפילו למחרת היום שסיים ואפשר דאף תוך שבוע מהסיום מקרי סעודת סיום. [חזו"א (חוט שני חי"ד עמי סחה) ע"פ החו"י (סי ע"ט)].

יד. סיום של קטן

קטן המסיים מסכת פוטר את עצמו ואת אביו מן התענית, וכן אחרים המשתתפים בסיומו פטורים. וכמו כן אם משתתף הקטן בסיום ומבין את הסיום נראה דנפטר על ידי זה מן התענית. [בצל החכמה (חי"ד סי ק) ומבית לוי (חי"א עמי מ). ועיי מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון קל"ו].

קביעות פעודה ערב פסח

א. אכילת מצה

מצה הראויה לצאת בה ידי חובה בלילה, אסורה באכילה כל יום ארבעה עשר כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. [רמ"א (סי תמד ס"ב א) ומ"ב (ס"ק יא-יב)]. ועיי"ש במ"ב שמצה נפוחה או כפולה אף שמחמירין בה לחשבה כחמץ כמבואר בסימן תס"א מכל מקום אסור לאכילה מעמוד השחר ואילך דבכלל מצה היא מעיקר הדין]. ויש נוהגים שלא לאכול מצה מר"ח. [מ"ב (ס"ק יב)]. וי"א שהאיסור בערב פסח אינו אלא מעמוד השחר. [מ"ב (ס"ק יב)]. ויש סוברים שהאיסור הוא מהלילה. [רב פעלים (או"ח חי"ג סי כז)]. ועיי באג"מ (או"ח חי"א סי קנה ד"ה ויש גם)]. וראוי להחמיר מליל ליד. [אג"מ (חי"א סס"י קנה) והגרשו"א זצ"ל (הגדה של פסח פסקי הגר"ש עמ' 18)].

ב. מצה עשירה

לדעת השו"ע (סי תעא סעי ב) מותר לאכול מצה עשירה עד השעה עשירית (שאו אסורה משום איסור קביעות סעודה), אולם לדעת הרמ"א (סי תמד סעי א) מותרת באכילה עד שעת איסור אכילת חמץ. [אלא דעיי בשער"ת (אות א') בשם הנוב"י (סי כא) שחולק על הרמ"א שעד חצות מותר. ועיי"ש שכת' שאף חמורה להקל כל היום אפי' בלא צורך חולה וזקן לא הפסיד אם הוא עכ"פ צורך קצת אך בפסח עצמו מתמירין. והביאו גם הכה"ח (סי תמד אות יד). ועיי עוד בכה"ח (שם אות טו וסי' תסב אות מא) שכת' שיש מבני ס"ד שנוהגים להחמיר שלא לאכול מצה עשירה כמנהג בני אשכנז].

ג. אכילת פת

אסור לאכול פת (כגון מצה עשירה) משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות (והוא הדין בשר, דגים וביצים), אבל לא ימלא כריסו מהם. ויין מעט לא ישתה, משום דמסיעד סעיז, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר האות המאכל. [שו"ע (סי תעא סעי א) ומ"ב (ס"ק א-ג)]. ואם הוא איסטגיס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור. [רמ"א (סם)].

ד. קטן באכילת מצה ערב פסח

קטן או קטנה שאינן יודעים מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים, מותר להאכילם מצה בערב פסח. אבל בלאו הכי אסור. [רמ"א (סם)].

ה. חולה הצריך לאכול מצה ערב פסח

חולה הזקוק לאכול פת רשאי לאכול מצה בערב פסח (הדבר מצוי בבתי חולים בערב החג). [דברי יציב (או"ח סי תפס)].

מלאכה ערב פסח

א. אחר הצות

אסור לעשות מלאכה ערב פסח אחר חצות [שו"ע (סי תסח סעי' א) ומ"ב (סם)], ויש מקומות שנהגו לאסור אף לפני חצות (והמנהג הפשוט הוא לאסור אחר חצות ומ"מ כל אחד ינהג כפי מנהג מקומו). [שו"ע (סעי' ג) ומ"ב (ס"ק יב)]. ועיי באור לציון (חי"ג פ"י"ג אות א בהגה)]. ועיי נכרי מותר אף אחר חצות. [שו"ע (שם סעי' א)].

ב. עושה כחנם

איסור מלאכה הינו כשעושה מלאכה להשתכר, אבל כשעושה כחנם מותר. [שו"ע (סי תסח סעי' א)]. וכל זה בעושה מעושה בעלמא, אבל אם עושה מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים, תספורת וכדומה, אסור אפילו כחנם ואף כשעושה לצורך יו"ט. [רמ"א (סם)]. ועיי במ"ב (ס"ק ז) ובעשה"צ (אות ז) דגדר האיסור הוא כאיסור מלאכה בחוה"מ ואפילו קילא ממנה].

ג. כיבוס

אסור לכבס בגדים לאחר חצות. אבל מותר לתת לכובסת עכו"ם אחר חצות אף בשכר. [מ"ב (שם ס"ק ז)]. ומ"מ מותר להפעיל מכונת כביסה קודם חצות אף שתסתיים פעולתה לאחר מכן. [כן נראה פשוט. ודעת הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פ"יא אות ה) שמותר להעמיד שעון מערב החג שפעיל את מכונה הכביסה בחוה"מ כי אין כאן מעשה מלאכה. ואם ק"ו בני"ד דשרין]. וי"א שבזמנינו שמכבסים על ידי מכונת כביסה בשעת הדחק גדול אפשר שיש מקום להתיר לכבס אף אחר חצות. [בעל הש"ש"כ (כן מסר בשמו הגר"י פוקס שליט"א)].

ד. כיבוס בגדי קטנים

אם לא הספיק או שכח לכבס בגדים של קטנים לצורך יום טוב או חולו של מועד, מותר לכבסם אפילו אחר חצות. [דהרי"ג ב"ח חוה"מ שרי' בכה"ג. ודעת האג"מ (תשובה בספר חוה"מ אנגלית אות יא) שאם בגד של קטן לא מתאים לו (כי השני נאה יותר) מותר לו לכבס מה שמתאים לו. ואע"פ שהגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש פ"יא אות א) חולק על האג"מ. לענין ערב פסח דקילא טפי יש להקל].

ה. צהצוה נעלים

אם לא צהצח הנעליים לפני חצות בדיעבד מותר לצחצחם אף אחר חצות. [עיי בבאר משה (חי"ז סי' פח) דאף בחוה"מ שרי. ועיי עוד בדברי בעל האג"מ (ה"ל חוה"מ בתשובות) ובתשובות והנהגות (חי"א סי שא)]. ולענין ערב פסח יש להקל. [ובצחצוה על ידי נוזל המצוי בזמנינו ניתן להקל אף לכתחלה אחרי חצות. [ונראה דלכו"ע יש להקל אף בחוה"מ, עיין במקורות לדעיל בזה לא שייך טעם האוסרים]].

ו. גיהוץ

אם לא הספיק לגהץ לפני חצות מותר לגהץ בגדים לצורך המועד אף לאחר חצות. [חזו"א (ארוחות רבנו חיים) ואור לציון (סם)].

ז. תפירת קרע או כפתור

כלי ישן שנתקלקל קצת או בגדיו שנקרעו קצת רשאי לתקן ולתפורם לצורך יום טוב אפילו מעשה אומן מותר בזה. וכן הדין לתפור כפתור וכדומה. [רמ"א (סעי' א) ומ"ב (ס"ק ז)].

ח. תספורת

אסור להסתפר אחר חצות היום אפילו על ידי ישראל אחר בחנם. ובדיעבד רשאי להסתפר על ידי נכרי. [מ"ב (סי תסח ס"ק ה)]. ועיי עוד לקמן אות י"ג.

ט. גילוח הזקן

יש מי שאומר שמוותר לגלח הזקן אחר חצות. [אור לציון (סם)].

י. לספר קטן

קטן ששערו ארוך, אם לא גלחו לפני חצות מותר לגלחו לאחר חצות. [דומיא דחוה"מ דשרי כמבואר בשו"ע (סי תקלא סעי' ו). וכן א"ל הגר"ש"א אולמן שליט"א].

יא. הסרת שער הגוף

נשים רשאיות להעביר שער הגבות ושאר הגוף לצורך יפוי, אפילו אחר חצות (אולם שער ראשה אסור בכל אופן. ועיי בסמוך)]. [עיי בשו"ע (סי תקמו סעי' ה), בפמ"ג (אי"א סי' ט) ובש"ש"כ (פס"י הגה קט) לענין חוה"מ, וה"ה בערב פסח כמבואר לעיל].

יב. לגלח שער ראשה מפני צניעות וכדומה

אשה נשואה רשאית לגלח שער ראשה אף אחר חצות במקום שעושה כן לצורך צניעות, ועל כל כל שחשיער יוצא מחוץ למטפחת או מחוץ לפאה שלה, ואי אפשר לכסותו, יכולה לגלחו. [שש"כ (פס"ו אות טז) לענין חוה"מ וה"ה בערב פסח כמבואר לעיל]. וכמו כן רשאית לגלח שערותיה במקום שעושה כן משום חציצה בטבילה. [שם (הגה ככה)].

יג. סידור וסירוק פאה נכרית

מותר לסרק ולסדר פיאה נכרית לאחר חצות. ובשעת הצורך מותר גם לעצב אותה על ידי מעשה אומן. [דהרי" תכשיטי נשים מותרים אף בחוה"מ כמבואר בשו"ע (סי תקמו סעי' ה). וכן פסק הבאר משה (חי"ז סי' ה) וה"ל חוה"מ אנגלית תשובה לא) לענין חוה"מ וה"ה בערב פסח כמבואר לעיל]. [שם תשובה יד) לאסור בחוה"מ דזה בכלל גזרת גילוח. ועכ"פ בערב פסח, בשעת הצורך יש מקום להקל]. אלא שעל ידי אשה אחרת מותר רק בחנם. [כני"ל באות ב'].]

יד. נטילת צפורניים

לכתחלה יש ליטול הצפורנים קודם חצות ואם שכח ליטול אותן קודם חצות יש להקל אפילו על ידי עצמו או על ידי אחר בחנם. [מ"ב (סי תסח ס"ק ה)].

טו. דבר האבד (ישאר מלאכות המותרות בחולו של מועד)

כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד וכיוצ"ב משאר דברים המותרים בחולו של מועד כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות, וכן כל אותן שהתירו לספר ולכבס בחולו של מועד כגון הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין [עיי בס"י תקל"א ותקל"ז] מותרין גם כן בערב פסח אחר חצות. [מ"ב (שם ס"ק ז)].

ביעור ווידוי מעשרות

א. ביעור מעשרות בערב יום טוב (בשנה הרביעית ושביעית)

בערב יום טוב ראשון או עכ"פ ערב יו"ט אחרון של פסח בשנה הרביעית לשמיטה וכן בשנה השביעית, חייב כל אדם לבער מביתו את כל המעשרות של השנים הקודמות. [חזו"א (דמאי סי' ב ס"ק ז)]. ואם פסח שחל במוצ"ש צריך לבער הכל מערי"ש.

ב. חיוב הנשים

אף נשים חייבות בביעור המעשרות. [חזו"א (שם ד"ה נראה דאינו)].

ג. איך מבערים

מקיימים הביעור על ידי שמפרישים את המתנות שטרם ניתנו. מוסרים מעשר עני לעניים (אם הוא ודאי, אבל אם הוא ספק רשאי לעכב אותם לעצמו), מחללים על פרוטה את המעשר שני והרבעי, ומבערים את הפרוטה שחיללו עליה קדושת מעשר שני, וזאת על ידי קלקול צורת המטבע בהכאה בפטיש וכדומה או על ידי השלכתו לים. [חזו"א (סם)].

עבר ולא ביער

עבר ולא ביער אין הפירות נאסרים, אבל יש לזרו לבער מיד כי כל רגע עובר עליו. [חזו"א (שם ד"ה ונראה שאם) ומנח"ש (קי' סי' סה בהגה)].

להשתדל להתחייב בביעור מעשרות

אינו חייב להשתדל אחר פירות בערב יו"ט לקיים מצות ביעור. [חזו"א (שם ד"ה נראה דאינו)].

יודיו מעשר (בשביעי של פסח)

יש אומרים שאף בזמן הזה שאין המקדש קיים יש מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבורע הארץ וזהו הנקרא יודיו מעשר. וזמן היודיו הוא ביו"ט האחרון של פסח של שנה הרביעית והשביעית (מהשמיטה). רמב"ם (מעשר שני פי"א הי"א - י"ד). ויש אומרים שמצוה זו נוהגת רק בזמן שבית המקדש קיים. (ראב"י"ד (שם הי"ד) וחנינך (מצוה תר"ג). וכן עיקר. (חזו"א (שם ס"ק י"ג). ומכל מקום יש נוהגים לקרוא פרשת היודיו בחומש דברים (פכ"ב פ"י יב-טו). [ע"פ האדר"ת (קונטרס אחרית השנים פי"ה)].

ליל הסדר

דיני הסיבה

מצות הסיבה

תיקנו חז"ל לקיים מצוות ליל הסדר בהסיבה "דרך חירות". [ע"פ בפסחים (צ"ט) ורמב"ם (חז"מ פי"ו הי"ז)]. וביארנו לקמן כל אחד במקומו.

הסיבה, כיצד

ראשו מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השולחן. [מ"ב ס"י תעב ס"ק ז]. וי"א שאין להשען על האויר אלא דוקא על כרים וכסתות, או על השולחן או על כסא אחר. (הגר"ש"א זצ"ל (סדור פסח כהלכות פי"ב אות ז) והאר"ו לציון (ח"ג אות א)]. ויש להטות עצמו ארבעים וחמש מעלות. [אור לציון (שם)]. ומי שמיסב בצורה לא נוחה י"א שלא יצא (ובאופן זה עדיף שלא יסב). [הגר"ח"ש זצ"ל (חקת הפסח עמ' נב)].

לאיזה צד מסיבים

לא יטה על גבו ולא על פניו שאין זה דרך חירות. [שו"ע (סי' תעב ט"ג) ומ"ב (ס"ק ט)]. ולא על ימינו דלא שמה הסיבה, אלא על שמאלו, כיון שצריך לאכול בימינו, ועוד שמה יקדים קנה לוושט, דכשהוא מטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שע"פ הקנה מאליו ויכנס שם המאכל ויבא לידי סכנה. [מ"ב (ס"ק י)].

איטר יד

גם איטר יד מיסב לצד שמאל. [רמ"א (סי' תעב ט"ג) משום חשש שלא יקדים קנה לוושט]. ואם היסב על צד ימין יצא דימין שלו הרי הוא כשמאל כל אדם. [מ"ב (ס"ק יא)].

נשים בהסיבה

מנהג נשות אשכנז שלא להסב. [רמ"א (סעי' ז)]. וי"א שנשות ספרד נהגו להסב. [בכה"ח (אות כ)].

שתה בלא הסיבה

מצות ד' כוסות יש לקיים בהסיבה. ואם שתה בלא הסיבה לדעת השו"ע (סי' תעב ט"ז) לא יצא, וצריך לחזור ולשתות בהסיבה. אולם לדעת הרמ"א (שם) בכוס שלישי ורביעי אינו חוזר לשתות בהסיבה משום שלאחר כוסות אלו שתיית רשות אסורה וכיון שיש סוברים שבזמן הזה א"צ א"צ להסב, אם יחזור וישתה הרי זו שתיית רשות שאסורה. [שם ומ"ב (ס"ק כ)]. אמנם אם שתה כוס ראשון או שני ולא הסיבה צריך לחזור ולשתות. [שם]. אלא שבזמן הזה שלא נוהגים לשתות בין כוס ראשון לשני אין לחזור לשתות אף בכוס ראשון. [מ"ב (ס"ק כא)]. ונכון שקודם שמברך על כוס ראשון יהיה בדעתו לחזור ולשתות ואז אפי' יטעה ויכל לשתות כוס אחר בהסיבה ובלי ברכה ולא יהא נראה כמוסיף. [מ"ב (שם)].

לבישת קיטל בליל הסדר

יש נוהגים ללבוש קיטל בליל הסדר. ומי"א שאבל תוך י"ב חודש אינו לובש קיטל בליל הסדר. והלובש אין מוחין בידו. [מ"ב (שם ס"ק יג). ובשע"ח (אות טז) הביא הדט"ו וח"י ס"ל דיכול ללבושו]. וי"א שהמנהג ללבושו. [הגר"ש"א (הליכ"ש פי"ט הגה 136)].

ארבע כוסות

שתייתם על סדר ההגדה

ארבע כוסות צריכים לשתות על סדר ההגדה. ואם שתה הכוסות זה אחר זה ברציפות, לא יצא ידי חובתו. וצריך לחזור ולשתות עוד ג' כוסות. [שו"ע (סי' תעב ט"ח) ומ"ב (שם ס"ק כד וכו)].

הצטער או להכנס בחולי לקיים מצוה זו

מצטער חייב בד' כוסות, אבל אם יפול למשכב מחמת זה פטור, משום שאין זה דרך חירות. [מ"ב (שם ס"ק לח) ושע"ח הציון (שם)].

הולה בשתיית ד' כוסות

חולה אינו חייב לשתות ד' כוסות של יין אם הדבר מזיקו. [ערוה"ש (שם אות י)].

חולה המצטער בשתיית יין

מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לשתות לקיים מצות ד' כוסות. [שו"ע (תעב טע"ו)].

המתארח אצל הנוהג לברך על כל כוס וכוס

המתארח בליל פסח אצל מי שנוהג לברך על כל כוס וכוס מד' כוסות, ואולם השומע שיצא מדין שומע כעונה אינו מברך אלא על כוס ראשון וכוס שלישי, אע"פ שהשממע לא כוון לפטור כוסות אלו מ"מ כיון שדעת השומע לפטורם אינו צריך לחזור ולברך. [ע"פ בפרי תואר (יו"ד סי' יט ס"ק ז). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ו'].

מיץ ענבים

י"א שכלתחלה לצורך ד' כוסות יש לשתות דוקא יין, ולא מיץ ענבים כי אין בשתייתו משום דרך חירות. [הגר"ש"א זצ"ל (שבות יצחק פסח פי"א אות ב). ואור לציון (ח"ג פי"ט אות ד) וכתב שמ"מ לנשים לכתחלה יש להקל לשתות מיץ ענבים]. וי"א שמץ ענבים דינו כיון. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ט אות יא) והגר"ח"ק זצ"ל (חוט שני פי"א ס"ק ז). ועיי"ש שדעתו שמ"מ לכתחלה יוסיפו יין ובמץ ענבים טבעי דיו בהוספת קצת יין. ועי' בהנהגת דבסדוק]. וכן יש מגדולי ישראל שנהגו להקל בזה. [כן אמר הגר"ח"ק זצ"ל (הל' חג בחג הגה 24*) שכן נהג החזו"א. והגר"ח"ק זצ"ל (ארחות רבנו ח"ב עמ' ס) נהג לפטור הכוס מחצה יין ומחצה מיץ ענבים. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רמג)].

חמר מדינה (מי שקשה לו לשתות יין)

מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו, או שונאו יכול ליקח לד' כוסות, יין צמוקים או חמר מדינה. [מ"ב (סי' תעב ס"ק לח)]. וחמר מדינה הינו משקה שרגילים לשתות באותו המקום כמשקה חשוב, כגון מיץ (מיץ טבעי ולא מים עם תמצית סוכר). [מ"ב (סי' רע"ג ס"ק כה) ושש"כ (פני"ג אות ט)]. ויש מחמירים במשקים שאינם משכרים אם לא בשעת הדחק. ומ"מ לצורך הקידוש בפרט אם יו"ט חל בשבת יש להשתדל לשתות דוקא יין (או מיץ ענבים). [שו"ע (סי' רע"ג סעי' ט) ומ"ב (ס"ק כז)].

קערת ליל הסדר

מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות, מרור, חרוסת, כרפס או ירק אחר ושני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה. [שו"ע (סי' תעב ט"ז)]. וי"א שיש להניח בקערה גם חומץ או מי מלח. [רמ"א (שם)]. ומנהג העולם להניח (החומץ או מי מלח) מחוץ לקערה. [סידור עובד' (הכנת הסדר ח"א סי' קל). וכן הביא הכה"ח (אות נח) ע"פ האר"י"ל]. והביצה הניתנת בקערה לדעת הינו משקה שרגילים לשתות באותו המקום כמשקה צלויה. (ואם לא הכינה מבעוד יום יכול לבשלה או לצלותה ביו"ט אלא שאם רצונו להשאירה לצורך יו"ט שני או לחול המועד אסור. [מ"ב (ס"ק לב)].

סידור הקערה

[א'] **דעת הרמ"א** (סי' תעב ט"ז): הכרפס יהא למעלה מן הכל והחומץ סמוך לו יותר מן המצה, והמצות מן המרור והחרוסת, והם יהיו יותר קרובים אליו מן הבשר והביצה. [ב'] **דעת האר"י** (הובא בבאר היטב סי' תע"ג ס"ק ח' וציון לדבריו המ"ב ס"ק כ"ו): יש לקחת שלש מצות שמורות ויניח אותם מתחת לקערה. ואחר כך יקח המרור, הכרפס והחרוסת ובי' מיני תבשילין (זרוע של טלה צלויה וביצה מבושלת) וישים אותם על הקערה. [ג'] **דעת הגר"א** (מעשה רב הלי' פסח אות קצא): לוקח ב' מצות (ולא שלש) ומרור וחרוסת וזרוע וביצה. כזה:

(המצות מתחת)

קדש

הדחת הכוס

יש להדיח את הכוס הראשון לפני מזיגתו. [מ"ב (סי' תעב ס"ק סח וסי' תע"ט ס"ק א)].

מזיגת כוס ראשון

מוזגים כוס ראשון ואומרים עליו קידוש היום. [רמ"א (סי' תעב ט"ג)]. ובעל הבית לא ימוזג בעצמו, רק אחר ימוזג לו דרך חירות. [רמ"א (שם)]. וזה אם אפשר לו. [מ"ב (ס"ק ט)]. ועי' בערוה"ש (שם) שלא נהגו לעשות כן דמחיי כרמות רוחא].

ברכת שהחיינו

לאחר גמר ברכת קידוש היום קודם ששותה מהכוס מברך שהחיינו. [שו"ע (סי' תעב ט"ג)]. ויש לכוון לפטור את כל מצוות הלילה. [בכה"ח (אות ו)].

שכח לברך שהחיינו

אם שכח לברך בשעת הקידוש מברך כשנוכר. ואף אם נזכר בימות הרגל מברך כשנוכר. [מ"ב (ס"ק א) וכה"ח (אות ט)]. ועיי"ש שאם נזכר בליל יו"ט שני של גלויות, יצא ידי"ח בברכת שהחיינו שבקידוש].

נשים בעניית אמן על ברכה זו

אף על פי שנשים נוהגות לברך שהחיינו בהדלקת נרות יו"ט מ"מ יכולות לענות אמן על ברכת שהחיינו של המקדש ואין בזה משום הפסק. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' קא) ושבת הלוי (ח"ג סי' טט)]. וי"א שאף הנוהגות שלא לענות אמן, על ברכת שהחיינו בשאר ימים טובים, בליל הסדר צריכה לענות. [מנח"ש (דפוס יט"ו ח"ב סי' ס אות כד), והגר"ש"א זצ"ל (שבות יצחק פסח פי"א אות ג) ושבת הלוי (שם)].

חייב הסיבה

כוס של קידוש יש לשתותו בהסיבה כי הוא הראשון מהד' כוסות. [שו"ע (סי' תעב ט"ג)]. ואם לא שתה כוס זו בהסיבה לדעת השו"ע (סי' תעב ט"ז) צריך לחזור ולשתות בהסיבה. אולם הכרעת הרמ"ב (סי' ק"ק כא) שא"צ לחזור ולשתות, עיי"ש הטעם. [ועי' לעיל מש"כ בדיני הסיבה].

שתיית רשות לאחר כוס ראשון

אם ירצה (לאחר כוס ראשון) לשתות כמה כוסות, הרשות בידו, ומ"מ ראוי ליהזר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה. [שו"ע (סי' תעב ט"ג)]. ונוהגים ליהזר. [מ"ב (ס"ק יד) וכה"ח (אות לח)]. וכ"ז לענין משקים המשכרים אבל שאר משקים מותר לשתות אף לכתחלה. [מ"ב (ס"ק טז) וכה"ח (אות לח)].

ברכה אחרונה אחר כוס ראשון

אפילו אם שתה שיעור אין מברך ברכה אחרונה על כוס ראשון דסומך על מה שיברך ברכת המזון לבסוף ועוד דהרי יברך ברכה אחרונה לסוף ד' כוסות. [שו"ע (שם סעי' ב) ומ"ב (ס"ק יא). ואע"פ שעובר בדרך כלל זמן של שיעור עיכול כתב הגר"ז (אות ז) דכל זמן שהאצטומכא פתוחה לאכול אינו מתעכל].

ורחץ

נוטלים ידים קודם שטובלים את הכרפס בחומץ או במי מלח, כדין דבר שטיבולו במשקה. ולא מברכים על נטילה זו. [שו"ע (סי' תעב ט"ג) ומ"ב (ס"ק כ וכו)]. וי"א שאף הנוהגים להקל כל השנה שלא ליטול ידים לדבר שטיבולו במשקה, בליל הסדר יטלו ידיהם כדי שישאלו התינוקות על השינוי. [שע"ח"צ (אות טט)].

טעיה ובירך על נטילה זו

שכח ובירך בנטילה זו י"א שלא יעשה היסח הדעת ועולה לו נטילה זו בשביל נטילה השניה של הסעודה (ואין בסיפור ההגדה משום הפסק). [חיים לראש (מ"ד). אות ב] הובא בכה"ח (סי' תעב אות קז). וי"א שיש ליטול פעם שניה בלא ברכה. [נ"פ"ה לב (ח"ה אות ה)]. וי"א שבכל אופן צריך ליטול ולברך פעם שניה. [יג"ד משה (דף כ"ט אות א) הובא בכה"ח (שם)]. וכן עיקר. [בכה"ח (שם)].

כרפס

כרפס הוא מין ירק שקורין אותו כרפס, ובחרו לכתחלה במין זה שהוא נוטריקון ס' פרך כלומר ס' רבוא עבדו עבודת פרך. [מ"ב (שם ס"ק יט)]. ואם אין לו ירק זה יכול לקחת ירק אחר מאיזה מין שהוא, אך לכתחלה טוב שיקח מאותו המין שמברכין עליו אותה ברכה שמברכין על המרור בזה שיפטור בזה מרור שאוכל בתוך הסעודה, אבל לא יקח לזה אחד מחמשת מיני מרור כי אחר שמילא כריסו ממרור איך יברך אחר כך על אכילת מרור. [שו"ע (סי' תעב ט"ז) ומ"ב (שם ס"ק כ)]. ורבים נוהגים לאכול תפוח אדמה.

טיבול הכרפס

יקח מהכרפס פחות מכזית ומטבלו בחומץ ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך יאחר ברכה אחרונה (אף אם עבר ואלכ כשיעור). [שו"ע (סי' תעב ט"ז) ומ"ב (שם)]. ועי' במ"ב (ס"ק כא) שאם יו"ט חל בשבת יש להכין המי מלח לפני שבת, ואם לא עשה כן ואין לו חומץ לטבול בו יכין רק מעט מי מלח, עי' בכה"ח (אות ט)]. ויכוון לפטור בברכת בורא פרי האדמה גם המרור שיאכל אחר כך. [מ"ב (ס"ק נה)]. ומ"מ אף אם לא כוון אינו מברך עליו. [בכה"ח (אות יג)].

הסיבה באכילת הכרפס

י"א שכרפס צריך הסיבה, וי"א שא"צ הסיבה, וכל א' ינהג כמנהגו. [ע"פ בכה"ח (סי' תעב אות קיד)].

יחץ

יקח המצה האמצעית ויבצעה לשתיים, ויתן חציה לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן (וטוב שותה חלק יהיה יותר גדול) ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלימות ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק נח)].

מגיד

מצות עשה מהתורה לומר בנסים ונפלאות שנגעו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שגא' זכור אותה חלק יהיה יותר גדול) ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלימות. [מ"ב (שם) הובא קטן, והלי חז"מ פי"א הי"א-ב]. ועי' בפ"מ"ג (סי' תפ"ה מ"ז ס"ק א) ובחסד לאברהם (תאומים סי' נד) והאר"ו בזה ב"ס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ט'].

סיפור יציאת מצרים לפני הצות

מצוה זו ונוהגת מתחלת הלילה (אפילו כשאין מצה ומרור מונחים לפניו). ועיי בפמ"ג (סי תפה מ"ו) ס"ק א' ובחסד לאברהם (תאומים סי נד), והארנו בה בסיד שמעטא עמיקתא גליון ט]. ויש להקפיד לקיימה עכ"פ לפני הצות הלילה.
(משום דמצוה זו עיקרה זמן אכילת מצה כמי"ש בחינוך (מצוה כא). וכן מבואר ברמב"ם (שם) ובמניח"ש (שם אות ב). וכן משמע מהמ"ב (סי תעג ס"ק ד). ועיי בשמעטא עמיקתא גליון רל"ט).
ואם החשיך לו קודם אמירת הגדה עד סמוך לחצות יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל וגם יברך על המרור
תיכף קודם הצות ואח"כ יאמר הגדה ויסעד סודתו. [מ"ב (סי תעג ס"ק ה)].

לשון אמירתה

יש לומר ההגדה וסיפור יצ"מ בלשון שמביינים הנשים והקטנים, או יפרש להם הענין. [רמ"א (סי תעג סעי' ה)].

אמירת פסה, מצה ומרור

חייב לומר ג' דברים, פסה, מצה ומרור ולפרש טעמן, ואם לא אמרם לא יצא ידי חובת סיפור יצ"מ (י"א מדרבנן וי"א מה"ת). [מ"ב (סי תעג ס"ק סד). ועיי בשמעטא עמקתא גליון רל"ט].

חובת הנשים

נשים חייבות באמירת ההגדה. [שו"ע (סי תעג סעי' יד) ומ"ב (שם ס"ק מד). ועיי בכח"ח (אות פט)].
ואם אינן יכולות לשמוע כל ההגדה (כגון שצריכות לטפל בילדיהן), מחויבות על כל פנים לשמוע הקידוש וכשיגיע הבעל הבית "לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר ג' דברים וכו", תכנס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב', שהרי מי שלא אמר "ג' דברים הללו" לא יצא. ונוהגין שתשמע סדר עשר המכות שהביא הקב"ה על מצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל. [מ"ב (סי תעג ס"ק סד)].

מסתפקת אם שומע ביין

איש המסתפק אם אמר או שמע ההגדה כדין, צריך לחזור ולומר דברים המעכבים (עי' בזה לעיל), אולם אשה המסתפקת מעיקר הדין יד"ח. [עיי בפמ"ג (סי תעט א"א ס"ק ה)].

אשה להוציא איש ידי חובתו

אם אינו יכול לומר ההגדה בעצמו, אם אין איש, אשה יכולה להוציאו יד"ח. [אגמ"א (אוי"ח ח"ה סי' כ אות ג), אולם לענין בהמ"ז אינה יכול להוציאו אם אכל כדי שביעה].

כוס שני

הדחת הכוס

כוס שני אינו צריך הדחה. [מ"ב (סי תעג ס"ק סח וסי תעט ס"ק א). ועיי משי"כ לעיל לענין הדחת כוס ראשון].

מזיגה

לפני "מה נשתנה" מוזגים כוס שני. [שו"ע (שם סעי' ה)].

שתייתו

לאחר ברכת גאל ישראל שותים כוס שני. [שו"ע (שם)].
ויש לשתותו בהסיבה. [שו"ע (סי תעג סעי' ה)].
ואם שכח להסב חוזר ושותה בהסיבה. [מ"ב (ס"ק כא)].

ברכה עליו

לדעת השו"ע (סי תעד סעי' א) אין מברכים על כוס שני. אולם לדעת הרמ"א (שם) מברכים, וכן מנהג בני אשכנז.

שתיה אחריו

לאחר כוס שני מותר לשתות. [מ"ב (סי תעב ס"ק כ)].

רחצה

נוטלים ידיים לסעודה בברכה. [שו"ע (סי תעה סעי' א)].
ואם שמר ידיו מלטמא אותם לאחר נט"יי שעל הכרפס, יטמא ידיו קודם הנטילה השניה. [ביאור הלכה (שם ד"ה יטול)].

מוציא מצה

חייב אדם לאכול כזית מצה בליל פסח דכתב (שמות כב, יח) "ביי"ד יום לחודש בערב תאכלו מצות". [שו"ע (סי תעה סעי' ה)].
ויש לכוון בשעת אכילת המצה לצאת יד"ח המצוה. [מ"ב (ס"ק לג)].

אחיזת המצות

יקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו. [שו"ע (סי תעה סעי' א)].

ברכה על אכילת מצה

יברך המוציא, ויניח מצה השלישית להשמט מידו, ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה "על אכילת מצה". ויברך שתי הברכות טרם ישרם. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ה)].
ואח"כ יבצע מהשלימה העליונה והמפרוסה, משתיקן ביחד. [שו"ע (שם)].
ויש לכוון בברכת על "אכילת מצה" לפטור את הכזית מצה שצריך לאכול ב"כורך", ואין להסיח בדבור שאינו מצורך הסעודה עד אכילת הכריכה, ובדיעבד אם סח א"ח לחזור ולברך. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק כד)].
ולכתחלה יכוון לפטור גם אכילת האפיקומן. [עיי שעה"צ (סי תעג אות ד) וכה"ח (סי תעה אות לח)].

אכילת המצה

כיון שיש ספק אם ברכת "על אכילת מצה" חלה על הפרוסה או שחלה על השלמה יש לאכול שתי כזיתים ביחד. [שו"ע (סי תעה סעי' א). וביאר המ"ב (ס"ק ח) בדענין ביחד כדי שלא יהיה הפסק בין ברכת אכילת מצה ברכה לאכילה לכל שיטה כדאית ליה. ועיי בארחות רבנו (ח"ב עמי ע') שהחזו"א נהג לאכול רק כזית אחד].
והיינו שיכניס לפיהו את שני הזיתים בבת א' וירסקם, אבל אין מחויב לבולעם בבת אחת, אלא די שביעל כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע השאר ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא כל שלא שהה מתחלת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס. [מ"ב (שם ס"ק ט)].
והזמן של כדי אכילת פרס התבאר להלן בדיני השיעורים (עיי"ש שבארנו שע"י אכילת כזית אחת לפי שיעור החזו"א מקיימים דין ב' הכזיתים לפי שיעור הגר"ח נאה וממילא יוצאים יד"ח גם חובת אכילת ב' הכזיתים).

אינו יכול להכניס וללעום ב' כזיתים יחד

אם אינו יכול להכניסם וללעוס אותם ביחד יאכל בתחילה כזית מהמצה העליונה שברך עליה "המוציא", ולאחר מכן יאכל את הכזית מהמצה הפרוסה שבירך עליה על אכילת מצה. [מ"ב (ס"ק ה)].
ובדיעבד אף אם לא אכל אלא כזית א' בלבד בין מהשלמה ובין מהפרוסה, ואפי' אם הכניס לפיו מעט ואכלו והפסיק ושוד נתן לפיו מעט ואכלו והפסיק ושוב נתן לפיו מעט ואכל ואכל את שתי המצות ויברך על שניהם, יצא ידי חובתו. [מ"ב (ס"ק יא) וכה"ח (אות יט)].
ועיי בארחות רבנו (ח"ב עמי ט') שהחזו"א נהג לאכול רק כזית אחד.

המסובים באכילת שני כזיתים

י"א שדין אכילת שני כזיתים נאמר רק על בעל הבית הבועז על לחם משנה ומוציא את המסובים, אבל שאר המסובים די להם בכזית אחד. [הגרשו"א זצ"ל והגרשי"א זצ"ל (הסדר הערוך עמי תנו). ועיי באור לציון (ח"ג פט"ו אות יב והנהג שם) שהביא שהמנהג שכל המסובים אכלים ב' כזיתים. והטעם לזה כדי להחמיץ בשיעור אכילת במצה דא"ו דיש סוברים שיעור הזית הוא ככול מית של זמננו].

בלע כזית מצה ללא לעיסה

אם בלע מצה ללא לעיסה יצא בדיעבד. [שו"ע (סי תעה סעי' ה) ומ"ב (ס"ק כט)].
ועיי במנח"ח (ח"ג סי' יח אות כב) שמי שאינו יכול לאכול אלא על ידי צניעות הנכנסת לתוך מעיו, אינו יוצא ידי חובתו במצות התלויות באכילה או שתיה כי אין זה דרך אכילה, כמבואר בשו"ע (שם בסוף הסעיף)].

טיבול המצה במלח

אחר הברכות לדעת השו"ע (סי תעה סעי' א) יש להטביל המצה במלח. אולם לדעת הרמ"א (שם) דאין המנהג לטביל במלח (ובחו"ל אף ביו"ט שני), משום שפת נקיה אין צריך מלח.

המסובים באכילת כזית של הלחם משנה

לכתחלה צריך הבועז לתת לכל אחד מהמסובים כזית מצה ומצות שבצע מהם. [מ"א (סי קסז סעי' א), אגמ"א (אוי"ח ח"ה סי' טז אות ד) והגרשי"א זצ"ל (שבות יצחק פסח פ"ב)].

לא מספיק הלחם משנה לכל המסובים

כיון שברך כלל במצות הדקות אין בהן די לכל הכזיתים לצורך המסובים, י"א שיש לסדר לכל אחד מהמסובים החייבים באכילת מצה לחם משנה (והבנות יקבלו מהבנים, ואם יש לו רק בנות לא להן יהיה לחם משנה). [אגמ"א (שם), הגרשי"א זצ"ל (שם) והאור לציון (ח"ג פט"ו אות יב)].
ועיי"ש דאין להסיק לצורך זה מצות בקערה של הבועז.
ודעת הגר"נין זצ"ל (חוט שני פסח פ"ח ס"ק כ) שמועיל לעשות כן. וי"א שדי שיאכלו המסובים מעט מהמצה השלמה של הבועז, וישלימו השיעור במצות אחרות. [הגרשו"א זצ"ל (ששי"כ פ"יה טה סג והליכ"ש פ"ט אות ג)].

הסיבה

מצות אכילת מצה יש לעשותה בהסיבה. ולכתחלה יש להסב בשתי הכזיתים. [מ"ב (סי תעה סס"ק ה). ועיי בביאור הלכה (ד"ה לא יצא) שאם הסיב עכ"פ בכזית א' יד"ח].
ואם לא הסב (אפי' לא בכזית אחד) צריך לחזור ולאכול כזית אחד בהסיבה ללא ברכה. [שו"ע (סי תעב סעי' ז) ומ"ב (ס"ק כב)].

אכילת המצה לפני הצות

יש להזהר לאכול כזית מצה קודם הצות. [שו"ע (סי תעג סעי' א)].
ובדיעבד אם איחר יאכל הכזית מצה ללא ברכת "אכילת מצה". [מ"ב (ס"ק ה)].

שריית המצה במים כדי לרככה

יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה (אבל אם בשלה, אינו יוצא בה). [שו"ע (סי תסא סעי' ו). וכל זה לא בדיעבד, ומ"מ זקן וחולה שקשה להם לאכול מצה יבשה רשאים אפי' לכתחלה לשרות המצה במים [אך צריך לזהר שלא יהיה שרוי מעליע' משום שכבוש דינו כמבושל]. [מ"ב (ס"ק יז)].
ועיי"ש דאין יוצא ע"יי מצה שרויה (במים) דוקא כששורה כזית שלם ביחד, אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהן יד"ח אם נישרו כ"כ שנתלבנו המים מחמתן, שכבר נתבטלו מתורת לחם. [מ"ב (ס"ק יח). ויש נוהגים שלא לשרות המצות משום "שרויה"].

שריית המצה בשאר משקים כדי לרככה

י"א שאסור לשרות המצה בשאר משקין כגון מי פירות או מרק, לפי שהן מפיגין את טעם המצה ויש מתירים. ועל כן זקן או חולה שא"א לו לאכול מצה השרויה במים מותר לו לשרותה בין או בשאר משקין, אבל שאר כל אדם שאכל מצה השרויה בשאר משקין חוץ ממים לא יצא יד"ח וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת בין הכזית של ברכת מצה בין הכזית של האפיקומן. וכ"ז דוקא כששורה את המצה בהן, אבל "להטביל" אותה בהן מותר כי בזה לא נתבטל טעם מצה. [מ"ב (שם ס"ק יח). ויש נוהגים שלא לשרות המצות משום "שרויה", עיי בזה להלן].

מצה מהמשת מיני דגן

יוצאים ידי חובת מצה במצות מחטים, שעורים, כוסמין, שכולת שועל ושיפון. [שו"ע (סי תנג סעי' א)].
ומ"מ המנהג ליקח לכתחלה חטים. [הרמ"א (שם). וביאר המ"ב (ס"ק ב) דהיינו משום שהוא חביב לאדם ביותר ואיכא משום הידור מצוה].

מצה משכולת שועל

אנשים אשר אכילת חיטה קשה לבריאותם ושיכולת שועל יותר נח להם, מותר להם לעשות מצה משיכולת שועל (ואין לחוש שהשימור קשה יותר, אע"פ שהשיכולת שועל קשה מהחיטה). [הגרשי"א זצ"ל [קובץ דרכי הוראה ח"א עמי קצד] וחשב האפוד (ח"ג סי' ט). ועיי במנח"ח (ח"ט סי' מט)].

מצה מקמח נטול גלוטן

מצה העשויה מקמח חיטה שהוציאו ממנו הגלוטן [שהוא ממרכיבי החיטה הגורם להחמצה] יש להחמיר שאין יוצאים בה ידי חובת מצה. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"יה עמי קיז). וכן מצד הגרשי"א זצ"ל [קובץ דרכי הוראה ח"ג עמי מב].]
ומ"מ מי שאינו יכול לאכול מצה אחרת מחמת טעמי בריאות, יאכל מצה זו. [ועיי בסמוך].

אכילת מצה למי שהמצה גורמת לו חולי

י"א שאף מי שאכילת מצה מזיקה לו כל זמן שהוא בגדר חולה שאין בו סכנה חייב לקיים המצוה. [מהר"ם שיק (אוי"ח סי' רס ד"ה עכ"פ) ושבת הלוי (ח"ה סי' רט)].
אולם י"א שאין צריך להכנס לחולי כדי לקיים מצוה זו. וכן עיקר. [הגרשי"א זצ"ל [אשרי האיש פסח פ"ס אות עג], הצני"א (ח"יד רסי כז) והתשובות והנהגות (ח"ה סי' קמא)].
ועיי בהו בשמעטא עמיקתא גליון צ"ו].

יש סכנה מחמת אכילת המצה

חולה שיש בו סכנה שאמרו לו הרופאים שאם יאכל מצה יסתכן אם אכל עבר על "וחי בהם" ואף אם בסוף לא הזיק לו לא יצא ידי חובת המצוה. [עונג יו"ט (סי' מא) ומהר"י אסאד (אוי"ח סי' קס"ד)].
ועיי מש"כ בזה בשמעטא עמיקתא גליון פ"ח].
ואינו יכול לאכול כזית שלם

מי שאינו יכול לאכול כזית מצה אם יכול לאכול על כל פנים פחות מכשיעור עליו לאכול מה שבידו, אך לא יברך "על אכילת מצה". [ערוה"ש (סי תעג אות ה) ואור לציון (ח"א סי' לה). ועיי בברכ"י (סי תפב אות ז), בשאג"א (סי' ק' ד"ה ואומר) וברב פעלים (אוי"ח ח"ג סי' לב)].
ועיי בשמעטא עמיקתא גליון נ"ח].

מצוה להרבות באכילת מצה בליל פסח

מצוה להרבות באכילת מצה בליל הסדר. [מהר"ל (בנורות ה' פמ"ח) הובא בב"ח (סי תעב ד"ה השמש), הגני"ב (עקם שאלה שאלתא נג אות ה), הר צבי (אוי"ח סי' ב) ואור לציון (ח"ג פט"ו אותיות יטו)].
ועיי גליון קל"ו].

בשאר ימי החג

מצוה לאכול מצה כל ז' ימי החג. [הגר"א (מעשה רב אות קפה) מובא במ"ב (סי תעה ס"ק מה). וככ"כ באול"צ (שם) והוסיף דבשאר הימים מקיימים אף במצה עשירה (לנוהגים בה היתר). ועיי בש. עמיקתא גליון צ"ו].

מרור

צריך לאכול כזית מרור. ובזמן הזה חיוב זה הינו מדרבנן. [שו"ע (סי תעג) ומ"ב (שם ס"ק לג)].
ויברך "על אכילת מרור". [שו"ע (שם סעי' ה)].

אכילת הכזית כבת אחת

מצוה מן המבוחר לאכול המרור כשהוא מרוסק בבת אחת, ומ"מ מי שהוא חולה או איסטניס מותר לו ליקח מאיזה מין שערב עליו ביותר (עיי לקמן מהם המינים), וגם יאכל הכזית מעט מעט בכדי שיעור אכילת פרס שמעיקר הדין יוצא בזה. [מ"ב (סי תעג ס"ק מג) ושי"ע (אות ס)].

מי שאינו יכול לאכול כזית

מי שאינו יכול לאכול כזית מרור מפני בריאותו על כל פנים יאכל מעט או ליעוס בפיו לזכר

טעם מרירות אך לא יברך על זה. [מ"ב (סי תעג ס"ק מג)].

בלע מרור ללא לעיסה (אין לו הוי"ש טעם)

אם בלע מרור ללא לעיסה, לא יצא כי צריך להרגיש המרירות. [שו"ע (סי תעה סעי' ה) ומ"ב (ס"ק לז)].
ועל כן מי שאין לו חוש טעם מחמת חולי, כמו שמצוי אצל חולי קורונה אינו מברך על אכילת מרור בליל פסח. [הגרמשי"ק שליט"א (עיסורי מרדכי הל' מגיפה)].

חובת הסיבה

מרור אוכלים ללא הסיבה. [שו"ע (סי תעג סעי' ה) ומ"ב (ס"ק יד)].

ירקות שמקיימים בהם אכילת מרור

מקיימים מצוה זו על ידי אכילת חזרת [חררין] וחסה. ומצוה לחזור אחר חסה אף שהיא עדיין מתוקה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ד' ומ"ב)].
ועיי בכח"ח (אות עב).
ודעת הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"ב ניסן עמי יח) שחסה הגדלת בחממות ברכתה פה"א ויוצאים בה יד"ח. ועיי בחזו"א (סי קכד ס"ק ד) דאין לצאת באכילת חסה אלא משתד ממה המרירות. ועיי בהליכ"ש (פ"ו אות כא)].
ויש להזהר מחשך תולעים. [מ"ב (שם)].

פירור המרור [הרייץ]

יש לזהר שלא לאכול את המרור כשהוא שלם, כי קרוב לסכנה לאוכלו כך. ולכן צריך לפררו ולהמטיך כן מגולה ואז מפיג חריפותו. [וכשחל פסח בשבת יפרר אותו מבעוד יום ויניח בכלל ויכסנו עד התחלת הסדר]. [מ"ב (שם ס"ק לו) ועיי"ש שהביא שהגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו מביהמ"כ כדי שלא יפיג הטעם].

חזרת הקדושה בקדושת שביעית

מותה לאכול למצות אכילת מרור חזרת [חריין] כמו שהוא אף שקדושה בקדושת שביעית.

[הגרשוז"א זצ"ל (פסח פ"ט הגה 320), מנח"י (חיי"י סיי קיח) וחוט שני (פסח פ"יה אות א)].

מרור כבוש או מבושל

אין יוצאים ד"ח באכילת מרור כבוש או מבושל. [שו"ע (סיי תעג סעי ה). ועיי במ"ב (סיק לוח' ולט) בזה].

טיבול המרור בהירות

יש לקחת את הכזית מרור ולפני אכילתו יש לטובלו כולו בחרוסת ולא יהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו, ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו. [שו"ע (סיי תעג סעי ה)].

הכנת החרוסת

עושים חרוסת זכר לטיט שנשתעבדו בו מצרים. ואח"כ נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם. ועושין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל: כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים, ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט. [רמ"א (סיי תעג סעי ה). ועיי במ"ב (סי"ק מח) שאם חל בשבת יתן את החומת או היין מערי"ש].

הכנת החרוסת כיו"ט

יש להכין את החרוסת מערב כיו"ט, ואם שכח מותר לעשותו ביום טוב. [מ"ב (שם סי"ק מז)].

ריפוק פירות שביעית להכנת החרוסת

מותר לרסק פרות שביעית לצורך הכנת החרוסת אפילו פרות שאין הדרך לרסקם בשאר ימות השנה כיון שהדרך תמיד לרסקם לחרוסת. ומי"מ לכתחלה ראוי שיקח פירות שאין בהם קדושת שביעית. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני שמטיה עמי רדד)].

חולה פטור מאכילת מרור אם קשה לו הדבר לבריאותו.

[מ"ב (סיי תעג סי"ק מג)].

היוב אכילת מרור כשהדבר גורם חולי

בן אדם בריא שאכילת מרור מזיק לו, וי"א שכל זמן שגורם לו רק חולי שאין בו סכנה חייב לאכול. [מהר"ם שיק (או"ח סי' רס ד"יה ע"ש), שבט הלוי (ח"ה סי' ריט)]. אולם וי"א שאין צריך להכנס לחולי לקיים מצוה זו. וכן עיקר. [הגריש"א זצ"ל (אשרי האיט פסח פ"ט אות עג), צ"מא (חיי"ד רסי' כז),

כה"ח (סי' תעג אות ח) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קמא). ועיי בשמעתא עמיקתא גיליון צ"ו].

אכילת מרור לפני הצות

יש לאכול המרור קודם הצות. ואם נתאחר עד לאחר הצות יאכלנו בלא ברכה. [מ"ב (תעו, ו)].

מרור

נוטל מצה שלישית וצוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת. [שו"ע (סיי תעה סעי א)]. וי"א שאין לטובלה. וכל מקום לפי מנהגו. [מ"ב (סי"ק טז)]. ואומר: זכר למקדש כהלל, ואוכלן ביחד. [רמ"א (שם)].

שיעור הכריכה

יש לאכול כזית מהמצה וכזית מרור ולאכלם יחד. [שו"ע (סיי תעה סעי א)]. ומי"מ אין צריך לבלוע ביחד רק להכניסם בפיהו בבת אחת. [מ"ב (סי"ק כב)].

חובת הסיבה

כורך צריך הסיבה, ומי"מ אם אכלו ללא הסיבה א"צ לחזור לאוכלו. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי"ק כב)].

שולחן עורך

אוכלים סעודת חג. ולא יאכל ולא ישתה יותר מדוי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה. [רמ"א (סיי תעו סעי א)]. וכמו כן לא ישתה משקים המשכרים שלא ישתכר וישן מיד. [שם].

הסיבה

לכתחלה יסב כל הסעודה באכילתו ובשתייתו ובדיעבד יצא בשעת אכילת כזית מצה ודי כוסות. [רמ"א (סיי תעב סעי ז) ומ"ב (סי"ק כג)]. ושמש כיון שהוא טרוד זיינינו ליה כבדיעבד לגבי כל אדם. [מ"ב (שם)]. וי"א שבזמנינו נוהגים להקל שלא להסב כל הסעודה כי אין זה דרך חירות כי אין אנו רגילים בזה. [ויגד משה (עמי רל)].

אכילת בשר צלי

נהגו שלא לאכול בשר צלי בליל יו"ט (אף ביו"ט שני של גלויות), אף אם נצלה בקדירה בלא מים ומשקה ("צלי קידרי"). ואם היה צלוי ואח"כ בשלו מותר. [שו"ע (שם סעי א) ומ"ב (סי"ק א)].

אכילת שאר מאכלים צלויים

דגים וביצים מותר לאכלם צלויים. ואפילו הביצה שמניחים על הקערה מותר לאכלה אף אם היא צלוייה. [מ"ב (סיי תעו סי' ט) וכה"ח (אות כא)].

מנהג אכילת ביצים

נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר לאבלות, וי"א שהטעם הוא משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. [רמ"א (סיי תעו סעי ב) ועיי במ"ב (שם סי"ק יב - יג) ובכה"ח (אות כה)].

טיבול בסעודה

יש נוהגים שלא לאכול שום טבול בלילה זה, רק ב' טבולים שעושים בסדר (הכרפס במי מלח והמרור בחרוטה), כדי שיהיה ניכר שטבולים אלו הם לשם מצוה. [רמ"א (שם סעי ב) וגר"ז (אות ז)].

צפון

לאחר גמר הסעודה אוכלים כזית ממצה השמורה תחת המפה, זכר לפסח הנאכל על השובע, ולא יברך עליו. [שו"ע (סיי תעו סעי א)]. ולכתחלה טוב שיקח שני זיתים, אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו. [מ"ב (סי"ק א) וכה"ח (אות א)].

חובת נשים

אף נשים חייבות באכילת האפיקומן. [מ"ב (סי"ק ב) וכה"ח (אות ב)].

חובת הסיבה

האפיקומן יש לאוכלו בהסיבה. [שו"ע (שם)]. ואם אכל האפיקומן ללא הסיבה, אם לא בירך ברכת המזון ולא נטל מים אחרונים ולא אמר הב לן נברך, חוזר ואוכל בהסיבה, ואם כבר בירך ברכת המזון אינו חוזר לאכול. [עיי במ"ב בסיי תעי"ב (סי"ק כב) שכת' שאם שכח לאכול בהסיבה לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן. אולם בסיי תעי"ז (סי"ק ד) כת שצריך לחזור. וכת' האג"מ (ח"ג סי' מג) לחלק בין לפני ואחרי בהמי"ז. ועיי בכה"ח (סיי תעג אות מה וסיי תעו אות ז) ובמנח"י (ח"ט סי' מז)].

סוף זמן אכילת האפיקומן

לכתחלה יש לאכול את האפיקומן לפני הצות, כי הוא נאכל זכר לקרבן פסח הנאכל עד הצות. ובדיעבד אף אם איחר עליו לאכלו. [שו"ע (סיי תעו סעי ט), מ"ב (סי"ק ו) ופמ"ג (א"א סי"ק א)].

אכילת אפיקומן בשרי מקומות

כיון שהאפיקומן הוא זכר לקרבן פסח אין לאוכלו בשני מקומות ואפילו בחדר אחד אין לאוכלו מקצתו בשולחן אחד ומקצתו בשולחן אחר. [שו"ע (סיי תעה סעי א) ומ"ב (סי"ק ד)].

שכח לאכול האפיקומן

שכח לאכול האפיקומן אפרכה אם כבר נטל מים אחרונים או אמר "הב לן ונברך", יאכל שנת האפיקומן ללא ברכת המוציא. [שו"ע (סיי תעו סעי ב) ומ"ב (סיי תעו ח)]. ואם נזכר לאחר בהמי"ז לפני ברכת הגפן על כוס שליש, צריך ליטול ידיו בלא ברכה, ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויברך ברכת המזון פעם שניה וישתה כוס שליש. [מ"ב (סי"ק ט). ועיי בשה"י (אות ט)]. ואם שתה כוס שליש ואח"כ נזכר שלא אכל האפיקומן, דעת השו"ע (סיי תעו סעי ב) שאינו אוכל האפיקומן וסומך על המצה שתוך הסעודה. ויש חולקים וסוברים שעליו ליטול ידיו ולא ברכה ולאכול האפיקומן ולברך ברכת המזון. [מ"ב (סי"ק יא)]. ויש מפורסיק עדה"מ שסוברים שאם אכל כזית מצה שמורה מלבד מה שאכל לשם מצות אכילת מצה לא יאכל שוב האפיקומן. [אור לציון (ח"ג פט"ו אות כא). ועיי בכה"ח (אות כ)].

אכילה לאחר האפיקומן

אחר האפיקומן אין לאכול שום מאכל אחר כדי שלא יעבור מפיו טעם מצת האפיקומן. [שו"ע (סיי תעג סעי א) ומ"ב (סי"ק א)].

שכח ואכל לאחר האפיקומן

אם שכח ואכל לאחר האפיקומן יחזור ויאכל כזית מצה לשם האפיקומן. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי"ק א) ועיי בכה"ח (אותג וסיי תעו אות כא)].

שתיה לאחר אכילת האפיקומן

לכתחלה אין לשתות שום משקה המשכר (חוץ מכוס ג' וד'). ונכון להזהר שלא לשתות שום משקה חוץ ממים. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי"ק ב)]. אמנם במקום צורך גדול מותר לשתות שאר משקין שאינם משכרים. [מ"ב (סיי תפא ססי"ק א)]. ומי"מ מים מותר לשתות אחר האפיקומן כני"ז. [קפה וזהו בלי סוכר דינם כמים. [מ"ב (סי"ק ב) ואור לציון (ח"ג פט"ו אות כג). ועיי בכה"ח (אות ד)].

עד מתי אסור לאכול או לשתות

האיסור לאכול ולשתות הינו כל הלילה עד עלות השחר. [כן משמע מסתימת השו"ע. וכ"כ בשבט הקהתי (ח"א סי' קמד). ועיי באבני"ז (סיי שפא אות ה) שנקט שלפי הסוברים דמצות אכילת מצה היא עד הצות, לאחר זמן זה מותר לאכול. ואם נרדם ושוב התעורר יש מתירים לשתות (אף משקים המשכרים) אפי אם עדיין לא הגיע עלות השחר. [חק יעקב (שם סי"ק א) הובא בפמ"ג (שם א"א ורסי תפא). ומי"מ זה לדעת הסוברים דדוקא משקה המשכר אסור לשתות לאחר האפיקומן]. ולמעשה יש להחמיר אף באופן זה. [התעוררות בתשובה (סיי רעא). וכן הוא לפי המ"ב שהרי מחמיר לשתות אף שאר משקים].

ברך / כוס שלישי

מברכים בהמי"ז. ואם יש להם זימון, נהגו בלילה זה שבעל הבית האומר ההגדה הוא מברך אף אם יש שם אורח. ומי"מ יכול ליתן רשות לאחר. [רמ"א (סיי תעט), גר"ז (אות ט) ומ"ב (סי"ק ג)].

הדחת כוס שלישי

יש להדיח כוס זה. [מ"ב (סיי תעג סי"ק סח וסיי תעט סי"ק א). והערה"ש נקט שרק כוס ראשון צריך הדחה].

שכח ושתה ולא הסיבה

שותים כוס שליש בהסיבה, ואם שכח ושתה בלא הסיבה, דעת השו"ע (סיי תעג סעי ז) שיש לחזור ולשתותו בהסיבה. ולדעת הרמ"א (שם) אינו חוזר לשתות. [מ"ב (סי"ק ב) ואור לציון (ח"ג פט"ו אות כג). ועיי בכה"ח (אות ד)].

שתית שאר משקים אחר כוס שליש

אחר שתית כוס שליש אין לשתות יין ושאר משקה משכר מלבד שתיית כוס רביעי. [שו"ע (רסי תעט) ועיי הטעמים לזה במ"ב (סי"ק ה)]. ויש להחמיר שלא לשתות משקה שהוא חמר מדינה. [מ"ב].

מזיגת כוס רביעי

אחר שתיית כוס שליש מוזגים כוס רביעי. [שו"ע (סיי תפ סעי א)].

חלל / כוס רביעי

אומרים ההלל, ולכתחלה יש לגמרו (עם הברכה) קודם הצות. [רמ"א (סיי תעו סעי א) ומ"ב (שם סי"ק א)]. ואם גמר אחר הצות מי"מ חותם את ההלל בברכה. [משמעות המ"ב דלא כמ"ש בנדחי ישראל (פ"ייב אות ג). וכ"כ בצ"מא (ח"יז סי א אות ד) אילכא דהמי"ב]. ויש מפורסיק עדות המזרח הסוברים שבאופן זה אינו מברך. [אור לציון (ח"ג פט"ו אות כב בהגה סדי"ה ונהג), ועיי"ש שמי"מ יש מקום להוסיף בין 7 עד 14 דקי' לזמן הצות הכתוב בלוחות, עיי"כ. אולם הכה"ח (אות יד) נקט שיש לברך אף אחר הצות].

אמירת ההלל בשלשה

מצוה לחזר אחר זימון באמירת הלל כדי שא' יאמר ויענו אחריו "הודו לה"". ומצוה מן המובחר שיהו שלשה (כדי ששנים יענו אחריו). [שו"ע (סיי תעט סעי א) ומ"ב (סי"ק ט)]. ויכול לצרף לזימון כדי שיענה אחריו, אף את מי שלא אכל עמהם. [רמ"א (שם)]. ואם אין בביית ג' אנשים יכול לצרף את אשתו ובניו שהגיעו לחינך. [מ"ב (סי"ק ט)]. ובאופן שאין שלשה אלא רק שנים שניהם אומרים "הודו"". [מ"ב (סי"ק יא)]. ואם הוא לבד יאמר הודו פעם אחת בלבד.

הדחת כוס רביעי

אין צריך להדיח את הכוס הרביעי. [מ"ב (סיי תעג סי"ק סח וסיי תעט סי"ק א). ועיי בערוה"ש שנקט שרק כוס ראשון צריך הדחה. והכה"ח (שם אות א) כתב ע"פ זוהרר דד' כוסות צריכים שטיפה והדחת].

שתית

אחר גמר ההלל שותים כוס רביעי בהסיבה. [שו"ע (סיי תפ סעי א)]. ויש לשתותו בהסיבה. [שו"ע (שם)] ואם שתה כוס הרביעי בלא הסיבה, דעת השו"ע (שם סעי ז) שחוזר ושותה בהסיבה ומברך על הכוס. ודעת הרמ"א (שם) שאינו חוזר ושותה. [ועיי במ"ב (שם סי"ק ט וסיי תעב סי"ק כ)].

בריכה עליו

דעת השו"ע (סיי תפ סעי א) שלא מברכים על כוס זה (מחמת שנפטר בברכת כוס השלישי). ודעת הרמ"א (סיי תעד) שמברך אף על כוס רביעי (כל כיל כוס היא מצוה בפני"ע). [ועיי"ש במ"ב (סי"ק ז)].

נרצח / שאר דיני הלילה

אחר כוס רביעי נוהגים לומר פיוטים כפי המנהג. [מ"ב (סיי תפ סי"ק ו)].

סיפור יציאת מצרים עד שיהטפנו שינה

חייב אדם לעסוק ביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה. [שו"ע (סיי תפא סעי ב)]. ולימוד הלכות חג הפסח בכלל מצוה זו. [עיי שו"ע (שם)]. וכן נקט הגר"ז (חי בית הלוי עה"ית אות רו ואז נדברו ח"י"ב סי' לו), הבצל החכמה (ח"י סיי מז) והאור לציון (ח"ג פט"ו אות ז). ועיי מ"ש"כ בזה בסי"ד בשמעתא עמקתא גליון שלי"ט].

לשח"מ

אין לקיים תשח"מ בליל א' של פסח. [מ"ב (סיי רמ סי"ק ז ושעה"צ אות ד) עיי"פ הקבלה]. והדין כן אפילו אם חל בשבת. [שער"ת (סיי תפא אות ד)]. ומי"מ אם יצרו מתגבר עליו אין להחמיר. [מ"ב (שם)]. וכמו כן אין להחמיר בליל טבילה [מ"ב (שם)] ולצורך מצות פו"ר. [עיי בב"יאר הלכה (סיי רמ ק"א סעי א ד"ה מליל שבת) בשם הישועות יעקב, וציון לדבריו במ"ב (סיי תעד סי"ק א)].

קריאת שמע על המטה

נוהגים לקרות על מטתו רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין. [רמ"א (סיי תפא סעי ב)]. וצריך לברך ברכת המפיל. [מ"ב (סי"ק ד)]. ועיי בכה"ח (אות ג) בשם הבן איש חי (פ"ר צו אות לה) דצ"ל קיש על מטהו עם הפוסקים הנוהגים בכל הלילה כסדר האר"י ז"ל ואם הוא ניעור עד אחר הצות יאמר אותה מעט קודם הצות. ומי"מ עיי"ש (אות יד) שלפי האר"י ז"ל אין מקום לברכת המפיל בליל פסח].

דיני השיעורים

שיעור אכילה

א. אכילה כדי אכילת פרס

אין אכילת כזית במצוות ואיסורים נחשבת אכילה אלא אם כן אוכל כזית ללא שיהוי זמן שהוא יותר מכדי אכילת פרס. ודבר זה הוא מהשיעורים שנמסרו מהלכה למשה מסיני.

[עיי בפסחים (מד.) וברש"י (שם)].

ב. שיעור כדי אכילת פרס

שיעור אכילת פרס, וי"א שהוא שיהוי זמן של אכילת ד' ביצים, וי"א ג' ביצים (שוחקות). [שו"ע (סיי תריב סעי ד)]. ולענין הלכה כל שהוא בשל תורה הלך אחרי המחמיר, וכל שהוא בשל דבראים הלך אחרי המיקל. [מ"ב (סיי תריב סי"ק ח)]. ושיעור אכילת ד' ביצים בדקות, וי"א שבאכילות של מצוה כגון מצה ומרור על כל פנים צריך להיתר שלא לשהות באכילת הכזית יותר מארבע דקות ולכתחלה נכון לחוש שלא לשהות מתחלת הכזית עד סופו יותר משתי דקות. [שיעורין של תורה (שיעור המצוות אות ט). ולענין שיהוי באכילת חולה שיש בו סכנה ביוה"כ עיין מ"ש"כ בסי"ד בהלכות מצוות ליוה"כ].

ג. אם השיעור מתחיל מהלעיסה או מהבליעה

י"א ששיעור אכילת פרס מונים משעת הבלעיה (ולא משעת הלעיסה). [אור לציון (ח"ג פט"ו אות ג)]. וי"א משעת הלעיסה. [שבט הלוי (ח"ט סי' קעא)].

ד. שיעור כזית וכביצה

כל מצוה שנשטונו בלשון אכילה היינו אכילה בשיעור כזית. [עני עירובין ד. וסוכה ה. דשיעור זה הוא מהלמ"מ וכ"כ הרמב"ם (מ"א"א פ"ב ה"י"א)]. ונחלקו הראשונים מה שיעור של כזית: י"א שהוא כחצי ביצה בינונית. [עני ב"י (תפ) ונשאי כליו פס.]. ונחלקו ר"ת (תולין קג. ד"ה הלוק). וי"א שהוא כשליש ביצה. [עני ברמב"ם (שבת פ"ח ה"ה ועירובין פ"א ה"ט) שמבואר שהגורגות היא כשליש ביצה. וכתב הר"ח (סי' תפ) שכזית הוא פחות מרגורת. ועני בחזו"א (או"ח סי' לט ס"ק ז') ששיעור זה הוא בביצה בקליפתה. ועני בסמוך]. ולהלכה דעת השו"ע (סי' תפו ט"א) כדעה הראשונה (שהוא חצי ביצה). והכרעת הפוסקים להחמיר כדעה זו במצות מהתורה. [מ"ב (סי' ק) ועיי"ש שהוא חצי ביצה בקליפתה. אולם דעת החזו"א (או"ח סי' לט ס"ק ז') שהיא בלא קליפה]. ועני עוד בסמוך.

ה. האם משטרים לפי ביצה של זמנינו

שיעור ביצה הוא שיעור ביצה המצויה בזמנינו. [הגר"ח נאה (שיעורין של תורה). ועני בבחי"ח (סי' קסח אות מו סי' קצ אלו טו) ושהוא הפוסקים הספרדים ש"כ. ועני באר"צ (ח"ג שיעורי המצוות ענף א) שכן מנהג הספרדים]. וי"א שהביצים של זמנינו נתקטנו. [צ"ח (פסחים קטו ג), גרי"א (מעשה רב סי' קה), חזו"א (או"ח סי' לט קונטרס השיעורים) ועוד. והובאו בדרי הל"ח בבבלי (סי' רע"א ד"ה ש) ובמ"ב (סי' תפ) ס"ק א]. והכרעת המ"ב (רס"י תפ) וסי' רע"א ס"ק ס"ק (סח) שבדינין שחיובם מהתורה יש להחמיר.

ו. נפח או משקל

י"א שמידות אלו נמדדות לפי נפח (שהוא פחות ממשקל מכזית). וכן מנהג בני אשכנז. [כן מוכח מהרמ"א (סי' תפ) ונשאי כליו פס.]. וי"א שמודדים לפי משקל. וכן מנהג מבני ספרד. [עני בבחי"ח סי' קסח אות מו סי' קצ אות טו וסי' תפ) אות ג) שהביא שיתות הפוסקים בזה ושהמנהג אצל בעלי הוראה למדוד לפי משקל. ועני באור לציון (ח"ג שיעורי המצוות ענף א) מה שהביא בזה ומ"מ מסק שמוודים לפי נפח]. ויש לדעת שרק במים מידת הנפח ומידת המשקל מקבילות, כלומר מים שנפחם הוא 1 סמ"ק (1 ס"מ אורך על 1 ס"מ רוחב בגובה 1 ס"מ של מים) משקל המים הוא 1 גרם. ונפח של 57.6 סמ"ק מים הוא 57.6 גרם.

ז. שיעור כביצה

שיטת הגר"ח נאה (לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנינו): הוא הנפח של כ – 57.6 סמ"ק (שהוא כ- 57.6 גרם מים בקירוב (OZ.2)). [ועני בזה"ב הברכה (עמ' 8)]. **שיטת החזו"א** (לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנם): הוא הנפח של כ – 100 סמ"ק (שהוא כ- 100 גרם מים בקירוב (OZ.2)). [שיעורין של תורה שיעורי המצוות (אותיות יח וקא)].

ח. שיעור כזית

שיטת הגר"ח נאה (לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנינו): הוא נפח של כ – 27 סמ"ק (OZ.1) (והוא קצת יותר מהנפח של קופסת גפרורים (לא הסוג הצר יותר), או כנפח של כוסית קטנה של משקה חרף. [שם. ובהזאת הברכה (עמ' 8)]. **שיטת החזו"א** (לשיטתו שהולכים לפי ביצים של זמנם, וכן לשיטתו שכזית הוא שליש ביצה): הוא הנפח של כ – 33.5 סמ"ק (OZ. 1.3) מים. [שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אותיות יח וקא)]. והוא קצת יותר מהנפח של קופסת גפרורים. אמנם דעת רוב הפוסקים (הובאו לעיל) שיעור כזית הוא חצי ביצה ועל כן השיעור (לפי מידת החזו"א) הוא כ- 50 סמ"ק.

ט. המנהג למעשה בשיעור אכילת מצה

במצות אכילת מצה שחיובה מהתורה יש לתפוס הפוסקים המחמירים שכזית הוא חצי ביצה וכמו כן כדעת הפוסקים שביצים שלנו התקטנו, והוא נפח של כ – 50 סמ"ק. [מ"ב (סי' תפ) ס"ק א]. ושיעורין של תורה (שיעורי המצוות ס"ק כא)]. ולפי בדיקות שנערכו הוא קרוב לשני שלישי מצה מכוונה. [שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כז). ומשקל מצת מכוונה המצויה הוא כ- 32-33 גרם, ומ"מ הדבר עלול להשתנות. וכ"ז במצות דקה. אבל במצה עבה 50 סמ"ק הוא קצת יותר משליש (משוער). ועני באור לציון (ח"ג שיעורי המצוות ענף ב) שכתו: שיש לשער לפי נפח של כ- 29 סמ"ק, עיי"ש]. והוא כ- 30 גרם. ועני בהגה הקדומת. וכ"כ הבד"ץ הע"ח (מדרין בהשרות עמ' 160)]. וי"א שאפשר להקל (אף בכזית מצה) כדעת הסוברים שכזית הוא שליש ביצה. והוא שיעור של כ – 33.5 סמ"ק. [חזו"א (קונטרס השיעורים סי' ז') ושיעורין של תורה בשיעורי המצוות ס"ק כד ושונה הלכות סי' תפ) אות ג]. והוא כ- 20 גרם. [הבד"ץ הע"ח (שם)].

י. המנהג למעשה בשיעור אכילת מצה ביו"ט שני

ביו"ט שני של גלויות אפי' בכזית מצה הראשון אפשר להקל בשיעור הקטן. [הגרשו"א זצ"ל (מעדני שלמה עמ' ז').]

יא. המנהג למעשה בשיעור אכילת אפיקומן

במצות מדרבנן, כגון אכילת מצה של אפיקומן, אפשר להקל בשיעור הקטן כהסוברים שכזית הוא שליש ביצה המצויה בימינו. [מ"ב (סי' תפ) ס"ק א]. והוא כ – 20 סמ"ק. (כ-15 גרם). **יב. המנהג למעשה בשיעור אכילת מנור**

לענין אכילת מנור לכתחלה יש להחמיר כשיטת המחמירים שהוא שיעור חצי ביצה, שאף על פי שמורו הינו מדרבנן בזמן הזה, המ"מ כיון שמכריע על אכילתו בלשון על "אכילת וכז"י, יש בזה חשש ברכה לבטלה ועל כן יש להחמיר לאכול כשיעור הגדול. ובדיעבד אם אכל רק כשיעור שליש ביצה יצא. [מ"ב (סי' תפ) ס"ק א].

יב. קשה לו לאכול לבד בין החניכים

מי שקשה לו לאכול בשיעור גדול (מצוי אצל אנשים שעברו ניתוח בריאטרי - קיצור קיבה) יכול להקל כדעת המקילים לעיל שכזית הוא שליש ביצה. [מ"ב (סי' תפ) ס"ק א]. והוא כ – 20 סמ"ק. [עני לעיל בשיעור של הגר"ח]. והוא כ – 20 גרם (מצה או מנור) לפי שיעור החזו"א וכ – 15 גרם לפי שיעור הגר"ח. (עלה על חסה בינוני משקלו כ-27 גרם). [הבד"ץ הע"ח (מדרין בהשרות עמ' 160)]. ואם גם זה אינו יכול יאכל על כל פנים כפי שיעור זית של זמנינו. [שיעורין של תורה (סי' יא)]. (ואם גם זה אינו יכול יאכל מה שבידו לאכול עכ"פ תוך תשע דקות).

יג. שיעור שני הכותים הראשונים

בילי הסדר על הבוצע להחמיר לאכול שני כזיתים מהמצות העליונה והאמצעית. [שו"ע (סי' תע) סע' א]. ועל כן יקח 25 סמ"ק מהאמצעית ו-25 סמ"ק (כ-15 גרם) מהעליונה ונמצא שאוכל שני כזיתים קטנים שדי בהם לקיים הדין של אכילת שני כזיתים, ועל ידי שיעור זה מקיים גם אכילת כזית אחת לחורמא של 50 סמ"ק (כ-30 גרם כמבואר לעיל) של קיום מצות אכילת מצה. [הגרשו"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פ"ח הגה 24)].

יד. נשאר להכזית דיוק בין החניכים

כל המצות שכתוב בהם "אכילה" אפילו אכל כזית מצומצם ונשאר לו ממנו בין החניכים יוצא ידי חובה. [כן מבואר בפמ"ז (סי' ר' א"א ס"ק א) ע"פ הרמב"ם (מ"א"א פ"ד ה"ה). וכ"כ החת"ס (או"ח סי' קכז ד"ה ואשלם) אלא שכתבו שחל"מ בהמ"ז דאי' אינו מצטרף כי כתוב בו שביעה. ועני במהרש"י (סי' כ"ד ד"ה ומה שמביא מעכ"ת) שכתב דהמעיין יראה שאף לדריה מספרין מה שבחניכים לחיוב בהמ"ז דאי', עיי"ש].

שיעור השתייה

א. כוס של ד' כוסות

כל כוס של ד' כוסות צריך שיחזיק לפחות רביעית. וצריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית. [שו"ע (סי' תעב) סע' טו]. וכ"כ השו"ע (סי' רע"א סע' ג) לענין קידוש]. ולכתחלה צריך לשתות את כל הכוס בכל אחת מה' כוסות. וכדעבד אם שתה רוב הכוס יצא. [מ"ב (סי' ל) ס"ק א]. וי"א שאף הכוס גדולה שיש בה יותר מרביעית לכתחלה יש לשתות רובה. ויש חולקים ונש"א זה די בשתיית רביעית או עכ"פ רוב רביעית וכן עיקר. אלא שלכתי' יש לחוש לשיטה הראשונה ועל כן יש לדקדק לקחת כוס שמחזיקה רביעית וישתה כולה. ובכוס רביעית לכלי עלמא לכתחלה יש לשתות רביעית דוקא ע"מ שיוכל לברך ברכה אחרונה. [מ"ב (שם)].

ב. זמן צירוף השתייה

כתב השו"ע (סי' תריב סע' ט) שאם שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפים לכשיעור, ואם לאו, אין מצטרפים. וי"א ששיעור צירוף השתיית כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות, ע"כ. [וכתב המ"ב (סי' ק) דא] שמשלשנו משמע שהעיקר כדעה הראשונה, אבל הפ"ח והגר"א כתבו שהעיקר כדעה השניה. ולמעשה לענין שתייה בקיום מצוות יש להחמיר לשתות תוך שיעור של כדי שתיית רביעית. וסתם שתיית רביעית משערים כדרך שתיית בני אדם, שאינו שותהו בבת אחת כי אם בשתי פעמים. [מ"ב (סי' תעב) ס"ק לד] ושה"י"צ (סי' ר' או"ת יא). ועני באור לציון (ח"ב פ"ז אות ד)]. ומ"מ לכתחלה נכון לשתות רוב הרביעית של הד' כוסות בבת אחת. [מ"ב (סי' תעב) ס"ק לד]].

ג. שיעור רביעית

רביעית הוא רבע ממידת הלוג. והלוג הוא שש ביצים ומידת רביעית היא ביצה ומחצה. [עני ברשב"ם (בי"ב פט: ד"ה תומן) וברמב"ם (עירובין פ"א ה"י"ג)]. והנה מבואר לעיל שנחלקו הפוסקים בענין הגביצה בענינה. ולדעת הסוברים שמודדים לפי גודל הגביצה המצויה בזמנינו הוא הדין לענין זה. אולם לדעת הסוברים שהביצים נתקטנו עד מחצה שיעור רביעית הוא כשלוש ביצים של זמנינו. [עני ביאור הלכה (סי' רע"א ד"ה של רביעית) ושה"י"צ (סי' תפ) אות ה)]. שיטת הגר"ח נאה (לשיטתו הוא שיעור ביצה ומחצה) שהוא הנפח של כ – 86 סמ"ק (OZ.3). והוא קצת פחות משיעור של חצי בעי אשד, לבן, הנפח של כ – 200 מ"ל. [שיעורין של תורה (עמ' קעז)]. ועני בזה"ב הברכה (עמ' 8)]. שיטת החזו"א: הוא הנפח של כ – 150 גרם (OZ. 5.3). [שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אותיות יח וקא)].

ד. שיעור מלא לוגמיו

שיעור "מלא לוגמיו" הוא נפח המים שמכניס לפיו ומסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמיו כל אחד לפי גודלו. ובאדם בינוני הוא רוב רביעית. [עני שו"ע (סי' רע"א סע' יג) ובמ"ב (שם) ובביאור הלכה (סי' תעב) ד"ה וישתה]]. ולשיטת הגר"ח נאה: הוא כ – 44 גרם (OZ. 1.6). לשיטת החזו"א: הוא כ – 76 גרם. (OZ. 2.8).

ה. המנהג למעשה בשיעור שתיית רביעית של קידוש

לענין קידוש הלילה, ביו"ט ניתן להקל לכתחלה בשיעור הקטן כיון שחובת הקידוש לרוב הפוסקים הוא מדרבנן. [עני במ"ב (סי' רע"א ס"ק ב) שהכריע שהוא מדרבנן. ועני בזה בשד"ח (מע"ק כ"ל 150) ואם יו"ט בשבת כיון שחובת הקידוש הוא מה"י יש להחמיר שהכוס יחזיק כ – 140 גרם (OZ. 5.3)]. [מ"ב (סי' רע"א ס"ק סח) ובה"ל (שם ד"ה של רביעית)]. ועיי"ש שכתב דעכ"פ יראה לכתחלה שיחזיק הכוס כ"ב ביצים (הגר"ח קליפה). ומ"מ היוצאים ידי חובת קידוש ע"י המקדש מדין "שומע כעונה", יכולים להקל להחזיק לפנייהם כוס בשיעור הקטן שהוא כ – 86 סמ"ק (OZ.3). [שהרי די בזה שהמקדש מחזיק כוס גדול ומצויה אותם יד"ח קידוש דאי'. וכן פסק בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רמב)].

ו. המנהג למעשה בשיעור שתיית רביעית של ד' כופות

לענין ד' כופות (אף קידוש היום) שחיובם מדרבנן ניתן להקל שהכוס יחזיק שיעור של 86 סמ"ק (OZ.3). [מ"ב (סי' תפ) ס"ק א וסי' רע"א פס.]].

ז. שיעור לקמנים החייבים מדין חינוך

קטן החייב לאכול מצה ולתשות ד' כוסות ושאר המצות מדין חינוך, יש להקל בשיעור הקטן וכן לענין שיעור כדי אכילת פרס יכול לשער השיעור הקטן ביותר דהיינו תשע דקות. [הגרשו"א זצ"ל (חינוך הבנים למצוות להג"י נויבירט, הגה עב)].

ח. מדידת השיעורים ביו"ט

אלא אם מדד שיעור הכזית מערב יו"ט, צריבד מותר למדוד אף ביו"ט משקל המצה וכ"י בכלל משקל ביתנים שניכר שהיא מדידה לצורך מצוה. [הגרשו"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' תק ס"ק ב). ודעת האור לציון (ח"ב פ"ח אות ג) שמתור לעשות כן לבתי' כיון שהיו לצורך מצוה. וכן דעת הגרשו"א זצ"ל (הל' שבת בשבתו ח"ד עמ' קח)].

חמץ שעבר עליו הפסח

א. חמץ של נכרי / של ישראל

חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר. [שו"ע (רס"י תמח)]. אבל של ישראל אסור אף בהנאה. [ט"ח (שם)]. ואפי' ביטל החמץ אלא שלא יעורר אסורו חכמים, כי חששו שינח חמצו לאחר הפסח ויאמר שהפקירו קודם הפסח. [שו"ע (שם סע' ה) ומ"ב (סי' ק) ח"א].

ג. ספק אם הוא חמץ שעבר עליו הפסח (חמץ ספק אם נמכר לעכו"ם)

חמץ שנמצא אחר הפסח ולא יודעים אם של עכו"ם הוא או של ישראל, י"א שמותר בהנאה ואסור באכילה. וי"א שגם באכילה מותר כשאר ספיקות דרבנן שהם לקולא. [מ"ב בסי' תמ"ט]

ד. יש רוב

חמץ שנמצא אחר הפסח ולא יודעים אם של עכו"ם הוא או של ישראל, אם באותו מקום יש רוב ישראל מצויים אסור בהנאה ודאי מישראל נפל. [מ"ב (סי' תמ"ט) ס"ק ה)]. ומ"מ היום שמוכרים חמץ לעכו"ם הדבר תלוי אם רוב הישראל הם שומרי תורה ומצות שמוכרים חמצם והולכים אחר הרוב שלא עבר עליו הפסח.

ה. ניתן לתלות שנאפה אחר הפסח

כל זה כשנמצא מיד אחר הפסח או שהפת שאי אפשר לומר שנאפה אחר הפסח אבל אם אפשר לתלות שנפל אחר הפסח מותר אפילו באכילה בכל ענין דיותר יש לתלות שמאחר הפסח הוא משנתלה לומר שמישראל נפל קודם הפסח דזמן מרובה כזה לא היה מונח בדרך. [מ"ב בסי' תמ"ט) ס"ק ה)]. ומ"מ בזמנינו בדרך כלל אפשר לבדוק אם המאפה נאפה לפני פסח על פי קוד הייצור.

ו. חמץ של ישראל שנמכר לגוי

ישראל שמכר או נתן במתנה גמורה חמצו לאינו יהודי, אפילו שידוע בו שלא יגע בו כלל ז"ל. וישמרו לו עד לאחר הפסח ויחזרו ויתנו לו, מותר. [שו"ע (סי' תמח) סע' א].

ז. אכל לבטל החמץ אבל מוכרו לגוי

מי ששכח לבטל החמץ אבל מוכרו לעכו"ם, אין החמץ נאסר. [משמעות השו"ע (שם סע' ג). עיי"ש בריש הסעי' שמייירי במי שלא ביטל החמץ כלל (עני' בביאור הלכה שם) ואח"כ כתב שאם עכ"פ מכרו לעכו"ם אינו נאסר. ודלא כתבבור שור (פסחים כא) הסובר להחמיר בכ"ה. ועני בשו"א (כלל קל אות ח ד"ה גם מה) מה שתמה על הבכ"ש. ועני עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון קל"ז].

ח. לסמוך על מכירת חמץ לכתחלה

מעיקר הדין מכירת חמץ מועילה אף לכתחלה. [שו"ע (שם סע' ג). וכן פסק הגרשו"א זצ"ל (הלכ"ש פ"ח הגה ג)]. והגר"א נהג להחמיר על עצמו. [מעשה רב (אות קפא)]. ועל כן יש מקום לירא שמ"ס להחמיר שלא למכור חמץ בעין בערב פסח בפרט במקום שיש לו חמץ מרובה כגון סחורה (ששא לא יבטל יפה ושמה אין המכירה מועילה ונמצא עובר על איסור תורה) ועליו לשורפו. [אור לציון (ח"ג פ"ט אות א)]. ודעת הגרשו"א זצ"ל (שם) דמ"מ אין להורות כן לרבים שלא יבואו לערער על המכירה]. אולם לקנות לאחר הפסח ממי שכבר מכר קיל טפי. [דאף למחמירים רק משום קנסא

התינו עלה. וכן פסק באור לציון (שם אות ה). ועני בזה בשמעתא עמיקתא גליון קל"ז].

ה. חמץ בתערובת שנמכר לעכו"ם

אף המחמירים כהגר"א הנ"ל היינו בחמץ בעין, אבל בתערובת (באופן שבטל מה"י אע"פ שאינו בטל מדרבנן) אף אם עבר עליו הפסח מותר. [עני במעשה רב (אות קפא) ובמ"ב (סי' תמז) ס"ק קא]. ועיי"ש (סי' קה) לענין חמץ שעבר עליו הפסח והתערב].

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיר 073-295-1244

✉ להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il

הגליון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503